

Murat Havzası

Palu Kültür ve Dayanışma Derneği Yayını

Yıl 2 / Sayı 3 / 2007

ISSN 1306 - 6072

Tarihi Camilerimiz İlgı Bekliyor

**Tarihi ve Kültürel
Mirasımız Yok Oluyor...**

Prof. Dr. Mustafa Temizer Parki

Lokanta & Cafeterya

Nezih ve Doğal Ortam

* Çocuk Partii (Oyuncakistan) * Otopark

Düđün, Sünnet ve Toplantılarınız İçin Özel Günlerinize Uygun Kapalı ve Açık Mekan

Tel : (0424) 236 39 36

: (0424) 238 71 13

Dođukent Yolu İtfaiye Karşısı

ELAZIĞ

İçindekiler

Editörden	2
Palu Derneği ve Murat Havzası	
<i>Mustafa DEMİRKIRAN</i>	3
Murat Nehri Havzası ve Havza Birlikleri Platformuna Doğru	
<i>Prof. Dr. Metin SÖZEN</i>	4
Medeniyetler Merkezi Palu	
<i>Süleyman YAPICI</i>	6
Osmanlı Döneminde Diyarbakır Eyaletinin İdari Taksimatı III	
<i>Prof. Dr. İbrahim YILMAZÇELİK</i>	9
Harput Zindanlarında Bir Haçlı Kont'u ve Kudüs Kralı	
<i>Prof. Dr. Mehmet ÇELİK</i>	13
Palu Bölgesinin Tarihi Coğrafyası Üzerine Bir Deneme	
<i>Ertuğrul DANIK</i>	17
Tarihi ve Kültürel Mirasımız Yok Oluyor	
<i>Ertuğrul DANIK / Süleyman YAPICI</i>	23
Murat Nehri Havzası	
(Sınırları, Akım Özellikleri ve Su Potansiyeli)	
Yard. Doç. Dr. Halil GÜNEK	28
Şebeteria Doruğunda Göktanrı	
<i>Prof. Dr. Fahri IŞIK</i>	33
Seyyahların Gözüyle Palu III	
<i>Süleyman YAPICI</i>	37
Büyük İnsan Kimdir?	
<i>Prof. Dr. İbrahim PRİNÇCİ</i>	39
Na'tlerin Diliyle Hz. Peygamber (S.A.V.)	
<i>Arif REHA</i>	40
Hacı Necip Paşa'nın Gazelleri, İmam Efendi ve Saadeddin Efendi'nin Şiirleri	
<i>Süleyman YAPICI</i>	42
Kent Arşivleri Olgusu	
<i>Mustafa BALABAN</i>	44
Bir Hazinedir Palu Evleri	
<i>Mahmut KAHRAMAN</i>	47
Sizden Gelenler	
<i>Muzaffer YANILMAZ / Yusuf BAKICI</i>	50
Kısa... Kısa... / Dernek ve İlçemizden Haberler	51

Murat Havzası

Palu Kültür ve Dayanışma Derneği Yayın Organı
Dört Ayda Bir Yayınlanır.

Fotoğraflar ve Yazılar İzinsiz Kullanılamaz.

İmtiyaz Sahibi

Palu Kültür ve Dayanışma Derneği Adına
Murat Bilgin

Sorumlu ve Yazı İşleri Müdürü

Yusuf Bakıcı

Genel Yayın Yönetmeni

Süleyman Yapıcı

Bilim-Danışma Kurulu

Prof. Dr. Metin Sözen

Prof. Dr. Abdusselam Uluçam

Prof. Dr. İbrahim Yılmazçelik

Prof. Dr. Saadettin Tonbul

Yayın Kurulu

Mustafa Demirkıran

Temur Piriñçi

Süleyman Yapıcı

Seyfettin Bahçeci

Muzaffer Yanılmaz

Murat Açıkcapı

Kenan Altungök

Adem Akbulut

Zülküf Çobanoğlu

Mustafa Balaban

Hukuk Danışmanları

Av. Ömer Faruk Budak

Av. Mehmet Talip Ersöz

Adres Bilgileri

Hürriyet Cad. Elaziğ Ticaret Merkezi

No:31/B Kat:1/1

[ELAZIĞ](http://www.elaziğ.org)

Tlf : 0 424. 233 48 35 / 0 424. 233 79 31

www.paluder.org

palu@paluder.org / paludernegi@paluder.org

palu_derneği@yahoo.com.tr

Dizgi - Mizampaj ve Fotoğraflar

Süleyman Yapıcı

Baskı ve Baskıya Hazırlık

MATSAN Ofset

Tlf. 0.424.237 50 47 Fax .0.424.237 30 47

Gazi Cad. Gazi Pasajı No:4 Z/3

[ELAZIĞ](http://www.elaziğ.org)

ISSN 1306-6072

Kapak Foto: Ulu Cami İç Görünüşü / E. Dank Arşivi

Değerli Okurlar,

Yeni Sayımızla Yeniden Merhaba!

Mütevazı imkânlarla yola koyulan ve ilk iki sayısı ile umulanın üzerinde takdire mazhar olan Murat Havzası dergimiz, üçüncü sayısıyla okurlarının karşısına çıkmanın mutluluğunu yaşamaktadır. Okurlarımızdan gördüğümüz sıcak ilgi, teşvik ve olumlu tepkiler zevkimizi bir kat daha arttırdı. Dergimizin editöryal heyeti, uzaktaştanın imkânsızlığına inat, yoluna emin adımlarla devam etmektedir.

Bilindiği gibi, dergiler, bir misyon oluşturmak ve bu misyonu okurlarıyla paylaşmak üzere yayın hayatına atılırlar. Dergimiz Murat Havzası da önceki sayımızda belirttiğimiz gibi bir misyonu temsil etmektedir. İlimizin güzide ilgelerinden Palu'yu temsil eden "Palu Derneği" bünyesinde yayın hayatına kavuşan dergimiz, varlık

sebebini derneğimizin ilkelinde bulmaktadır.

Dergimiz önceki iki sayısında, Palu ilçesindeki tarihî eserleri gündemine almış, harap haldeki eserlerin restore edilmesini teklif etmişti. Yayınımız, gerek kamuoyunda gerekse ilgili kamu kuruluşları nezdinde bir duyarlılığın oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bundan mutluluk duymaktayız. Kültür Bakanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Karayolları Genel Müdürlüğü ilgi alanlarına giren tarihî eserlerin restore edilmesi yolunda gerekli etüd ve projelendirmelere başlamış bulunmaktadır.

Dergimizin üçüncü sayısına gelince... Önceki sayılarımıza katkıda bulunan akademisyen ve araştırmacı yazarlarımıza yeni değerli kalemler katılmışlardır. Bu katılımlarla daha da güçlendik. Yeni sayımızda buluşmak üzere...

Palu Derneği ve Murat Havzası

Geçtiğimiz yıl yayın hayatına başlayan dergimizin üçüncü sayısını da kesintiye uğratmadan sizlere ulaştırdık. Palu tarihini, kültürünü siz değerli okurlarımıza tanıtmak ve sevdirmek maksadıyla yayınlamaya başladığımız dergimiz, seviyeli yazıları, merak ve ilgi uyandıran konuları ve gelecekte Palu ile ilgili araştırmalara ışık tutacak belge ve kaliteli resimleriyle kamuoyunda özellikle entelektüel çevrelerde oldukça beğeni topladı.

İkinci sayımızın neşri ile birlikte bize gelen teşvik ve takdirler o kadar fazla ki bu alaka dergimizin elbirliği ile gelişip kökleştirileceğine en güzel işarettir. Bununla ilgili dergimize ilgi gösteren herkese sonsuz minnet ve şükranlarımızı sunuyoruz

Değerli okurlar, sizden ayrı kaldığımız dönemde Palu ve derneğimizle ilgili önemli gelişmeler oldu. Bunlardan size kısaca bahsedecek olursam. Öncelikle derneğimizi daha bilinir ve rahat ulaşılabilir bir konumda olan Elazığ Ticaret Merkezine taşıdık ve bununla ilgili bir açılış programı düzenledik. Açılışımıza Ak Parti Genel Başkan Yardımcısı Sn Necati Çetinkaya ve bölge milletvekilimiz Sn Zülfü Demirbağ olmak üzere Palu kaymakamı, belediye başkanlarımız, siyasi parti ve sivil toplum başkanları, işadamları ve oldukça fazla sayıda hemşerimiz katıldı. Böylece bölgemizin yıllardır hasret duyduğu birlik ve beraberlik tablosu dernek çatımız altında gerçekleşti. Ayrıca programda milletvekillerimiz Palu'daki tarihi yapıların tamamının restorasyonunun programa alındığı müjdesini verdiler.

Derneğimiz bölgemizdeki eğitim kalitesinin yükseltilmesi amacıyla geçtiğimiz yıllarda da gerçekleştirdiği kitap ve kırtasiye yardımını bu yılda devam ettirdi. Yaklaşık 500 kadar kitap ve CD yi Palu lisesinde okuyan mağdur öğrencilerimize ulaştırdık

Bununla beraber Peygamber efendimizin dünyaya teşriflerinin kutlandığı kutlu doğum etkinliklerine bu sene derneğimizde iştirak etti. PTT meydanında açmış olduğumuz stantta yönetim kurulumuz peygamber efendimiz ile ilgili 1000 adet kitap derneğimizin faaliyetlerinin anlatıldığı 1000 adet broşürü dağıtıp hemşerilerimize gül lokumu ikram edildi.

Bölgemiz ile ilgili asıl önemli gelişme ise dergimizin 2 sayısında gündem yaptığımız Palu ve Beyhan barajı projeleri oldu. Uzun zamandan beri, yapılması düşünülen ancak bir türlü tasarıdan öte mesafe alınamayan barajlarımızın yapılmasını sağlayacak 1365 sayılı yasa TBMM genel kurulunda kabul oldu. Bölge milletvekilimiz Sn Zülfü Demirbağ'ın gayretleriyle vücuda gelen projeye bölgemizin ekonomik çehresi değişecektir. Tamamlanmasıyla yılda 1,5 milyar kw. saat enerji üretecek kapasiteye sahip olacak barajlarımızın sadece yapım aşamasında yaklaşık 4000 kişinin çalışacağı tahmin edilmektedir. Böylece bölgemizdeki işsizlik sorunu önemli ölçüde çözülecektir.

Tarihi yapıları restore ettirilerek turizm merkezine dönüşmüş, barajlar yapılarak istihdam problemini halletmiş, Kovancılarla birleşerek nüfus potansiyeli ve idari nüfuzu genişlemiş bir Palu'nun o eski ihtişamlı günlerine dönmesi artık bir hayal değil ümitlerinizi ve beklentilerinizi sıcak tutun.

Değerli okurlarımız bütün faaliyetlerimiz sizlerle beraber ve sizler içindir, Palu içindir.

Desteklerinizin devamını bekliyoruz.

Selam ve saygılarımla

* Palu Kültür ve Dayanışma Derneği Başkanı

Murat Nehri Havzası ve Havza Birlikleri Platformuna Doğru

Son yıllarda Palu ve çevresinde farklı dallarda araştırmaların başlaması sevindiricidir. Murat Havzası dergisinin varlığı, hareketi canlı tutmakta, değişik dallarda birikimli kimliklerin farklı yaklaşımlarının yansımalarına olanak sağlamaktadır.

Doğu Palu Vadisi (Murat Havzası) / Foto S. Yapıcı Arşivi

1975 yılında Safranbolu’da başlayan “Kendini Koruyan Kentler” projesi, 1990’da ÇEKÜL Vakfı’nın kurulmasıyla 50 kenti içeren bir yaygınlığa ulaştı. Bu bir bakıma, değişik ölçekteki yerleşmelerin, doğal-tarihsel-kültürel varlıklarını, en çok “kendilerinin koruyabileceği” düşüncesinden kaynaklanıyordu. Kavramların-hedeflerin-yöntemlerin tartışıldığı bu ortamlarda, Safranbolu’nun tek başına istenen noktaya ulaşmasının güçlüğü, hep gündemde kaldı. Safranbolu’nun UNESCO tarafından “Dünya Miras Listesi”ne alınma kararıyla birlikte, “İpekyolu Kültür yolu” başlığıyla başlayan hareket, dayanışmanın gerekliliğini de ortaya koydu. Ancak Türkiye’nin her gün değişen ortamında İzmit-Taraklı-Göynük-Mudurnu-Safranbolu-Bartın-Amasra, güneyindeki yerleşmeler olarak Beypazarı-Ayaş, bütünüyle kısa sürede ortak bir güç oluşturma aşamasına gelemedi.

ÇEKÜL Vakfı’nın ana gündem maddelerinden birinin “havza boyutunda koruma” olması nedeniyle, 1990’da tüm yerleşmelerde Safranbolu örneğinin olumlu-olumsuz yanları yoğun biçimde tartışmaya açıldı. Ortak özellikler belirlendi. Öncelikler saptandı. Safranbolu’nun ardından İzmit-Taraklı-Göynük-Mudurnu-Bartın-Amasra-Beypazarı ve Ayaş’ta, kentsel dokuların iyileştirilmesi, köy yerleşmeleriyle birlikte bütüncül bir yaklaşımın sağlanması hedeflendi. 2007 yılında ise, “Batı Karadeniz Havzası Kalkınma Birliği”nin kurulması girişimleri tamamlanmış olacak.

Böylesi uzun bir süreçte havza birliklerine ilk

adımlar Antalya’nın “Akseki-İbradı” ilçelerinde atılmış ve tüm kesimlerin imzaladığı protokolle “doğal çevre” başta olmak üzere, “kültürel miras”, “eğitim”, “örgütlenme” ve “tanıtım” başlıkları altında ÇEKÜL Vakfı’nın beş temel ögesi gündeme getirilmiş oldu. Ayrıca Antalya kıyı şeridindeki yanlışların yinelenmemesi için alınacak önlemler belirlendi. Sarıhacılar köyü ve Süleymaniye beldeleri bu konuda somut ilk örnekler olarak, “kültürel turizm” için de çıkış noktaları oluşturdular.

İkinci adım olarak, yine Antalya’da “Elmalı-Kaş-Finike Havzası”nda yeni bir birliktelikle, dağ-deniz ilişkisini dikkate alan bir yaklaşımla çalışmalar yoğun bir biçimde sürdürülüyor. Elmalı’da geleneksel dokunun görünür hızla iyileştirilmesi, Finike’de “Çevre Kültür Evi”nin açılması, sokak yenileme çalışmalarına hız verilmesi, Kaş’ta antik tiyatro, kent meydanı, sokakların bütünlük içinde yeni bir anlayışla ele alınması, bu yolda atılmış önemli adımlar olarak görülmelidir.

Batı Anadolu’da “Bakırçay-Gediz-Büyük Menderes-Küçük Menderes-Yarımada”da bölge birliğine giden yolda çalışmalar başlatılmış ve havza birliklerinin birbirini izleyerek kurulması kararı, Ödemiş’te yapılan son toplantıda alınmıştır. Benzer durum Doğu Anadolu’da “Yukarı Çoruh”, “Arpaçay” havzaları için de söz konusudur. Yukarı Çoruh Havzası Kalkınma Birliği kurulmak üzere.

Burada iki çalışma büyük önem taşımaktadır: “Kelkit Havzası Kalkınma Birliği” ve “Güneydoğu Anadolu Kültürel Miras ve Turizm

Batı Palu Vadisi (Murat Havzası) / Foto S. Yapıcı Arşivi

Kalkınma Birliği". Birincisi, tüm kesimleri birleştirerek, bilimsel verilere dayalı yeni yöntemler geliştirerek, kısa sürede ülke düzeyinde somut ve başarılı bir örnek olarak havza kavramının güç kazanmasını sağladı.

Dokuz ili içeren "Güneydoğu Anadolu Kültürel Miras ve Turizm Kalkınma Birliği" ise, uluslararası kuruluşlara da açılım sağlayarak, bölgenin öncelikle kültürel olmak üzere tüm sorunlarına eğilecek bir boyuta ulaşmaya çalışmaktadır. Geniş bir alanı içeren bu birliğin başarısı, tüm bölgeyi etkileyecektir.

"Kızılırmak-Tohma-Göksu-Ergene" nehirlerinin etki alanlarındaki gelişim, yaygınlık sınırlarının kesinleşmesi aşamasından sonra-yine yasal sınırların el verdiği oranda-tüm kesimlerin katılımıyla yaşama geçecektir. Bazen Sivas gibi tek bir il, hem Kelkit hem de Kızılırmak-Tohma-Yukarı Fırat havzalarını içerebilmektedir.

Elazığ ve çevresinde bu gelişmeler çok geç kalmakla birlikte, ilk adımlar atılmış, tartışmalar başlatılmış bulunuyor. ÇEKÜL Vakfı'nın 1990 yılında öncelikli gündemine aldığı bu konu sağlıklı sonuca ulaşamamış olsa bile havzada tartışmalar Kemaliye odaklı sürdürülmüştür. Fırat Üniversitesi'nde başlayan bilimsel çalışmaların böyle bir hedefe bağlı olarak gelişmesi, sağlam bir temele dayalı olması, havza birliğinin güçlü kurulmasını sağlayacaktır. Erzincan-Sivas-Malatya-Elazığ'daki üniversitelere bağlı araştırmaların destekleriyle, Fırat Üniversitesi odaklı çalışmalar büyük önem taşımaktadır.

Kuşkusuz bu durum, "Murat Nehri Havzası" için de söz konusudur. Son yıllarda Palu ve çevresinde farklı dallarda araştırmaların başlaması sevindiricidir. Murat Havzası dergisinin varlığı, hareketi canlı tutmakta, değişik dallarda birikimli kimliklerin farklı yaklaşımlarının yansımalarına sağlamaktadır.

Burada belirlenen hedefe ulaşmada dikkat edilmesi gereken temel nokta, "süreklilik" ve yeni "dayanışma" ortamlarının yaratılmasıdır. İster istemez bu durum "ortak" noktaların sağlıklı saptanmasını birlikte getirmektedir. Bu ortak noktalar kadar, her havzanın temel niteliklerinin ve önlemleri farklılıklarının güçlü vurgulanması, kalıcı değerlere dönüştürülmesi, başarı oranını hızla yükseltecektir.

Ülke boyutunda geniş bir bakış açısıyla havzaları bir "platformda" buluşturmak, ülkenin temel girdilerini belirlemede, çözüm yollarına kolaylık sağlamada, "yeniden yapılanma" isteklerine doğru yanıt aramada, kısaca "kalkınma" sözcüğünün içini doğru doldurmada, kaçınılmaz yol olarak gözükyor.

Dilerim havzaların yarış halinde yeni yollar aradığı bir dönemde Elazığ, "Fırat", "Murat" havzalarıyla bu "değişim" ve "dönüşüm" hareketinde geç kalmaz, tarihin kendisine sağladığı birikimi dağınıklığa yer vermeden sağlıklı değerlendirir.

* ÇEKÜL Vakfı Başkanı

Medeniyetler Merkezi; PALU

İlk çağlardan günümüze kadar çağlar boyu önemli bir konuma sahip olan Palu, bölgenin bilinen tarihinde itibaren çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır.

Bu medeniyetler arasında Sümerler, Şubaralar, Huriler, Hititler, Asurlular, Sophne Krallığı ve özellikle de Urartular dönemini ve Urartu başkenti olarak Palu'yu geçen sayımızda detaylı bir şekilde incelemiştik

Palu, Urartulardan sonra da Selçuklu akınlarına kadar çeşitli medeniyetlerin hâkimiyetinde kalmıştır. Bunlardan İskitler, Medler, Persler, Makedonyalılar ve Büyük İskender, Selevkoslar, Partlar, Büyük Tigran, Romalılar, Sasaniler, Bizanslılar, Müslüman Araplar, Emeviler, Abbasiler, Hamdaniler, Büveyhoğulları ve Mervaniler'dir.

Palu'yu ikinci başkent olarak Sophene Krallığının başkenti olarak görmekteyiz.

Sophene Krallığı Dicle ve Fırat nehirlerinin arasından M.Ö. 290 yıllarında Sames tarafından kurulmuş bir krallıktır. Sophene Krallığı Urartuların, Perslerin ve Romalıların hakimiyetine girmiştir. Sophene Krallığı bugünkü Elazığ-Dersim bölgesine tekabül ediyordu.¹

Urartu kralı Menua'nın bölgedeki fetihlerini anlatan Palu kalesindeki kitabesinde de Elazığ-Dersim yörelerine Sofene denmektedir. Bu fetihleri anlatırken “*Sofene kentini fethetti*” şeklinde geçtiğini görmekteyiz.²

Sophene Kralı Arsames (M.Ö. 240) Fırat'ın ana kollarından bugünkü Murat Nehri havzasında kendi adını verdiği *Arsamosata* (Arşamaşat) kentinin kurucusudur.³ Batı kaynaklarında Sophene Krallığı olarak anılan devletin kendi sakinlerinin dilindeki adı '*Şupani*'dir. Batılı kaynaklarda ismi Arsamosata (Arşamaşat) olarak geçen Sophene'nin başkenti Bizans çağında Asmosata olarak anılmıştır. Aynı isim Ermenice'de *Aşmuşat*'a dönüşmüş, Süryaniler kente *Arşemşat*, Araplar ise *Sumaysat* ya da *Şemşat* (*Şimşat*) demişlerdir.⁴

Günümüzde ise halen bu bölgeye Aşmuşat veya Şimşat denmektedir. Şatır eski dilde site ya da şehir yöneticisi anlamına gelmektedir. Şehir anlamına gelen Şat sözcüğünden türetilmiştir. Şat sözcüğünün İranî dillerde '*Şar*', '*Şahar*', '*Şehr*' gibi versiyonları da vardır. Şat şeklinde söyleneni en eskisidir. Şah sıfatı dahi bu Şat kelimesinden türetilmiştir. *Şemşat* (*Şimşat*) adının Farsça dilinde *Şem* (*Güneş*) ve *Şat* (*Şehir*)'den hareketle *Güneş-Şehir*, *Baş-şehir* anlamına geldiği söylenmektedir.⁵

1901 Aşağı Mahalle (Eski Palu) / S. Yapıcı Arşivi

Şimşat, Palu sınırları içerisinde, Murat ırmağının Güney kıyısındadır. Palu merkeze bağlı Haraba Köyü'nün Şupani krallığının tarihi başkenti olduğunu aynı yerdeki Şimşat Kalesinin varlığından anlıyoruz. Günümüzde ismi 'Örencik' olarak değiştirilmiştir.

Sophene (Şupan, Supani) krallığı, M.Ö. 95'te II. Tigran tarafından devrildi. M.Ö. 95 yılında tahta çıkan ve 'Büyük' unvanı taşıyan Tigran'ın ilk işi küçük Sophene krallığını fethetmek oldu ve M.Ö. 85 yılında Palu ve bölgesini aldı.⁶

Palu ve bölgesi M.Ö. 58 yılından M.S. 117 yılına kadar Palu ve bölgesi Romalılar ile Partların egemenliği arasında el değiştirip durdu.

Yine Palu ve bölgesi Partlardan sonra kurulan Sasaniler ile Romalıların arasında 395 yılına kadar el değiştirdi.

395 yılında kurulan Bizans veya Doğu Roma İmparatorluğu ile Pers, Part ve Sasaniler arasında ki mücadeleler arasında bölge sürekli el değiştirmiştir.⁷

İran (Sasani) ve Bizans'ın sürekli mücadelesi her iki devleti de çok yıpratmıştı. Bu sırada İslam orduları Kuzey Mezopotamya'nın fethine başlamış bulunuyordu. 639-640 yıllarında Hazreti Ömer'in halifeliğine rastlayan bu dönemde, Bizans, İmparator Heraklius'un (610-641) yönetiminde bulunuyordu. İslam orduları h.15/m.636 yılında yapılan Yermuk Savaşı'nda, Heraklius'un ordusunu yenerek Suriye'yi istila etti. Sıra, Kuzey Mezopotamya'nın alınmasına gelmişti. Hazreti Ömer bu görevi, İyaz bin Ganem'e verdi. İyaz bin Ganem, sekiz bin kişilik bir kuvvetle harekete geçti. Ordusunda bine yakın sahabe vardı.

İslam ordusu yol boyunca mevcut kaleleri fethede ede ve bazıları da barışla alarak Diyarbakır kalesi önüne geldi. Ordunun sol kanadına komutanlık eden Halid bin Velid Diyarbakır, Maden, Palu ve Kiğı bölgesini fethetti (h. 18 / m. 639). İyaz bin Ganem ise, Bitlis, Ahlat, üzerinden İran ülkesini ele geçirmiştir. 641 yılında Muş, İslam orduları tarafından ele geçirildi.⁸

Sultan Kubeys olarak bilinen Hz. Kibes'de bu dönemde şehit olmuş ve Sultan Dağına defnedilmiştir

1974 Zeve (Eski Palu) / S. Yapıcı Arşivi

Palu ve bölgesi 639 yılından 1087 yılına kadar Üç halife (Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali), Emeviler ve Abbasiler döneminde de zaman zaman Bizans hâkimiyetine geçmiştir.

Abbasiler döneminde Palu tarihi açısından unutulmayacak olan bir olay yaşandı. Abbasi halifesi Mu'tasım (833 - 842) döneminde Bizans İmparatoru Theophilos topladığı büyük bir ordu ile İslam memleketleri üzerine yürüdü. Oldukça büyük bir kuvvetle İstanbul'dan hareket eden imparator orta Anadolu'ya geldiği sırada kuvvetlerini iki kısma ayırarak bir kısmını doğuya, Erzurum üzerine gönderdi. Kendisi de asıl kuvvetlerinin başında olduğu halde yukarı Fırat havzasına doğru yürüdü. Bugünkü Sultansu kenarında bulunan Zibatra (Zopetra, bugünkü Doğanşehir) yı büyük bir vahşetle yağma ve tahrip etti. Theophilos, Zibatra'nın tahribinden sonra Malatya üzerine yürüdü. Malatya, Zibatra'nın uğradığı akibetten kapılarını açmak ve içerde bulunan esirleri serbest bırakmak suretiyle kurtuldu.⁹

Fırat'ın diğer sahilindeki Şimşat (Arsamosata, Palu) ise tamamen yıkılıp, yakılıp kül haline getirildi. Buna mukabil Erzurum, yalnız surları hasara uğramakla bu felaketi atlatabildi.

Zibatra, Şimşat (Palu) ve diğer şehirlerin tahribi ve halkın katledilmesi İslam aleminde büyük heyecan ve yankı uyandırdı.

Abbasiler döneminde Diyarbakır hududunda bulunan ve en uç karakolunu teşkil eden Palu kalesi büyük bir öneme sahipti. Yine Abbasiler döneminde (915-917) yılları arasında tanzim edilen ve Abbasi devleti'nin gelir bütçesinin içinde doğrudan doğruya halifenin emrinde bulunan vergi bölge gelirlerinden birisi de Palu'ydu.

Abbasiler döneminde sınır bölgeleri Sungur ve

Avasım adıyla anılmış olup, idari yönden müstakil hale getirilmişlerdir. Bu uç sınır bölgeleri içinde Palu da yer almaktadır.¹⁰

Çok verimli bu uç sınır şehirlerinden biri olan Palu'ya Horasan ve Türkistan'dan getirilen gaziler yerleştirilmiştir.

Palu daha önceki dönemlerde olduğu gibi Emevi ve Abbasiler döneminde de hem ticari hem de askeri yönden büyük bir önem taşıyordu.¹¹

Daha sonra bölgenin kısa sürelerle Hamdaniler'in (930–980) ve Büveyhoğulları'nın (980–984) egemenliğine girdiğini görmekteyiz. Bölge uzun süre Mervaniler'in (984 – 1085) egemenliğinde de kalmıştır.

1031/1032 yılları arasında Bizanslıların hâkimiyeti döneminde I. Romanos, Palu'yu yeniden inşa ettirerek Romanopolis adını vermiştir.¹²

1018 yılından sonra öncü akınlar şeklinde Anadolu'ya giren Türkler, Çağrı ve Tuğrul Bey zamanlarında Anadolu'nun içine kadar sokularak 1042 yılından sonra Selçuklular batıya doğru ilerlemeye başladılar.¹³

1045/1046 yıllarında Türkler Palu'nun köyü olan Bağın'e kadar gelerek bir çok esir alıp İran'a döndüler.¹⁴

1069 yılında Selçuklu şehzadelerinin yönetiminde Anadolu'ya giren Türk boylarının Bizans sınırlarını zorlamaya başladığını gören Bizans

İmparatoru Romaneos Diogenes (Romen Diyojen) Bizans'ın doğu hududundaki hadiseleri de dikkatle takip ettirdi. Fırat'ı geçerek 1069'da Palu'ya kadar geldi ve Malatya'da bırakmış olduğu ordusunun Türkler tarafından perişan edildiğini haber alınca Palu'dan ayrılarak seferi yarıda bırakıp Sivas'a dönmüştür.¹⁵

1071 Malazgirt savaşından sonra Türkmenler, Selçuklu Devleti'nin de müsait davranması ile bir insan seli gibi doğudan Anadolu'nun içlerine doğru akmaya başladılar. Alparslan'ın ölümünden kısa bir zaman önce meşhur Selçuklu emirlerini her biri için fetih ve istila edeceği yerleri tayin ederek Anadolu'ya gönderdi. Artuk'a; Mardin, Diyarbakır, Malazgirt, Malatya, Harput, Palu ve çevresini fethetmelerini emretmişti. Selçuklu generalleri bu emir üzerine hemen "Rum" ülkesine dağıldılar. Özellikle Melikşah'ın tahta oturmasından sonra Türkmenlerin Anadolu'ya girmeleri ve yerleşmeleri daha sistematik bir şekilde ele alındı. Anadolu Selçuklu Devleti'nin kurucusu olan Süleyman Şah, onun emri ile Orta Anadolu'ya Türk kabileleri iskan ettirdi.¹⁶

Roma ve Bizans dönemleri içinde Palu'da bulunup ve günümüze kadar gelen tarihi eserler içinde Palu kalesinde bulunan iki adet su sarnıcı, kilise kalıntısı ve tarihi Palu köprüsüdür.

Gelecek sayımızda Palu'da kurulan beylikler ve Palu hükümetinden bahsetmek ümidiyle...

*Araştırmacı-Yazar, *Palu Kültür ve Dayanışma Derneği Yönetim Kurulu Üyesi*

*Araştırmacı-Yazar, *Palu Kültür ve Dayanışma Derneği Yönetim Kurulu Üyesi*

1. http://www.komalyayinevi.somee.com/forum/forum/RSS_topic_feed.asp

2. Süleyman Yapıcı, *Palu Kültür-Tarih-İdari ve Sosyal Yapı*, s.182

3. <http://f23.parsimony.net/forum53543/messages/12135.htm>

4. Bilge Umar, *Türkiye'de Tarihsel Adlar*, s.111-112

5. <http://f23.parsimony.net/forum53543/messages/12135.htm>

6. M. Şemsittin Günaltay, "Yakın Şark IV" II. Bölüm, s.579-581; Prof. Dr. Afif Erzen, *Doğu Anadolu ve Urartular*, s.325

7. Kadri Perk, *Güneydoğu Anadolu'nun Eski Zamanları*, s.147-15; Basri Konyar, *Diyarbakır tarihi*, s.136-146; Bilal Aksoy, *Tarihsel Gelişim Sürecinde Tunceli*, s.93-10; Ernest Honigmann, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, Tercüme, Prof. Dr. Fikret Işıltan, s.32-35

8.M. Salih San, *Doğu Anadolu ve Muş'un İzahlı*

Kronolojik Tarihi, s.106; Sait Paşa, *Diyarbakır Tarihi*, 1302, s.26; Mustafa Celaleddin, *Meyyafarikin veya Silvan Tarihi*, s.; Bedri Günkut, *Diyarbakır Tarihi*, s.72

9. *Doğuştan Günümüze İslam Tarihi*, c.3, s.220-222

10. Ernest Honigmann, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, Tercüme, Prof. Dr. Fikret Işıltan, s.40,55-56,70,74

11. Belazuri, *Futuhu'l-Buldan*, *Fütuhu'l Buldan*, s.303; Zekerîya Kitapçı, *Yeni İslam Tarihi ve Türkistan*, s.45

12. Urfalı Meteos, *Vakıyanamesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, Tercüme, Hrnt D. Andreasyan, s.56-57

13. Claude Cahen, *Türklerin Anadolu'ya ilk Girişi (XI. Yüzyılın İlk Yarısı)*, Çev. Yaşar Yüksel-Bahaeddin Yediyliduz, s.42-43

14. Urfalı Meteos, *Vakıyanamesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, Tercüme, Hrnt D. Andreasyan, s.83

15. Dünü ve Bugünü ile Harput, Doç. Dr. Muhammed Beşir Aşan, *Osmanlı Öncesi Harput ve Yöresine Türk İskanının Tarihi Gelişimi*, c.1, 64

16. Dr. Osman Çetin, *Anadolu'da İslamiyetin Yayılışı*.

Osmanlı Dönemi'nde Diyarbakır Eyaletinin İdari Taksimatı (III)

1840 yılına ait idari taksimat, Diyarbakır eyaletinin 1847 yılında yeniden yapılmasına kadar ki geçen süre içerisinde, bazı küçük değişikliklerle devam etmiştir. Ancak 1838 yılında Diyarbakır Müşirliğinin kurulması ile "Maden-i Hümâyün Emaneti"nin bu müşirlik içerisinde olduğunu belirtmemiz gerekmektedir⁴⁹. Bu durum 1845 yılına kadar devam etmiştir. 1845 yılına gelinceye kadar Maden-i Hümâyün emanetinin, Diyarbakır Müşirlerine tevcih edildiği ve dolayısı ile idari bakımdan, Diyarbakır Müşirliğine bağlı olduğu görülmektedir. (1839-1840) tarihleri arasında *Diyarbakır Müşirliği* yapan Sadullah Paşa (1841-1842), Süleyman Paşa (1840), Zekeriya Paşa (1840-1841), Vecihi Paşa (1841-1842) ve İsmail Paşa aynı zamanda Maden Eminliği görevini de yürütmüşlerdir⁵⁰.

Bu müşirlerden bazılarının Amid, "Paşa Sancağı" olmasına rağmen çeşitli tarihlerde,

Harput'ta ikamet ettikleri görülmektedir⁵¹. Bu durumun Maden-i Hümâyün ve Diyarbakır eyaletinin idaresi konusunda kolaylık sağlaması açısından tercih edildiği söylenebilir. 12 Aralık 1840 tarihli bir belgede "... *Diyârbekir ve Rakka eyâletleri Maden-i Hümâyün merbutatından olduğuna mebni...*" şeklinde geçen ifadenin tam olarak aydınlatılması için daha başka belgelere ihtiyaç vardır. Bu sebeple 1839 yılından sonra Diyarbakır eyaletinin, tamamının Maden-i Hümâyün Merbutâtından olduğu konusunda, yorum yapmak istemiyoruz⁵². Ancak Maden-i Hümâyün kazalarını 1839-1845 yılları arasında idari taksimatta, Diyarbakır eyaleti içerisinde saymak icap ettiğinden söz konusu tarihler arasında, Diyarbakır eyaletinê bağlı, Maden-i Hümâyün kazalarının da, listesini vermek icap etmektedir. Bu tarihler arasında Diyarbakır eyaletine bağlı Maden-i Hümâyün kazaları şunlardır⁵³.

1. Harput	14. Akçahan
2. Palu	15. Behisni
3. Çemişgezek	16. Çermik
4. Maden-i Keban	17. Maden-i Ergani
5. Kemah	18. Çüngüş
6. Gürcanis	19. Ebutahir
7. Kuruçay	20. Siverek
8. Ergani	21. Arabgir
9. Hekimhanı	22. Maden
10. Ayvalıdere	23. Gerger
11. Eğin	24. Şiro
12. Çarsancak	25. Samsat
13. Malatya	26. Hisn-i Mansur

Maden-i Hümâyün'un Diyarbakır Müşirliğine bağlı olma statüsü 1845 yılına kadar devam etmiş ve bu tarihte "... *Cesâmeti cihetiyle Harput kazâsı ve Ma'den-i Hümâyün kazaları ve mülhakâtı ayrılıb mutasarrıflık suretiyle başkaca ihale olmak...*" uygun görülmüştür⁵⁴. Yukarıda Maden-i Hümâyün Emaneti dışında Diyarbakır eyaletinin idari taksimatı verildikten sonra, 1839-1847 tarihleri arasında söz konusu taksimatın fazla bir değişikliğe uğramadığından bahsedilmiştir.

Gerçekten de 1841 ve 1842 yılına ait belgelerden bu durumu tespit etmek mümkündür.

Ocak sonları 1841 tarihli vilâyet masraf defterinde, 1839 yılında Diyarbakır sancağını teşkil eden kazaların idari taksimattaki yerleri değişmezken⁵⁵, 25 Haziran 1845 tarihli bir belgede yukarıda Diyarbakır eyaletine bağlı olan nahiyeler arasında verilmeyen bir *Könk* nahiyesine tesadüf edilmektedir⁵⁶. Yine 18 Şubat 1842 tarihli bir belgeye göre idari taksimatta herhangi bir

değişiklik görülmezken⁵⁷, Nisan 1842 tarihli vilayet masraf defterinde adı ilk defa geçen tek kaza *Yasin* kazasıdır⁵⁸. Eylül 1846 tarihli tevzii defterinden ise, *Hiyan* ve *Rıdvaniye* kazalarının söz konusu tarihte, Diyarbakır eyaleti içerisinde oldukları görülmektedir⁵⁹.

Aralık 1847 tarihinde Diyarbakır eyaletinin idari taksimatında önemli bir değişiklik yapılmıştır. Buna göre, Diyarbakır eyaleti, Van, Muş, Hakkari sancakları ile Cizre, Bohtan ve Mardin kazalarından oluşan yeni bir eyalet olarak teşkilatlandırılmış ve Amid yani

Diyarbakır, bu eyaletin merkezi olmuştur⁶⁰.

Aralık 1847 tarihinde yeni teşkil edilen Eyalet; 1- Mardin 2- Siirt, 3- Diyarbakır, olmak üzere üç livâdan meydana gelmekteydi. Bununla birlikte 15 Ocak 1848 tarihli bir belgede yer alan "...*Diyârbekir Eyâleti*.." ifadesi, söz konusu uygulamanın henüz yürürlüğe konulmadığını göstermektedir. Söz konusu belge Diyarbakır eyaleti vergi tevzii defteri olup, yeni uygulamanın hemen başlarındaki idari taksimatı gösterdiğinden ayrıca önem taşımaktadır. Bu belgeye göre 15 Ocak 1848 tarihinde Diyarbakır eyaletinin idari taksimatı şöyledir⁶¹.

1. Diyarbakır (Amid)
2. Şark ve Garb Nahiyesi
3. Kiki Nahiyesi
4. Hırte Kazası
6. Badıkan Kazası
7. Bacer Kazası
8. Lice Kazası
 1. Tavuslu Ülya Nahiyesi
 2. Tavuslu Süfla Nahiyesi
9. Çapakçur Kazası
10. Genç Kazası
11. Garzan Kazası
 1. Sarıcı Nahiyesi
 2. Simani ve Muş Nahiyesi
 3. Sason Nahiyesi
 4. Gever Nahiyesi
 5. Birtelmis Nahiyesi
 6. Bilki Nahiyesi
 7. Hato Kasabası
12. Ömeranlu Aşireti
13. Angever Kazası
14. Pahkık Kazası
15. Siirt Kazası
16. Havedan Kazası
17. Kulb Kazası
18. Deşt-i Kur Kazası
19. Silvan Ezası
20. Mihrani Kazası
21. Hazro Kazası
22. Resülayn Kazası
 1. Yumru Nahiyesi
 2. Tasiban Nahiyesi
23. Derik Kazası
24. Hani Kazası
25. Metinan Nahiyesi
26. Mahal Nahiyesi
27. Savur Kazası
28. Türkan Kazası

29. Beşiri Kazası
30. Zıkm Kazası
31. Midyad Kazası
 1. Dürmekan Nahiyesi
 2. Mezmiraç Nahiyesi
 3. Armahı Nahiyesi
 4. Basıklı Nahiyesi
 5. Zar Nahiyesi
 6. Çıbar Nahiyesi
 7. Hasankığı Nahiyesi
 8. Hasavas Nahiyesi
 9. Gürcü Sini Nahiyesi
 10. Mahalni Nahiyesi
 11. Çilik Nahiyesi
 12. Alikar Nahiyesi
 13. Çizini Nahiyesi
 14. Bahuri Nahiyesi
 15. Kelikhan Nahiyesi
 16. Arnavus Nahiyesi
 17. Salih Nahiyesi
 18. Biradni Nahiyesi
 19. Sırma Nahiyesi
32. Şırvan Kazası
 1. Mezheb Nahiyesi
 2. Gevher Nahiyesi
 3. Garb Nahiyesi
 4. Reşan Nahiyesi
 5. Viyan Nahiyesi
 6. Bahari Nahiyesi
 7. Berdasi Nahiyesi
 8. Ahkis Nahiyesi
 9. Gırnık Nahiyesi
 10. İrvan Nahiyesi
 11. Esbaret Nahiyesi
33. Reşkunan Aşireti
34. Karakeçülü Aşireti

Yeni kurulan eyalet içerisinde ise *Diyarbakır Livâsının* idari taksimatını 1848 ve 1856-1857 tarihlerine ait iki belgeden takip edebiliyoruz. Bu belgelerden ilki 1848 (H. 1264) tarihli, "*Diyârbekir Livâsının sınıflara ayrılmış Cizye defteri*"dir⁶². Diğeri ise "H. 1273 yılı Devlet Sâlnâmesi"nde yer alan ve 1856-1857 yılları arasında "*Diyârbekir Livâsına*" bağlı kazaları gösteren idari taksimat listesidir⁶³. Bu belgelere göre 1848-1857 yılları arasında Diyarbakır Livâsını oluşturan yerler şunlardır:

TABLO IV		
1848-1856/1857 Yılları Arasında Diyarbakır Livâsının İdari Taksimatı		
1848	1856-1857	
1. Diyarbakır (Amid)	1. Amid	16. Menişkur
2. Beşiri	2. Nevahi-i Şark ve Garb	17. Kış? (Genç)
3. Hani	3. Kiki mea Türkmân	18. Yahtek
4. Lice	4. Mahal	19. Zıtkı (Zıknı olmalı)
5. Könk	5. Metnan	20. Nahiye-i Herta
6. Hazro	6. Direk (Derik olması gerekir)	21. Beçar
7. Mihranı	7. Deştikur	22. Nahiye-i Tavus
8. Rezvan	8. Behramki	23. Haydan
9. Garzan	9. Beşiri	24. Mihranı
10. Savur	10. Kulb	25. Hazru nâm-i diğeri Tercil
11. Gürdilan	11. Selvan (Silvan) nâm-ı diğeri Mefarikin	26. Lice mea Atak ve Telseme (Telbisme olmalı)
12. Menişkur	12. Pâdigân	27. Hani nâm-ı diğeri Pali Maden mea Çıska
13. Genç	13. Hıyan	28. Abkur
14. Zıknı	14. Göynükier	
15. Çapakçur	15. Çapakçur	

Yukarıdaki tablolardan da anlaşılacağı üzere, Diyarbakır'ın idari taksimatında 1840 tarihinden itibaren yer almaya başlayan kaza ve nahiyelere, 1847 sonlarında oluşturulan yeni idari düzenleme içerisinde de rastlamak mümkündür. Dolayısı ile yeni idari düzenleme Diyarbakır bölgesinin idari taksimatında pek fazla bir değişikliğe yol açmamıştır. Buna bakarak, Diyarbakır eyaletinin de dahil edilerek, yeni bir eyalet teşkil edilmesinin sebebini izah etmek mümkün değildir. Bölgenin yeniden teşkilatlandırılmasında "*Tanzimatın uygulanmasında görülen güçlüklerin*" ağırlık taşıdığı, Diyarbakır eyaletinde 1845 yılında "*Tanzimat'ın uygulanmaya başlanması*" ile Yurtluk ve Ocaklık olarak toprak tasarruf edenlerden büyük bir tepki geldiği görülmektedir. Cizre ve Hakkari bölgesinde mütesellimlik yapan Bedirhan Bey'in sebep olduğu ve 1847 yılında bastırılan ayaklanmadan sonra⁶⁴, bölgede yeni bir idari düzenlemeye gidilmiş ve bu idari düzenlemenin esas gayesini, bölgede Tanzimat'ın uygulanmak istenmesi teşkil etmiştir⁶⁵. Bu idari düzenlemeye 1864-1867 yılları arasında idari sahada yapılan ıslahatla son vermişlerdir⁶⁶.

1780-1850 yılları arasında Diyarbakır eyaletinin idari taksimatına bir bütün olarak bakıldığında, söz konusu tarihler arasında idari taksimatta önemli değişiklikler olduğu görülecektir. Zira bu dönemde özellikle Tanzimat'ın ilanı ve bunu takip eden idari düzenlemeler, ülke genelinde önemli değişiklikleri de beraberinde getirmiştir⁶⁷. 1842 tarihinden sonra ülke yönetiminde *Sancak-Kaza* biçiminde yeni bir düzenlemeye gidilmiş⁶⁸ ve bu uygulama Diyarbakır eyaletinde de yürürlüğe konulmuştur. *Muhasıllığın* kaldırılmasından sonra "*Kaza Müdürlükleri*" oluşturulmuş ve kaza tabiri idari bir birim olarak, şekillenmiştir. Osmanlı devletinin kurulu-şunda başlangıçta idari-adli daha sonraları ise sadece adli bir ünite olan kaza tabiri, 1842 tarihinden sonra yeniden idari bir ünite haline gelmiştir⁶⁹. Diyarbakır eyaletinde 1780-1840 tarihleri arasında idari teşkilatta ülke genelinde olduğu gibi, önemli bir değişiklik görülmemektedir. Ancak 1842 yılındaki idari düzenlemeye paralel olarak, Sancak-Kaza biçimindeki yeni düzenlemenin bu eyalette de yürürlüğe konulduğu ve 1847 yılında eyalette yapılan yeni idari düzenleme ile bu uygulamanın tam manasıyla uygulandığı söylenebilir. 1845 yılında Harput ve Maden-i

Hümayun Emanetinin, Diyarbakır eyaletinden ayrılarak, *Harput eyaletinin teşkil edilmesi* ise idari sahada bu konudaki meseleleri tamamen ortadan kaldırmıştır⁷⁰. Zira XIX. yüzyılda idari taksimat içerisinde Diyarbakır eyaletinin özellikle Maden-i Hümayun Emaneti ile oldukça fazla münasebeti olup, bazı kazaların gelirlerinin Maden idaresine bırakıldığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla bu durum idari taksimat içerisinde çoğu zaman bazı meselelere de sebep olmuştur. Harput eyaletinin teşkili bu açıdan önem kazanmaktadır.

1780-1850 tarihleri arasında Diyarbakır eyaletinin idari taksimatı incelendiğinde, söz konusu dönemde Diyarbakır eyaletinin geçmiş yüzyıllara nazaran küçüldüğü söylenebilir. Ancak eskisi kadar olmamakla birlikte Diyarbakır eyaleti, bu dönemde de önemini korumuştur. XIX. yüzyıldaki idari taksimat içerisinde en önemli meselelerden bir tanesi, belgelerde *Yurtluk-Ocaklık* veya

Hükümet olarak tabir edilen sancakların durumudur. Bu dönemde idari teşkilât açısından belirtilmesi gereken başlıca özellikler, sancak sayısının çokluğu, "*Yurtluk-Ocaklık, Hükümet*" denen yönetim biçimlerinin varlığı ve bunlardan "*Yurdluk-Ocaklık*" uygulamasının zamanla oldukça azalmasıdır. Buna ilâve olarak yine idari teşkilâtta, Aşiret beylerine verilen ve liva denilen sancakların birer "*Zeamet*" niteliğinde olduğu ve "Obalar Birliği" sayılacak kimi "kazaların bulunmasını da belirtmek gerekir.

XIX. yüzyılda Eyalet teşkilâtında ilk önemli değişiklik 1838'de Diyarbakır Müşirliğinin oluşturulması ile yapılmış, 1847 yılında ise eyalet yeniden teşkilâtlandırılmıştır. 1847 yılında yapılan bu yeni düzenleme, 1838 yılındaki düzenleme göz önüne alındığında, Diyarbakır eyaleti ve merkez sancağının idari yapısında önemli bir değişiklik yapılmamıştır, denilebilir.

* *Fırat Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, ELAZIĞ*

49. *Takvim Vekayi, Defa: 182, H. 1255.*

50. *BA., Diyarbakır Ahkâm Defteri, No: 7, s. 89, BA., İrade Dahiliye No: 2317, Cevdet Askeri: 39995, Diyarbakır Şer. Sic. No: 607, s. 28 ve 36. Takvim-i Vekayi Defa: 289, H 1261*

51. 18 Mayıs 1842 tarihli *Kemah, Kuruçay, Gürcanis ve Arabgir kaza naibleri vesaireye gönderilen buyruhduda geçen "... Divân-ı Müşiri Eyâlet-i Hümayun ve aramgâh-i Harput'dan iş bu buyruhduda..." ifa-desi (bkz. Ankara Et. Müz. Eğin Sicili No: 5, s. 68, b. 105) ve 1842 tarihinde Diyarbakır müşiri İsmail Beğ'in Diyarbakır kazalarının çeşitli işlerini görmek üzere Harput'tan Diyarbakır'a gitmesi ile Maden işleri için yerine kethudası Hüseyin Ağa'yı nasb etmesi ve "...bu bâbda müşir-i Eyalet-i Diyârbekir'den ve emânet-i Maden-i Hümayundan ve aramgâh-ı Harput'tan iş bu buyruhduda..." ifadesi, çeşitli tarihlerde Diyarbakır Müşirlerinin, Harput'ta ikamet ettiklerini göstermektedir. (bkz. Eğin sicili, No: 6, s. 31, b. 69).*

52. *BA., Cevdet Darpkane ve Meskukat, No: 869.*

53. *BA., Cevdet Dahiliye, No: 7077.*

54. *Takvim-i Vekayi, Defa: 293 (H. 1261)*

55. *Diyarbakır, Şer. Sic. No: 607, s. 54 .*

56. *BA., İrade Dahiliye, No: 2604.*

57. *BA., İrade Dahiliye, No: 2605.*

58. *Diyarbakır Şer. Sic. No: 346, s. 13.*

59. *Diyarbakır Şer. Sic. No: 352, s. 42.*

60. *T. Baykara, a.g.e., s. 125; Musa Çadırcı, a.g.e., s. 50-51.*

61. *Diyarbakır Şer. Sic. No: 352, s. 119-120-121.*

62. *BA., Cevdet Maliye, No: 17268.*

63. *Söz konusu belge Tuncer Baykara tarafından yayınlanmıştır; bkz. Tuncer Baykara, a.g.e., s. 254-255.*

64. *Bedir Han Bey'in sebep olduğu ayaklanma hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. Musa Çadırcı. Osmanlı Türkiyesi Yönetiminde Yenilikler 1826-1856., s. 48, vd. Ayrıca karşılaştırınız. Nazmi Sevgen, Doğu ve Güney Doğu Anadolu'da Türk Beylikleri, s. 61 vd.*

65. *Musa Çadırcı, Osmanlı Türkiyesi Yönetiminde Yenilikler 1826-1856., s. 48-49-50-51. Ayrıca bkz. Musa Çadırcı, "Tanzimat Döneminde Türkiye'de Yönetim (1839-1856)" s. 615-617.*

66. *Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi, c. VII, s. 157.*

67. *Tanzimat öncesi eyalet ve sancak yönetimi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz, Musa Çadırcı, Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapıları, s. 10-22 ve 23-28.*

68. *M. Çadırcı, a.g.e., s. 225*

69. *M. Çadırcı, a.g.e., s. 240-241.*

70. *Harput eyaletinin teşkili konusunda bkz., İbrahim Yılmazçelik, "1840-1850 Yıllarında Harput", Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, sayı:52, Şubat 1988, s.128.*

Harput Zindanlarında Bir Haçlı Kont'u ve Kudüs Kralı

Tarih, 1097'yi gösterdiğinde, ilk Haçlı ordusu Anadolu topraklarına ayak basmıştı. Başta Kudüs olmak üzere birçok Anadolu şehrinde Hristiyan tebaada dindaşlarının eliyle kurtuluş, özgürlük ve bazılarında (Urfa, Antakya gibi) bağımsızlık günlerinin yaklaştığı havası hâkim olur.

Haçlı sürüleri Selçukluların kurduğu medeniyet havzasını yakıp yıkarak Kudüs'e ulaşıyor. Kudüs'te bir Hristiyan krallık, Urfa ve Antakya'da da birer Haçlı kontluğu kurarlar. İslam Dünyası'nın kalbine saplanan bu hançerlerin iki kahramanı Urfa Haçlı Kontu Joscelin ile Kudüs Kralı Baudouin'dir. Bu makalemizde Belek Gazi'nin bunlarla mücadelesini anlatacağız.

Artukoğlu İlgazi ve Sökmen'in, tarihte herhangi bir icraatından haberdar olmadığımız kardeşleri Behram'ın oğlu olan Belek'in tarihe ilk aksedişi Haçlı Seferleri'nin başlangıç devresine rastlar. Onun Suruc hâkimi sıfatı ile Urfa'nın ilk iki kontu I. Baudouin ve II. Baudouin ile mücadeleleri daha önce geçmişti. Hayatının şimdi en önemli ve ne yazık ki en son safhasına girerken bu değerli şahsiyet hakkında konuyu hazırlayıcı bazı bilgiler daha vermek gerekiyor. Belek, Haçlılara karşı ilk büyük başarıyı teşkil eden Harran Savaşına (1104) amcası Sökmen ile birlikte katılmış olduğu gibi,¹ Sultan Muhammed Tapar'ın Musul Valisi Mevdûd, 1110 yılında Urfa bölgesine yaptığı büyük sefere de amcası İlgazi'nin yanında katılmış ve Harran'ın Mevdûd tarafından İlgazi'ye iktâ edilmesi yüzünden amcası ile ihtilafa düşen Sökmen el-Kutbî tarafından tutuklanarak hapsedilmişti.² O'nun bundan sonra Sökmen el-Kutbî'nin ölümü (1111) üzerine³ serbest kalarak el-Cezire'den topladığı

kuvvetlerle, 1112 yılında vefat eden Çubukoğlu Mehmed Bey'in ülkesini teşkil eden Hanzit⁴ Eyaleti'ne girerek, Harput (Hısn Ziyâd) dışında bütün bu bölgeyi eline geçirip **Palu'yu kendisine merkez yaptığını** görüyoruz.⁵ Böylece şöhret ve kudretini artıran Belek, Türkiye Selçuklu Sultanı merhum I. Kılıç Arslan'ın karısı olup, Malatya'da oğlu Tuğrul Arslan adına niyâbet eden Ayşe Hatun ile evlendikten sonra (1113) daha da güçlenmiştir.

Aksungur el-Porsukî'nin Urfa seferine İlgazi'nin bizzat katılmaması üzerine, bu iki önemli şahsiyet arasında çıkan anlaşmazlığa amcası İlgazi'nin yanında katılıp Nusaybin yakınında Selçuklu kumandanının mağlup olmasında rol oynayan Belek, bundan sonra tekrar Malatya'ya dönerek Harput üzerine yürümüş ve 1115 yılında burasını zaptetmişti. Bundan sonra da O'nun hâkimiyet bölgesini yağmalayan Mengüçükoğlu ile bunun müttefiki Trabzon Dükü Kostantin Gabras'a karşı başarı ile savaştığını görüyoruz (514/1120–21).⁶

Urfa bölgesi dışındaki bütün faaliyet ve cevvaliyetine karşılık Belek, bir taraftan da amcası İlgazi ile yakın bir iş birliği içinde bulunuyordu. Ancak O'nu Urfa Kontluğu ile yeniden ve doğrudan doğruya karşı karşıya getiren, Gerger Hâkimi Ermeni Mikhail ile başlayan mücadelesi oldu.⁷

Nitekim 1121 yılı içinde ortaya çıkan olaylardan sonra yeniden güçlenmek ve kuvvetli bir savaş birliği oluşturmak imkânını bulduğu anlaşılıyor. İlgazi, 1122 yılı ilkbaharı sonunda⁸ yardımına çağırılmış olduğu Belek ile birlikte Franklar'a karşı yeniden sefere çıktı. İlgazi'nin Zardanâ'yı kuşatması üzerine, o sırada bilinmez bir sebepten dolayı kendisine baş kaldırmış olan Trablus Kontu Pons ile

Belek Gazi'nin esir aldığı Kudüs Haçlı Kralı ile Urfa Haçlı Kontunu hapsedtiği Harput Kalesi'nden bir görünüş

uğraşan Kral II. Baudouin, süratle Antakya'ya koşarak Joscelin'i de yanına çağırmişti. Ancak bu sefer de Haçlılarla Müslüman kuvvetleri arasında hiçbir ciddi savaşa girilmeden, orduların oradan oraya koşuşmaları ve nihayet yorulup yerlerine dönmeleri ile son buldu.⁹ Belek, seferin sona ermesinden sonra ülkesine dönerken Urfa arazisine saldırıda bulundu ve bu arada Kont Joscelin ve Birecik Hâkimi Galeran'ı esir aldı.¹⁰ Urfa Kontu Joscelin de Courtenay'ın Belek'e esir düşmesi Franklar için büyük bir darbe olmuştu. Kuzeyde Türkler'e karşı Franklar'ın kuvvet dengesi yine bozulmuştu. Joscelin gibi faal bir liderden mahrum kalmak, Kontluğun geleceği için endişe verici idi.

Joscelin'in esir düştüğünü Kral Baudouin Kudüs'e dönerken Trablus'da bulunduğu sırada öğrenmişti. Bunun üzerine Antakya'ya gelen Kral, vakit geçirmeden Urfa'ya giderek Kontluğun idaresi için gerekli tedbirlerin alınmasıyla ilgilendi ve Joscelin'in durumu belli oluncaya kadar, Maraş Senyörü Keşiş Groffroy (Gufra Almuin)'yı bölgenin idaresiyle görevlendirdi. Gerger sahibi Ermeni Mikhail,¹¹ Türklerin devamlı sıkıştırması sebebiyle artık kaleyi elinde tutamayacağını anlayıp, Urfa'da bulunan krala müracaat ederek hayatı boyunca sahip olacağı diğer bir yer karşılığında Gerger'i O'na teslim etti. Bu suretle kazanılmış olan Gerger'e bir Frank garnizonu yerleştiren Baudouin, buna karşılık Mikhail'e Dülük Kasabasını verdi.¹²

Urfa Kontluğu'nun, Joscelin'in esareti ile uğradığı büyük kaybın hemen arkasından Haçlıların Haleb bölgesine saldırıya geçmeleri, İlgazi'nin ölümünden sonra

el-Cezire bölgesindeki Artuklu hâkimiyetinin parçalamasından ileri geliyordu. Joscelin'i esir almış olan Belek ise şimdilik bölgesinde rahatsızlık çıkararak Gerger işini tamamlamakla uğraşıyordu. Kudüs Kralı II. Baudouin, Esârib'i kuşattığı ve teslim aldığı sırada Belek'in yeniden Gerger'i kuşatmış olduğunu; Samsat, Kâhta ve Hısn-ı Mansur civarına akınlar yaptığı haberini alır. Bunun üzerine Kralın, Belek'i bu bölgeden uzaklaştırmak ve Gerger'i kuşatmadan kurtarmak amacıyla derhal kuzeye hareket ettiği anlaşılmaktadır. Kudüs Kralının Belek tarafından esir edilmesi ile sonuçlanan bu sefer hakkında en geniş bilgi yerli Hristiyan kaynaklar tarafından verilmiştir.

Urfalı Mateos'un verdiği bilgiye göre, 572 Ermeni yılında (19 Şubat 1123–18 Şubat 1124) Kudüs Kralı Baudouin, hapsedilmiş olan Joscelin ile Galeran'ın intikamını almak üzere Belek'e karşı yürümek için asker topladı.

Kral bütün Frank askerleriyle birlikte Ra'bân Şehrine geldi. Belek ise bölgeyi yağmalamak ve esir almak için daha önceden bu

eyaletin sınırları yakınına gelmiş bulunuyordu. Her iki ordu, birbirine yaklaşmış olduklarının farkında değillerdi. Kral, az sayıda savaşı ile birlikte Şença Gandar (Sence Köprüsü)'a gelip nehri geçti ve Şıncırig (Köpek Suyu) denilen yere çıktı. Fakat Belek, büyük sayıda askerle beraber bu yerin yakınında pusu kurmuş bulunuyordu. Krallık çadırı kurulduktan sonra Baudouin, şahin ile avlanmaya çıkmak istedi.

Fakat bu esnada Belek bütün kuvveti ile hücum

Urfalı Mateos'un dâhi şehit oluşu üzerine "Franklar O'nun ölümünden dolayı büyük sevinç duydular, fakat O'nun idaresindeki bütün memleketlerin halkı kara bir matem içine düştü" diye hayıflandı. Belek Gazi'nin Harput'taki heykeli.

ederek Haçlıları kılıçtan geçirdi ve Kudüs Kralını, kız kardeşinin oğluyla birlikte esir aldı. Bu olay Paskalya Yortusundan dört gün sonra (18 Nisan 1123) vuku buldu. Belek, Kralı Gerger Kalesi'nin kapısı önüne getirdi ve Kral kaleyi O'na teslim etti. Kral ile hemşirezadesi oradan Harput'a götürüldüler ve zincire vurularak Joscelin ve Galeran'ın içinde bulunduğu zindana atıldılar.¹³

Bu başarıları ile İslâm dünyasında büyük bir şöhrete ulaşan Belek, sağlamış olduğu bu üstün durumdan, Franklar'a öldürücü darbeyi vurma hususunda faydalanamadı. Her ne kadar Kralın esir alınmasından sonra Haçlılara karşı mücadeleye devam etti ise de, bu mücadele yetersiz kaldı. Anlaşıldığına göre O'nun asıl amacı önce Haleb'e sahip olmak, Müslüman birliğini tesis etmek ve ancak bundan sonra Haçlılarla toplu mücadeleye girişmektir. Bu nedenle Kralı esir aldıktan sonra çok geçmeden Mayıs 1123 (Rebiülevvel 517)'de Harran önünde bulunuyordu.¹⁴ Bu şehri süratle aldıktan sonra Haleb önüne gelen Belek, 27 Haziran 1123 (1 Cemâziyelevvel 517)'de büyük hedefini teşkil eden bu şehri de teslim aldı.¹⁵ Belek, Haleb bölgesinde bulunduğu sırada Harput zindanında bıraktığı ünlü esirlerinin bir komplo sonunda serbest kaldıklarını, hatta Harput Kalesini de ele geçirdiklerini haber alır.¹⁶ Harput'a gelen Belek, Urfa Kontu Joscelin'in kaçtığına, ancak Kralın kalede bulunduğunu öğrenir.¹⁷

Kral ile anlaşmak isteyen Belek, kaleyi ve kıymetli rehinelere teslim ederse O'nu serbest bırakacağını, Urfa veya Antakya'ya kadar emniyet içinde gitmesine izin vereceğini, aksi halde sonucun hepsi için kötü olacağını bildirdi. Fakat Kral bunu kabul etmedi. Bu cevap üzerine Belek, kalenin inşa edilmiş olduğu kayanın altına lağım kazılmasını ve açılan tünel boyunca destekler konulmasını emretti. Bu tüneller odunlarla dolduruldu ve ateşlendi. Odunlar yanınca çöken toprakla birlikte buraya en yakın olan kule büyük bir gürültüyle yıkıldı. Bu manzara karşısında dehşete düşen Kralın kurtulmak ümidi kalmamıştı. Adamlarıyla görüşerek Belek'in merhametine sığınmaya ve teslim olmaya karar verdi. Belek, Kralın yeğeninin ve Galeran'ın hayatını bağışladı, ancak esirlere yardım eden Ermenileri de cezalandırdı. Bundan sonra Belek, kralı ve üç adamını Harran'a götürüp orada hapsedti.¹⁸

Bu sırada Urfa Kontu Joscelin, Kudüs ve Antakya'dan topladığı yardımcı kuvvetlerle Tell-Bâşir'e geldiğinde Kralın ve Harput'un yeniden Belek'in eline geçtiğini haber almıştı. Bunun üzerine Kralı kurtarma plânından vazgeçildi. Ancak

intikam gayesi ile yardımcı kuvvetler dağılmadan Müslüman arazilerinin yağmalanmasına karar verildi. Müslüman Haleb arazisine giren Joscelin, önce el-Vadi üzerine yürüyüp Bizâ'a Kalesine saldırdı ve kale duvarlarından bir kısmını yıkarak etraftaki ağaçları kesti. Sonra kuzeyden Haleb'e yaklaşan Joscelin buradaki bostanları tahrip etti. Haleb'den gönderilen küçük birlikler Joscelin ile fasilasız mücadele ettiler de, O'nu bölgeden uzaklaştırmayı başaramadılar. Joscelin korkunç bir öfke ve şiddetle bölgeyi tahribe devam ederek 1 Ramazan 517 (23 Ekim 1123) Salı günü es-Sa'dî denilen yere geldi, burasını da yakıp yıktı ve etraftaki ağaçları kesti.¹⁹

Urfa Kontu Joscelin'in 1123 yılı sonbahar aylarında ve kış başlangıcında Müslüman topraklarına arka arkaya düzenlemiş olduğu bu yağma akınları sırasında, Belek henüz kuzeyde muhtemelen Harput Bölgesinde bulunuyordu. O, 1124 yılı Ocak ortalarında Haleb'e döndü.²⁰

Belek Haleb'e döner dönmez, aylardan beri Müslüman topraklarını yağmalayan Haçlılara karşı hemen mücadeleye başladı. Belek'in giriştiği bu harekâta Dımaşk Atabeyi Tuğtekin ve Musul Valisi Aksungur el-Porsukî de katıldı. Müslüman ordusu Fırat Nehri'ni geçerek Azâz Kalesi'ni kuşattı. Ancak Azâz'ın kuşatıldığını haber alan Franklar toplanarak Müslümanları kale önünden uzaklaştırmak için harekete geçtiler. Anlaşıldığına göre, kalede bulunan Frank garnizonu ile onlara yardıma gelen Frank ordusu arasında kalan Müslüman kuvvetleri yapılan çarpışmada yenildiler, kayıplar ve esirler vererek geri çekilmek zorunda kaldılar.²¹

Fakat Belek Haçlılara karşı mücadelede kararlı idi. Bu nedenle önce Nakira yakınındaki Hısnu'n-Nâûra²² ve Fırat kıyısındaki Hısnu'l-Mugara²³ kalelerini tahkim etti. Bu arada Harran'da hapis bulunan Kral II. Baudouin ve yanındakileri, artık kesin olarak yerleşmek istediği Haleb'e getirterek burada hapsedti.²⁴

518 yılı Safer ayında (Mart/Nisan 1124) Belek'in kuvvetlerinden bir Türk birliği yeniden Azâz üzerine yürüdü. Azâz'daki Frank garnizonu Belek'in kuvvetlerine karşı çıktı ve iki taraf Meşhalâ²⁵ denilen yerde karşılaştı. Frank garnizonu tam bir yenilgiye uğradı; atlı ve yaya askerlerden 40 kişi öldürüldü, geri kalanlar ise silahlarını ve hayvanlarını bırakıp Azâz kalesine kaçtılar.²⁶ Franklar zor duruma düşmüşlerdi, fakat Belek Azâz'a karşı başka bir şey yapamadı.²⁷ Aynı yıl içinde Belek, Menbic üzerine yürüdü. Ancak Muhasara sırasında aldığı bir ok darbesiyle hayatını kaybetti.²⁸

Gerçekten de bütün hayatı gazalar içinde geçmiş olan bu büyük kahramanın kaybı bütün İslâm dünyasını mateme boğdu. O'nun yasını sadece savaş arkadaşları tutmadı. Zamanında yaşamış ve O'nun Hıristiyanların elinde bulunan bölgelere yaptığı sayısız sefer ve akına şahit olmuş olan Urfalı Mateos

bile "Franklar O'nun ölümünden dolayı büyük sevinç duydular, fakat O'nun idaresindeki bütün memleketlerin halkı kara bir matem içine düştü: çünkü o, kendi hâkimiyeti altında bulunan Ermeniler'e şefkat ve merhamet gösterirdi" diyerek, bir hakkı teslim ediyordu.²⁹

* Prof. Dr. Mehmet Çelik, Celal Bayar Ün. Fen Edebiyat Fak. Tarih Bölümü, Ortaçağ Tarihi ABD Başk.

1. AnaBelek hakkında bk. M. H. Yınanç, "Belek", *İA II*, 468-473.

2. Bk. İbnü'l-Kalânîsî, 170.

3. İbnü'l-Kalânîsî, 175; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil X*, 389; İbnü'l-Adîm, *Zubde II*, 159. Ayrıca bk. Münecimbaşı, *Câmiu'd-düvel, Selçuklular Tarihi, II* (Yay. Ali Öngül), İzmir 2001, s. 217-218, n. 463.

4. Hanzit bölgesi için bk. Honigmann, *Bizans'ın Doğu Sınırı*, 88 vd., harita II, 38-39.

5. Bk. Süryanî Mikhail, *X*, 10, (trc. Chabot, III), 199.

6. Bk. İbnü'l-Kalânîsî, 202; Azîmî, s. 43; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil X*, 464. Ayrıca krş. O. Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, 58 vd.

7. Süryanî Mikhail, *X*, 12, (trc. Chabot, III), 205 vd.; *Ebu'l-Ferec, II*, 357.

8. İbnü'l-Kalânîsî, 202; Azîmî, s. 44-45; İbnü'l-Adîm, *Zubde II*, 203.

9. Urfalı Mateos, 271; İbnü'l-Kalânîsî, , 208; İbnü'l-Adîm, *Zubde II*, 203-205. Krş. Runciman, *II*, (trc. Işıltan) 161; I. Demirkent, *II*, 28 ve n. 104-109.

10. Olayın tafsilatı şöyledir: Antakya hükümdarı Roger'in kızıyla evlenip Azâz kalesini de çeyiz olarak almış olan Joscelin, karısını Urfa'ya getirirken geceyi geçirmek için Birecik'te kalmıştı. O gece etraftan gelen kimseler, Belek'in Haleb'den 4000 Türk atlısı ile Urfa Bölgesine girdiğini ve bunların bölgeyi tahrip etmek ve yağmalamak üzere etrafa dağıldıklarını, Belek'in ise Re's Keyfâ yakınında bir kaynak başında karargâh kurduğunu bildirdiler. Bu haberi alan Joscelin, özellikle arazisi tahribat ve yağmaya uğrayan Birecik Hâkimi Galerân'ın da teşvikiyle fazla bir hazırlığa gerek duymadan, az sayıdaki bir birlikle, ordusu etrafa dağılmış olan Belek'i Re's Keyfâ'da kısırmak ümidi ile geceleyin yola çıktı. Yolculuğu ertesi günü öğleye kadar sürdü. Franklar sıcak, susuzluk ve tozdan bitkin bir halde iken Belek'in kuvvetleriyle karşılaştılar. Olayın, Urfa'nın güneyinde Harran ile Suruc arasında bir yerde cereyan ettiği anlaşılmaktadır. Yapılan çarpışmada Franklar'dan birçoğu öldürüldü. Joscelin, Galerân ve diğer birçok şövalye esir edildi. Belek, bu esirleri Urfa kapısı önüne getirdi, şehrin, efendilerinin elinde bulunduğunu görerek kendisine teslim olacağını ümid etti. Fakat bunun gerçekleşmemesi üzerine Joscelin, Galerân ve diğerlerini Hısn Ziyâd (Harput) kalesine götürdü ve bunları orada hapsedti (13 Eylül 1122). Urfalı Mateos, 271-272; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil X*, 468-469; İbnü'l-Kalânîsî, 208; Azîmî, s. 45; İbnü'l-Adîm, *Zubde II*, 206. Krş. Runciman, *II*, (trc. Işıltan) 161; *Anonim Süryanî Vekayinâmesi* (trc. Tritton), 90.

11. Gerger'in sahibi Mikhail, Urfa kontluğunun kurulmasında rolü olan Konstantin'in oğlu idi. Konstantin, Baudouin du Bourg tarafından Samsat'da hapsedilmiş ve bir deprem sırasında zindanda iken ölmüştü.

12. Süryanî Mikhail, *XV*, 13, trc. Chabot, III, 210; *Anonim Süryanî Vekayinâmesi* (trc. Tritton), s. 91; *Ebu'l-Ferec, II*, 358.

13. Bk. *Anonim Süryanî Vekayinâmesi* (trc. Tritton), s. 91. Bk. İbnü'l-Kalânîsî, 209; Azîmî, s. 46; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil X*, 483; İbnü'l-Adîm, *Zubde II*, 211.

14. Bk. İbnü'l-Kalânîsî, 209; Azîmî, s. 46; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil X*, 483; İbnü'l-Adîm, *Zubde II*, 211; Süryanî Mikhail, *XV*, 13, (trc. Chabot, III), 211.

15. Bk. İbnü'l-Esir, *el-Kâmil X*, 483.

16. Geniş bilgi için bkz. Fulcherius Carnotensis, *III*, 23-26, trc. Ryan, s. 246-254; Urfalı Mateos, 273; Azîmî, s. 46; Süryanî Mikhail, *XV*, 13, trc. Chabot, III, 211; *Anonim Süryanî Vekayinâmesi* (trc. Tritton), s. 92; İbnü'l-Adîm, *Zubde II*, 213; *Ebu'l-Ferec, II*, 358. Krş. Segal, *Edessa*, s. 236.

17. Bk. Nureddin Ardıçoğlu, *Balak Gazi, Elazığ 2003*, 50 vd.

18. Urfalı Mateos, 273; Azîmî, s. 46; İbnü'l-Adîm, *Zubde II*, 213; *Ebu'l-Ferec, II*, 358.

19. İbnü'l-Adîm, *Zubde II*, 214 vd.

20. İbnü'l-Adîm (*Zubde II*, 216), Belek'in 26 Zilkade 517 (15 Ocak 1124) Çarşamba günü Suriye tarafına geçtiğini kaydetmiştir.

21. İbnü'l-Kalânîsî (s. 210), bu Azâz kuşatmasını Cemaziyelevvel 517 (Temmuz 1123) den önce veya bu ay içinde gösteriyor. Ancak aynı olayı İbnü'l-Kalânîsî'den naklettiği anlaşılan İbnü'l-Adîm (*Zubde II*, 216), olayı 26 Zilkade ile 23 Zilhicce 517 (Ocak-Şubat 1124) arasında yerleştirmiştir.

22. Hısnü'n-Nâûra, Haleb ile Bâlis arasında bir yer. Bk. Yakut, *IV*, 732.

23. Hısnü'l-Magâra'nın yeri İbnü'l-Adîm (*Zubde II*, 216) tarafından Şâtu'l-Fırat (Fırat kıyısı) olarak tarif edilmiştir. Bâlis'in kuzeyinde olması gerekir.

24. İbnü'l-Adîm (*Zubde II*, 217), kral Baudouin ve beraberinde olanların Harran'dan Haleb'e nakillerini Muharrem 518 (Şubat 1124) olayları içinde vermektedir.

25. Meşhalâ, Azâz'ın bir köyü. Bk. Yakut, *IV*, 537.

26. İbnü'l-Adîm, *Zubde II*, 217.

27. Hemen bütünüyle İbnü'l-Adîm'den aktarılmış olan bu olayları krş. Stevenson, s. 110 vd.; Grousset, *I*, 594 vd.; Cahen, *La Syrie du Nord*, 297 vd.

28. İbnü'l-Adîm, *Zubde II*, 218 vd. ; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil X*, 489; Urfalı Mateos, 277.

29. Belek'in hayatı ve ölümü M. H. Yınanç tarafından ("Belek", *İA/II*, 468-473) veciz bir şekilde anlatılmıştır.

Palu Bölgesinin Tarihi Coğrafyası Üzerine Bir Deneme

Palu bölgesi tarihi coğrafyası ile ilgili monografik bir yayın bulunmasa da, kimi genel yayınların içinde tarihi coğrafyaya ilişkin bilgiler ya da ipuçları yakalanabilmektedir. Bu çalışmalar içinde en kapsamlısı kuşkusuz Ernst Honigmann'ın **Bizans Devletinin Doğu Sınırı** olup, Honigmann sonrasında Margaret R. Payne ile Veli Sevin'in Bahçecik yazıtına ilişkin değerlendirmeleri, bölgenin tarihi coğrafyası için önemli kaynaklardır. Öte yandan Ortaçağ'ın önemli kroniklerinden **Abu'l-Farac Tarihi** ile **Urfalı Mateos Vekayinamesi (952-1136)** ve **Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)** adlı yayınların içinde, bölgedeki yerleşim adlarına rastlanmaktadır. Ancak, tüm bu yayınların ya da diğer yayınların içinde ayrıntıda kalan tarihi coğrafya bilgileri, detaylandırılarak tartışılmamıştır. Bölgenin Urartu Dönemi tarihi coğrafyasını değerlendiren Kemalettin Köroğlu ise, Palu ile ilişkili tarihi coğrafya değerlendirmesi yapmamıştır.

ALEUİA

Ortaçağ'ın önemli kaynaklarından Urfalı Mateos'un Vekayinamesi'nde rastlanılan ve "Aleuia Ovası" şeklinde anılan coğrafi alan, Tornig ile Filaretos'un karşılaşıp savaştıkları yer olarak gösterilirken, Hantsit eyaletinin bir ovası olarak, "Aşmuşat" ile ilişkilendirilir.¹ Günümüzde Şimşat ya da Haraba adıyla bilinen Aşmuşat yerleşimi nedeni ile, söz konusu ovanın da, Şimşat'ın yakınlarında aranması gerekir. Şimşat'ın yakın çevresinde batı alanda yer alan ovalık bölge, döneminin "Kalan Pedion"u olarak anılan Altınova olduğundan, diğer olasılıkları değerlendirmek gerekir. Bu bağlamda kentin güneyindeki alanlar ile birlikte, kuzeyde bugünkü Kovancılar ve doğuda Palu'ya doğru olan alanlar, bu değerlendirme alanlarının bütünü olmaktadır.

ARZANİA / ARSANİA / ARSANİAS / ARACANİ / ARADZANİ

Palu'nun kurulmasına ve stratejik önemine neden olan Palu Vadisi, kuşkusuz içinden akan Murat Nehri ile bir bütünlük oluşturur. Bölgenin hayat kaynağı olan bu nehir, doğduğu yeren Fırat'a karışana dek Palu ve çevresi için olduğu kadar önemli bir yaşam kaynağı olmuştur. Bu nedenlerdir ki, Asur kaynaklarından itibaren bu nehrin adı ile sıkça karşılaşmaktayız.

Kral III. Şulmau-aşered Döneminde yazılmış olan Kuruh Monoliti'nde, Enzite olarak anılan bugünkü Elazığ bölgesine giren Kral III. Şulmanu-aşered'in, Enzite'den sonra

Suhme ülkesine yönlendiği, "(...) *Enzite'yi tümüyle fethettim. Kentleri yakıp yıktım, haraç ve ganimet aldım. Enzite'den hareket ettim Arzania ırmağını geçtim. Suhme ülkesine yaklaştım.* (...) "² şeklinde aktarılırken, "Arzania ırmağı" olarak bugünkü Murat Nehri anılır ki, Suhme olarak lokalize edilebilecek Karakoçan-Bingöl yöresi ile Elazığ'daki Tilenzit olarak lokalize edilen Enzite arasında geçişi sağlayan ırmak, bugünkü "Murat ırmağı" ya da diğer adıyla "Murat Suyu"dur.

Klasik Dönem'de "Arsania" olarak anılmaya başlanan bölgenin en önemli kaynaklarından bu nehir, ortaçağ'dan itibaren "Arsanias", "Aradzani" ve "Aracani"³ gibi türevlerle de anılmıştır. Ancak tüm bu isimler Asur'dan itibaren Ortaçağ'a kadar gelen Arzaniyas-Arsanias ya da türevlerini açıklasa da, bugünkü "Murat" kullanımını açıklamaz. Bu konudaki en farklı yaklaşım ise, Murat adının Fırat'a verilen "Purattu" adından bozulduğu şeklindeki yorumdur.⁴ Gerçekte Karasu ile Murat'ın birleştiği noktadan sonra Fırat adını alan nehrin, Asur ya da Hitit Dönemi içindeki kullanımında da, Arzaniyas/Arsanias olarak anılan Murat ile, "Mala" olarak anılan Karasu'nun birleştikten sonra "Purattu" yani Fırat adını almış olması gerekir. Tüm bu isim kargaşası içinde "Euprate Orientale" olarak da anılan⁵ Murat'ın, Fırat'tan bozulma Murat adını almış olması, ciddi bir öneri olarak değerlendirilmelidir.

AŞMUŞAT / ARSAMASOTA / ARŞEMŞAT / ARŞMİŞAT / ARŞAMUNİK / ŞİMSAT / SAMOSATA / SAMASOTA / SAMUSATA

Palu bölgesi içinde, kuşkusuz en az Palu kadar önemli bir diğer merkez de, bugünkü Örencik (Haraba) köyünün hemen kuzeyinde, Keban Baraj

Palu Örencik / Haraba / Şimşat Höyüğü / Foto: E. Danik Arşivi

Ertuğrul DANIK

Gölu kıyısında yer alan ve literatüre “Şimşat” ya da “Haraba”⁶ olarak giren höyük tipi yerleşim alanıdır.⁷

Abu'l-Farac'ın verdiği bilgiler ölçeğinde, bilinen en ağır tahribatlarından birini Bizans İmparatoru Tiberius döneminde “Samosata” ya da “Samosata” adı içinde yaşayan yerleşim, 837 yılında İmparator Theoplia'nın tahribatına uğrar.⁸ 863 yılında aynı bölgeler İmparator Petronas tarafından yağmalarken; 873 yılında bu defa Bizans İmparatoru Basileios, Malatya üzerinden bölgeye gelerek “Hanzit” üzerine yürür ve Fırat'ı geçip “Aşmuşat”ı (Süryanice Arşemşat) yani Şimşat Kalesi'ni ele geçirip yaktıktan sonra, “Değik” ve “Hozan”daki “Cmu/Cmnu”, “Palin”, “Meckert” ve “Ankl”ı da ele geçirip “IV Armenia”yı tahrip eder.⁹ 927 yılında Bizanslılar'ın kenti ele geçirip kral çadırını Ulu Cami içinde kurmaları, bu tarihten önce kentin Müslümanlar'ın eline geçtiğini gösterirken, bu olaylar sırasında caminin minaresi yıkılarak, kentte büyük bir talan yapılır ki, bu olaydan otuz yıl kadar sonra 957 yılında Bizanslılar bu defa, Sayf-üd Devle'nin elinde bulunduğu sırada kaleye saldırarak, kenti yeniden tahrip ederler.¹⁰

Bu tahripten sonra kent yönetimi el değiştirmiş

Palu Kaya Kitabesi / Foto: E. Danık Arşivi

olmalı ki, Bizans yönetimi altında Ermeni Khoph Basil'in karısı tarafından “Samosata” adıyla idare edilen kent, 1115 yılındaki büyük bir depremde yeniden tahrip olurken; enkaz altında kalan Gerger Hakimi Constantin burada ölür. 1150 yılından sonra egemenlikte Artuklu Temurtaş görülür. 1200 yılında Melik Afdal'a müracaat eden Selahaddin Eyyubi oğullarından Melik Afdal'a “Serug”, “Ras Ayn” ve “Cumlin” ile birlikte verilen kent, 1224 yılında bu defa Melik Afdal'a mezar olur. XIII. yüzyılın ilk çeyreğinden hemen sonra, Harput'u alan Selçuklu Sultanı Alaaddin Keykubad, kenti büyük oranda tahrip ederse de ele geçiremez.¹¹

Huntington ve Ernst Lohmann'ın “Samusat” ve “Aşmuşat” olarak iki ayrı yerleşim alanı olarak değerlendirmeleri, Haraba'nın Samosata ve Nacaran'ın Aşmuşat olduğu yönündeki görüşlerinin, dönemin yerli Ermenileri tarafından verilen yanlış bilgiler olduğunu savunan Honigmann, tüm bu isimlerin aynı kent adı olarak Arsamosata'yı temsil ettiğini belirtir.¹² Selçuklulardan hemen önce Harzemliler tarafından tahrip edilen ve “Samusata” ya da diğer adı ile “Arşmişat” şeklinde anılan¹³ kent, aynı yıllar için geçerli olmak üzere, Urfalı Mateos tarafından “Aşmuşat”, Edovard Dulaurer tarafından “Turuberan” eyaletinin “Arşamunik” bölgesindeki bir kent olarak tanımlanır.¹⁴

Kentin üzerinde kurulu bulunduğu höyük ile ilgili olarak iki sezonluk kazı çalışmasını yapan Baki Ögün ise, Antik Dönem'in “Arsamosata” ya da “Armosata”sı, Bizans kaynaklarının “Asmosata”sı olan kent adının Ermenice olarak “Aşmuşat” şeklinde kullanıldığını, tüm bu isimlerin ise bugünkü “Şimşat”ı çağrıştırdığını ve Haraba Höyük ile ilişkili olduğunu belirtir.¹⁵

BALU / BALAUOS / BULA

Palu adına kaynaklık eden isimlendirmeler içinde en önemli veriler, Ortaçağ kaynaklarının aktardığı Balu ve Balauos adları¹⁶ ön plana çıkarken; Palakhohorid ve Palahorid isimleri Delaurer tarafından “Palu Vadisi” anlamında bugünkü Palu ve çevresine lokalize edilir.¹⁷ Aynı görüş yapılan son araştırmalarda da destek görülür.¹⁸ Ortaçağ'da kullanılan Balauos ya da Latince yazılışı ile “Βαλοῦος” adı ise, Honigmann tarafından “Βαίουλοῦος”un farklı kullanımı şeklinde değerlendirilir.¹⁹

Çubuk Bey'in kenti fethettiği yıllarda kentin adı kuşkusuz bu bağlamda Balu, Balauos ya da türevlerinden biri olmalıydı. Ancak, Şebeteria ve olasılıklı olarak Sardurihunili'den Balu, Balauos ve Palu'ya uzanan sürecin açıklaması da henüz bulun-

mamaktadır. Ortaçağ'ın önemli kaynaklarından Süryani tarihçi Abu'l Farac'ta "Bula" olarak anılan²⁰ Palu, Ermeni tarihçi Urfalı Mateos'ta ise "Palu" olarak anılır.²¹ Ortaçağda kullanılan bu isim, günümüzde de geçerliliğini korurken, Osmanlı Dönemi kayıtlarında da Palu kullanımı görülmektedir.

ROMANOPOLİS / ROMUNAPOLİS

Palu yerleşimine önerilen en tartışmalı isimlerden birisi de kuşkusuz Edouard Dulaurer ve M. Halil Yınanç ile S. Yapıcı tarafından yapılan "Romanopolis"²³ ya da E. Honigmann tarafından yapılan "Romunapolis" şeklindeki önermedir. Önermelerin kaynağı ise, Bizans İmparatoru Romanos Lekapenos'un 934 yılında Anzitene ve Hanzit ile birlikte Mezopotamya temasına dahil ettiği "Kleisuna" olan Romanopolis/Romanopolis'e dayanır. Gerçekte bu önermeyi ilk defa yapan Anderson, Bizans Dönemi Doğu Anadolu yol sisteminden söz ederken; konu ile ilişkili haritasında, Palu'yu Romanopolis olarak önermektedir.²⁴

Genellikle bir imparatorun kurduğu, doğduğu ya da ihya ettiği kentlerin, söz konusu imparatorun adıyla anıldığını, Roma ya da Bizans dönemleri içinde sıklıkla görmekteyiz. Bu durumda İmparator Romanos'un doğduğu ya da kurduğu kent olma olasılığı olmayan Palu'nun bu ismi alması için, imparatorun bu kenti ihya ederek kamusal yapılarla doldurması gerekirdi. Ancak, Palu yerleşiminde görülen kiliselerin en erken tarihli XVI-XVII. yüzyılda yapılmış olduğu gibi, bu izler dışında henüz ciddi bir Bizans verisine de rastlanılmaktadır. Murat ırmağı üzerinde kurulu köprü ayağındaki Roma'dan devşirme Bizans Dönemi izleri ise, her yerleşimde ya da yol güzergahında olabilecek verilerden biri olduğu için, Romanos Lekapenos'dan dolayı Palu'nun Romanopolis ya da benzer isimlere lokalize edilmesi mümkün görünmemektedir.

Arzenene eyaletindeki 6 kastrum içinde sayılan "Baλαύς"un Gelzer tarafından "Balu" olarak şimdiki Palu'ya atfedilmesine, bu ismin olasılıkla "Βαίουλοῦος"un bir türevi olduğunu belirten Honigmann karşı çıkar.²⁵ Gerçektende sayılan diğer beş kastruma bakıldığında, genellikle Bitlis ve Van bölgelerinde yer alan isimleri görmekteyiz ki, Arzenene eyaletinin de bugünkü Erzeni ifade etmesi, Honigmann'ın görüşünü destekler niteliktedir. Anderson'un haritasında yer alan bu ismi tartışan Kemalettin Köroğlu'da, Palu merkezde bir dönem yaptığı çalışmalarında, Klasik Dönem'e ait herhangi bir verinin bulunmamasını gerekçe

göstererek, Honigmann'ın şüphelerine katılmaktadır.²⁶

Öte yandan Romunapolis'in daha farklı yerlere de lokalize edildiği görülmektedir. Gfroerer'in bu kenti Suriye'deki "Kal'at ar-Rum" ile eşlemesi Honigmann tarafından dikkate alınmazken; Th Menke tarafından Harput'a yakıştırma da Gelzer tarafından reddedilir. Gelzer ise bilindiği gibi Romanopolis'i Palu ile eşleştirme taraftarıdır. Bütün bunlara karşın Markwort, Romanopolis'i Honigmann'ın da katıldığı gibi, Süryaniler'in Kleisura'sı ile özdeşleştirir. Honigmann'ı belki de bu konuda en fazla kuşkuya düşüren ve Romanopolis ile Palu ilişkisini reddettiren gerekçe, dönem kaynaklarınca verilen Konstantinos Porphyropennetos'un Melitene'nin Romalılar'a, Asmosata'nın ise Araplara bağlı olduğu konusunda ki bilgisidir. Hiç kuşkusuz dönem kaynağı olarak Roma'dan kasıt olan Malatya'nın Doğu Roma İmparatorluğu olarak Bizans'a bağlılığına karşın, Asmosata olarak anılan Şimşat'ın Müslümanlar'ın elinde olması, bu durumda Şimşat'ın daha doğusunda kalan Palu'nun da imparator eliyle yeniden ihya edilmesine ilişkin kuşkuudur.²⁷

Romanopolis'in Palu ile eşleştirmesine karşı çıkan Honigmann, bu kentin yeri konusundaki gerekçeli görüşlerinde ise, Dicle'nin kaynak kolu Ergani Suyu'nun Toroslari deldiği yeri işaret ederken; bir yandan da Adontz'un, Edessa (Urfa) yakınlarında bir başka Romanopolis olduğuna ilişkin fikri belirtmeden de geçemez.²⁸ Gerçekten de, Urfalı Mateos'un verdiği bilgilerde geçtiği şekli ile, "(...) İmparator, her sene, Urfaya takviye kuvvetleri gönderdi. Orada bir kale inşa ettirdi ve onu kendi adıyla 'Romanopolis' tesmiye etti. (...) "²⁹ şeklindeki anlatımdan, bu kent ya da kalenin Urfa çevresinde aranması gerektiğine inanmaktayız.

Palu Kalesi ve Palu Vadisi / Foto: E. Danık Arşivi

SARDURUHİNİLİ

Genellikle kendi kurduğu kentlere krallarının ya da tanrıların isimlerini veren Urartu'nun, Palu Yazıtı'nda kenti kendisinden önce kullanılan Şebeteria adı ile anması, bu ismin bir süre daha kullanıldığı düşüncesi ile birlikte, kendisinden önce uzunca bir süre ve belki de II. bin sonundan devralındığını düşündürürken; başlangıçta Şebeteria adını kullanan Urartu'nun, bu ismi ne kadar süre ile kullandığını ya da devamında değiştirip değiştirmediklerini, değiştirdiyse bu yeni adının ne olduğunu kesin olarak bilememekteyiz. Gerçekte, Palu Yazıtı dışında Şebeteria adını veren bir başka kaynağa rastlanılmadığı gibi, Minua'dan sonra bölgeye gelen ve krallara ait bulunmuş kitabe ve benzeri kaynaklarda da kent ya da ülke adı olarak bu isme rastlanılmaması, buna karşın kalenin çok iyi tahkim edilerek güçlendirilmesi ile birlikte Minua Dönemi içinde kale içine bir tapınak yapılmış olması, kentin özel öneme sahip olduğunu göstermektedir. Bu durumda, böylesine güçlendirilen ve önemsenen bir yerleşimin adı neydi diye sorgulamak gereği doğmaktadır.

Karakoçan ilçesi Bahçecik köyünde bulunarak Elazığ Müzesi tarafından satın alınıp koruma altına alınan ve literatüre "Bahçecik Yazıtı" olarak giren, II. Sarduri Dönemi (M.Ö. 756-730) Urartu yazıtında yer alan, "(...) Argiştî'nin oğlu Sarduri, bu susi'yi efendi Haldi için inşa etti. Hem de mükemmelen bir kale inşa etti (ve) ona Sarduruhinili adını koydu. (...)”³⁰ şeklindeki ifadeler içinde, II. Sardur'un bir kale ve kent inşa ederek buraya kendi adından dolayı "Sarduruhinili" adını koyduğu görülmektedir. Yazıtın bulunduğu Bahçecik köyündeki Urartu Dönemi yapısal kalıntılarının konaklama istasyonu ile sınırlı kalması, yazıtta sözü edilen kale ve tapı-

nak yapılarının görülmemesi gibi nedenler, bu kenti başka noktada arama gerekliliğini doğurduğundan; yazıtı ilk defa bilim dünyasına sunan Margaret R. Payne ve Veli Sevin, Sarduruhinili kentini bugünkü Palu olarak önerirler.

Bahçecik köyü ile Palu arasındaki fiziksel ilişki bir yana, en önemlisi yazıtta yer alan "Zaiani" adlı birinin vali olarak atanmasıdır. Bahçecik'te Urartu yapısal kalıntılarının yetersizliğine karşın, Palu'da yer alan yapısal kalıntılar ile birlikte, mevcut kaya mezarlarının ancak bir eyalet yöneticisi için yapılmış olabileceği fikri, Sarduruhinili ile Palu'nun eşleştirilmesine neden olur. Bu durumda, fethedildiğinde eski adı Şebeteria kullanılırken, yaklaşık 30 yıllık süreç sonunda, II. Sarduri Dönemi içinde bölgedeki eyalet sistemi ve isimlendirmeler konusunda bir değişiklik yaşanmıştır.³¹

Palu yerleşiminde yer alan yapısal kalıntılara bakıldığında, Urartu öncesi döneme, yani Urartu'nun devraldığı Şebeteria kentine ait herhangi bir yapısal kalıntıya rastlanılmaz. Buna karşın bir Urartu eyalet merkezine ait olabilecek çok sayıda izler, yüzeyde rahatlıkla görülebilmektedir. Bunlar arasında, kısıtlı oranda görülebilen kiklopik sur duvarları kayalık yükseltiyi kuşatırken, bu kalenin içinde ve özellikle kuzey ile batı yönünde yoğunlaşan bir şekilde görülen üç adet çok odalı kaya mezarı, kaya yazıtı, iki adet kaya sarnıcı, bir adet niteliği belirsiz kaya oyuğu ve tapınak zemini ile birlikte kale sur duvarları dışında yer alan üç adet basamaklı tünel ve Kindik mevkiinde bulunan kutsal alan ile kaya sarnıcı gibi izler, Palu yerleşiminin Urartu Dönemi içinde oldukça önemli ve gelişmiş bir kent olduğunu göstermektedir.³² Kuşkusuz bu izlerin en önemlilerinden olan çok odalı kaya mezarları, kral soylu ya da eyalet yöneticisi gibi kişiler için yapılmış olmalıdır.

Ancak, Urartu öncesi Şebeteria'sına ilişkin verilerin bulunmaması bu noktada bir kentin varlığını yok etmediği gibi, günümüze ulaşan izler içinde Urartu Dönemi yoğunluğu da, bu kentin adını Sarduruhinili yapmaz. Öneri olarak getirilen bu lokalizasyon denemesinin doğruluğu, yapılacak kazı ya da olası diğer buluntulardan sonra daha net konuşulabilecektir. Mevcut izler içindeki yazıtın Minua Dönemi içinde yapılmış olması, aynı yazıtta bu dönem içinde bir tapınağın yapıldığının belirtilmesi, günümüze ulaşan diğer kalıntıların da bu dönem içinde yapıldığını düşündürdüğü gibi, kente bu dönemde bir isim verilmediği gibi, Urartu sonrasında da Şebeteria ismi uzun süreli olarak kullanılmış olabilir. Palu ile Sarduruhinili lokalizasyonu konusundaki bir diğer kuşku ise, Palu Yazıtı'nda

Palu / Alacakaya Bağın Yerleşil Yeri / Foto: E. Danık Arşivi

da anıldığı gibi Minua Dönemi'nde Şebeteria olarak anılan Palu'ya bir Haldi tapınağı yaptırmışken, yaklaşık otuz yıl kadar sonra II. Sarduri'nin de aynı yerleşime bir tapınak yapma gereğinin olup olmaması yönündedir.

ŞEBETERİA

M.Ö. II. binli yıllarda İşuwa bölgesi içinde kalan Palu yerleşiminin, bu döneme ilişkin adı konusunda bilgi bulunmasa da, ilk defa Urartu Kralı Minua/Menua Dönemi (M.Ö. 810-785/780) içinde ele geçirilen kent adının "Şebeteria" olarak anılması, olasılıkla bu ismin II. bin başından bu yana kullanılmış olabileceğini düşündürür. Gerek Hitit ve gerekse Asur yazıtlarında İşuwa/İşşua/İşua ve Alsana/Supana/Şupa(ne)/ Şuppa ile birlikte Alzi/Enzi/ Enzitene/Alşi gibi bölge isimlerinin yanında, Alzi, Amadani, Manzana, Mezzari, Merisu, Şiniuua, Hatima gibi kent isimlerine rastlanırken, Şebeteria ya da daha farklı bir isimle bölge ve kentin tanımlanmaması, bölgede sıkça rastlanılan ancak isimleri bilinmeyen M.Ö. II. ve I. Binin küçük ölçekli yerleşimlerinden biri olmasına bağlanabilir.

Yerleşim alanı içinde bilimsel kazıların yapılmış olmaması, buna karşın kesintisiz iskanın devam ederek önceki kültürleri belirli ölçüde saklamış olması, sadece yapılan ve yaptığımız survey nitelikli çalışmaların değerlendirilmesini gerektirmektedir. İşte bu bağlamda Palu Kalesi'nin zirve noktasına doğru olan alanda kuzeybatıda yer alan ve literatürde "Palu Yazıtı" olarak anılan yazıtın bir bölümünde anılan "(...) *İşpuini oğlu Minua ilerledi, Şebeteria kenti ülkesini fethetti, Huzana kenti ülkesini fethetti, Hatti ülkesine kadar ilerledi. (...)*"³³ şeklindeki ifadede yer alan "Şebeteria" kenti, yazıtın da yer aldığı bugünkü Palu yerleşimine lokalize edilirken;³⁴ metinde geçtiği şekli ile "Şebeteria kenti ülkesi" tanımlaması, Palu ve çevresinin aynı zamanda bir yerel beylik ya da krallığın merkezi olduğunu da düşündürmektedir. Bölgenin stratejik ve topografik konumuna bakıldığında, Şebeteria kenti ülkesi sınırlarının; kuzeyde Mazgirt ve doğuda Karakoçan'a kadar uzandığını gösterirken, batı sınırlarının Murat Nehri ile sınırlanan Altınova'ya kadar olan bölge olarak tasarlanabilir ki, kuzey sınırlarının bir bölümünü de, Murat'ın kolu olan Munzur Çayı ile ilişkili olmalıdır. Güney sınırlar daha çok Murat Nehri ile ilişkili görünse de, bu sınırlar Palu güneyini doğu-batı doğrultusunda sınırlayan dağlık kuşakta aramak gereklidir. Bu kuşakta yer alan ve bölgenin güney geçişlerinden biri olan Bağın yerleşimindeki³⁵ Urartu kaya işçiliği halen

görülebilmektedir.

TILKHUM / TILBAĞD

Mateos'un verdiği bilgilerde, Bağın'e gelen Türkler'in "Tilkhum" bölgesinde çok kan akıttıkları,³⁶ "Tılbağd" kalesi senyörünün kalesini ettiği yemine rağmen teslim etmediği,³⁷ ve Khozan'ın "büyük kasaba" olarak ve IV Armenia'nın "Dzoph" yöresinde bulunduğu³⁸ görülmektedir. Bu bilgilerde yer alan Dzoph'un, "Gölcük" anlamında Elazığ'da bulunan Hazar/Gölcük Gölü ortasında yer almaktayken, su yükselmesi sonucunda göl suları altında kaldığı bilinirken; Bağın yakınlarında olması gereken Tilkhum/Tılbağd Kalesi'nin yeri araştırmacılar tarafından belirlenememiştir.

Gerçekte Bağın olarak genellikle günümüzde Tunceli Mazgirt'e bağlı Bağın yerleşmesi anlaşıldığından, Tilkhum'u genellikle bu yörede arama eğilimi bulunsa da, bir dönem Palu'ya ve günümüzde Alacakaya ilçesine bağlı olan Bağın yerleşiminden³⁹ dolayı Tilkhum'um, Bağın'den önce yer alan ve günümüzde "Gömeçbağlar" adıyla Palu ilçesine bağlı olan "Tilk" adlı yerleşim alanı ile eşleştirmekten yanayız. Aynı şekilde Tılbağd adlı kale yerleşimi de, Tilkhum'um farklı bir okunuşu olmalıdır.

Gömeçbağlar köyünün güneybatı alanında bulunan ve halk arasında kilise alanı olarak bilinen tepe üstündeki geniş kalıntılar, bu bağlamda Tilkhum/Tılbağd Kalesi'nin izleri olmalıdır. Yaklaşık olarak kuzey-güney doğrultusunda 46X33 m. ölçülerinde bir alanı kaplayan döküntü temel yığınları, bölge genelindeki küçük ölçekli kalelerle karşılaştırıldığında, olasılıkla Bizans kaynaklarında anılan kale yapısı olarak karşımıza çıkar.

Palu / Tilk Kalesi Temel İzleri / Foto: E. Danik Arşivi

* Müze Müdürü, Yozgat Müze Müdürlüğü YOZGAT
tugruldanik@yahoo.com

KAYNAKÇA

Abu'l-Farac 1999 Gregory Abu'l-Farac,
Abu'l-Farac Tarihi, C. I-II, Çev. Ernest A. Wallis Budge-
Ömer Rıza Doğrul, Ankara

Anderson 1897 J. G. C. Anderson, "The Road System
of Eastern Asia Minor With the Evidence of Byzantine
Campaigns", Journal of Hellenic Studies 17, (?), s. 22-44
Balkan 1961 Kemal Balkan, "Patnos Yakınında
Anzavurtepe'de Bulunan Urartu Tapınağı ve Kitabeleri",
Anatolia V (1960), Ankara, s. 133-158

Başgelen 1986 Nezh Başgelen, "Palu Kaya
Mezarları Üzerine Notlar", Arkeoloji ve Sanat 34/35,
İstanbul, s. 25

Charlesworth 1986 M. F. Charlesworth, "Three
Urartian Tombs at Palu in Turkey", Mitteilungen aus Iran
XIII, (?), s. 91-97

Cuneo 1988 Paolo Cuneo, Architettura Armena, V.
II, (?)

Çevik 1992 Nevzat Çevik, "Murat Koyağında Bir
Urartu Kalesi Şebeteria", Kültür 95, Ankara, s. 25-35

Ertem 2003 Hayri Ertem, "Hattiler ve Hititler
Dönemi'nden Eski Türklere, Osmanlılara ve Günümüz
Anadolusuna Kadar Uzanan Bazı Benzer Unsurlar-I",
Archivum Anatolicum/Anadolu Arşivleri VI/2, Ankara, s.
39-72

Honigmann 1970 Ernst Honigmann, Bizans
Devletinin Doğu Sınırı, İstanbul

Kevorkian-
Paboudjian 1992 R.H. Kevorkian-P.
Paboudjian, Les Armeniens Dans L'Empire Ottoman A la
Veille du Genocide, Paris

Köroğlu-Dinçol 1989 Kemalettin Köroğlu, Ali M.
Dinçol, "Palu Yazıtı Üzerine Bir Not", Anadolu
Araştırmaları XI, İstanbul, s. 123-126

Köroğlu 1996 Kemalettin Köroğlu, Urartu Krallığı
Döneminde Elazığ (Alzi) ve Çevresi, İstanbul

Lehmann-Haupt 1910 C. F. Lehmann-Haupt,
Armenien Einst und Jetzt, C. I, Berlin

Mateos 1987 Mateos, Urfalı Mateos Vekaynamesi
(952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162), Türk.
Çev. Hrand D. Andreasyan, Notlar Edovard Dulaurer,
Çev. M. Halil Yınanç, Ankara

Öğün 1971 Baki Öğün, "Haraba Kazıları, 1969"
Keban Projesi 1969 Çalışmaları / Keban Project 1969
Activities, Ankara, s. 39-42, Lev. 34-41

Öğün 1972 Baki Öğün, "Haraba Kazısı, 1970"
Keban Projesi 1970 Çalışmaları / Keban Project 1970
Activities, Ankara, s. 75, 76, Lev. 50-53

Payne-Sevin 2001 Margaret R. Payne-Veli
Sevin, "A New Urartian Inscription from Elazığ/Bahçecik
Eastern Turkey", Studio Micrei Egeo Anatolici 43/1, (?),
s. 111-119

Sevin 1994 Veli Sevin, "Three Urartian Rock-Cut
Tombs from Palu", Tel Aviv 21/1, Tel Aviv, s. 58-67

Sevin 2005 Veli Sevin "Elazığ/Bahçecik Yazıtı ve
Urartu Eyalet Sistemi Üzerine Düşünceler" Fırat Üniver-
sitesi Sosyal Bilimler Dergisi 15/2, Elazığ, s. 379-384

Yapıcı 2004 Süleyman Yapıcı, Palu tarih-Kültür-
İdari ve Sosyal Yapı, Ankara

DİPNOTLAR

1. Mateos 1987: 148, 149.

2. Köroğlu 1996: 59.

3. Bkz. Honigmann 1970: 57, 67, 90; Cuneo 1988:
910, 911; Kevorkian-Paboudjian 1992: 406.

4. Ertem 2003: 43.

5. Cuneo 1988: 910.

6. Keban Barajı Projesi kapsamında höyükte yapılan
kazı çalışmaları, buluntuları ve sonuçları hakkında bkz.
Öğün 1971: 39-42; 1972: 75, 76.

7. Süleyman Yapıcı, höyük tipi bu yerleşimi Palu'nun
ilk yerleşim merkezi (alanı) olarak kabul eder (2004: 10).

8. Abu'l-Farac 1999 (I): 188, 225.

9. Honigmann 1970: 55.

10. Abu'l-Farac 1999 (I): 250, 259.

11. Abu'l-Farac 1999 (II): 353, 354, 388, 473, 518, 534.

12. Honigmann 1970: 76, 77.

13. Abu'l-Farac 1999 (II): 537.

14. Mateos 1987: 148.

15. Öğün 1971: 39; 1972: 75.

16. Lehmann-Haupt 1910: 466; Honigmann 1970: 28-30.

17. Mateos 1987: 272 dipnot 131.

18. Bkz. Kevorkian-Paboudjian 1992: 406.

19. Honigmann 1970: 30.

20. Abu'l-Farac 1999 (II): 351.

21. Bkz. Mateos 1987: 272.

22. Mateos 1987: 56, 57 dipnot 150; Yapıcı 2004: 24.

23. Honigmann 1970: 68.

24. Bkz Anderson 1897: harita 1.

25. Honigmann 1970: 28-30.

26. Köroğlu 1996: 15 dipnot 14.

27. Tüm bu tartışmalar için bkz. Honigmann 1970: 89.

28. Honigmann 1970: 91.

29. Mateos 1987: 56.

30. Payne-Sevin 2001: 113.

31. Öneri ve detayları konusunda bkz. Payne-Sevin
2001: 116, 117; Sevin 2005: 383.

32. Yerleşimdeki Urartu dönemi eserleri ve kaya
mezarları için bkz. Charlesworth 1986: 91-97; Başgelen
1986: 25; Köroğlu-Dinçol 1989: 123-126; Çevik 1992:
25-35; Sevin 1994: 58-67; Köroğlu 1996: 36-39, 48, 49.

33. Yazıtın tam metni için bkz. Köroğlu 1996: 48, 49.

35. Mazgirt ilçesinin güneydoğusunda yer alan Bağın
ile karıştırılmamalıdır. Honigman'da sözü edilen Ergani
kuzeyindeki Bağın ile ilişkisi bilinmemekteyse de, söz
konusu ikinci Bağın'den de ayrı bir yerleşim alanı
olmalıdır.

36. Mateos 1987: 83.

37. Mateos 1987: 92.

38. Mateos 1987: 23.

39. Edovard Dulaurer, Bağın yerleşimini Dördüncü
Ermenistan'ın müstahkem bir mevkiisi olarak Diyarbakır
vileyetinin Palu Sancığına bağlı bir köy olarak tanımlar
(Bkz. Mateos 1987: 83). Aynı şekilde Süleyman Yapıcı da,
Mateos'ta geçen Bağın'den kasıt olarak, günümüzde
Alacakaya'ya bağlı olan bu köyü belirler (Yapıcı 2004: 30).

Tarihi ve Kültürel Mirasımız Yok Oluyor..

Yerleşim alanının tarihi, yapılan yüzey araştırmaları ölçüğünde ve Palu Kalesi içinde bulunan Urartu Dönemi kaya kitabesine nedeniyle Urartu Dönemi ve kitabedeki ifadelerde yer alınan “Şebeteria” kentinin fethinden dolayı Urartu öncesine kadar götürülürken;¹ bu alanlarda yapılacak bilimsel kazılar sonucunda, yerleşim tarihçesinin çok daha eskilere gideceği düşünülmektedir. Eski Palu yakın çevresinde ve özellikle Kovancılar düzlüğünde bulunan kimi höyüklerdeki buluntular da, bu düşünceyi desteklemektedir.

Urartu'nun fethi ile tarihçesi başlatılan Eski Palu yerleşimi, kurulu bulunduğu alanın stratejik ve coğrafik özellikleri nedeniyle, yıllar boyunca kesintisiz olarak çeşitli kültür egemenliklerinin altında kaldıktan sonra, 1087 yılında Çubuk Bey'in 600 atlı süvarisi ile birlikte Türk hâkimiyeti altına girer. Bu döneme ilişkin verilerin bulunmaması, fikir yürütmeyi güçleştirse de, Çubukoğulları'nın hemen ardından bölgeye hâkim olan Artuklular'dan Balak/Belek Gazi'nin, Ayşe Hatun ile Palu'da evlenerek² kale içindeki sarayda yaşamış olmaları, devamında kimi haçlı şövalyelerinin bu kalede zindanda tutulması, Palu'nun önemini arttırır.

Artuklular ve devamında diğer Türk beylik ve son olarak Osmanlı egemenliği altında kalan Palu'da, bu dönemden günümüze ulaşan yapısal kalıntılar ile birlikte, birçok kültür varlığının da tahrip olduğu ya da belirli ölçüde toprak altında kaldığı bilinmektedir. Tüm bu olumsuz koşullar içinde insan ve doğa eli ile yapılan tahribatlara direnen eserler arasında yer alan camiler ve hamamlar, Palu'nun Türk Dönemi içinde ne kadar geliştiğini gösteren birer kanıt durumundadırlar. Buna karşın birkaç kaynak dışında bu yapılar hakkında bilgi veren monografik yayın bulunmaz.

Ülkemizin ve Anadolu'nun özel bir coğrafyasında yer Palu; tarihi ve kültürel eserler yönünden zengin bir ilçemizdir.

Geçmişten günümüze ulaşan kaleler, mabetler, köşkler, hamamlar, çeşmeler, camiler, köprüler, medreseler, saraylar sadece bir taş yığını olarak bize gelmezler. Bu tarihi değerler inşa edildikleri döneme ait her türlü birikimin kodlandığı birer gerçek ve somut vesika olarak karşımızda dururlar. Okunmak, anlaşılacak, yaşatılmak isterler.

Kimi ihtişamlı bir yapı, kimisi kurtarılmak için bizden medet uman virane bir yapılar, her ne

halde bulunurlarsa bulunsunlar bu tarihi mekanlar ve yapıların bizler için kıymeti maddi değerlerle ifade edilemeyecek kadar değerlidirler. Tüm tarihi yapılar, bize geçmişimizden çok geleceğimizden haber verirler, duyabilirsek eğer. Biz, tarihi mekanlara sahip çıkarken, onları onarıırken aynı zamanda geleceğimize sahip çıkıyor, kimliğimizi yeniden inşa ediyoruz demektir.

Dolayısıyla bu topraklarda doğan herkes, doğduğu günden sorumlu olarak doğar. Bir araya gelmenin, kurum oluşturmamızın güçlüklerle dolu yorucu yolunda, Kamudan yerel yönetimlere, özel ve sivil toplum kuruluşlarına uzanan bu birliktelik, “tüm zorlukların aşılabileceğinin” somut bir göstergesidir. Kendi kültürüne, tarihsel değerlerine, yaşadığı yere sahip çıkan, farklı kültürlerin düşünce ve eserlerine saygı duyan bir düşünce ile derneğimiz tarihi eserlerin gündeme getirilmesi ve kurtarılması ile ilgili tarihi görevini yerine getirmektedir.

Günbe gün yok olmaya yüz tutmuş tarihi ve kültürel mirasımızın kurtarılması için; her kesi ve her kesimi, kamu-yerel-özel-sivil birlikteliğine dayalı yeni bir dayanışmaya davet ediyor, heyecanlı ve duyarlı kimliklerin bir arada olduğu bir oluşum ile “şimdi nöbet bizdedir” diyoruz.

Geçen sayılarımızda tarihi eserlerin kurtarılması ile ilgili çalışmalarımız ile birlikte bu tarihi eserlerimizden Alacalı Mescid ile Kale ve kale üzerindeki tarihi eserleri gündeme getirmiştik.

Bu tarihi eserlerimizden bu sayımızda üç camiye gündeme getirerek, günden güne yokoluşlarına artık dur demenin zamanı geldiğine inanıyor ve tüm kamu-yerel-özel-sivil güçleri ve özellikle Vakıflar Genel Müdürlüğü'nü göreve davet ediyoruz.

Palu Kalesi'nden Çarşıbaşı Mahallesi ve Tarihi eserlerin Genel Görünümü /

Foto: S. Yapıcı Arşivi

KINDİK MESCİDİ

Eski Palu yerleşiminin Aşağı Mahalle'sinde yer alan yapı, doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlı harim, harime kuzeyde birleşik aynı doğrultu ve plandaki son cemaat yeri ve harimin doğusunda yer alan kare planlı bir mekandan oluşmaktadır.

Güney duvarı tamamen, batı duvarı kısmen tahrip olan harimin kuzey duvarında eksende ve iki yanında yer alan açıklıklardan; eksende yer alan harime giriş kapısı iken, diğer iki açıklık pencere açıklıklarıdır. Batı duvarı sağır olan harimin doğu duvarında yer alan ve eksende yer alan basık payeden kuzey ve güney duvara atılan basık sivri kemer ile oluşan ikili açıklıktan, kare planlı bölüme geçilir. Güney duvarın doğu tarafında yer alan ve kısmen izi görülen pencere açıklığı, yıkılan bu duvarın ekseninde yer alması gereken mihrap nişinin iki yanında, iki adet pencere düzenlemesi olması gerektiğini göstermektedir.

Üst örtü sistemi yıkılmış olan harim kısmı, mevcut izlere göre, eş aralıklı olarak yapılmış iki kemerle desteklenen, doğu-batı doğrultusunda sivri beşik tonozla örtülü iken, doğu yöndeki ek mekan kuzey-güney doğrultusundaki sivri beşik tonozla örtülüdür. Kuzey yönde yer alan son cemaat yeri, bugün olmasa da eski fotoğraflarında yer alan görüntülere göre³ eş aralıklı iki payeden birbirine ve yan duvarlara atılmış kemerlerle desteklenen, niteliği henüz bilinmeyen bir örtü sistemi ile kapatılmıştır.

Y a p ı genelinde kullanılan taş malzemeden kesme taşlar; giriş cephesi, kapı, paye ve kemerler ile pencerelerde kullanılırken, kaba yonu ve moloz

Kindik Cami 2001 / Foto: Ali Kırıcı Arşivi

Kindik Cami 2005 / Foto: E. Danık Arşivi

taşlar ara duvarlar ve dolgularda kullanılmıştır.

Yapıyı tarihlendirebilecek net veriler bulunmasa da, plan tipi özellikleri ve son cemaat yerinin doğu cephesinde yer alan taşçı işareti, bu yapının Artuklu Dönemi içinde yapılmış olabileceğini düşündürmektedir.

Kindik Cami 2001 / Foto: Ali Kırıcı Arşivi

Kindik Cami 2003 / Foto: Sinan Yapıcı Arşivi

Küçük Cami 1960'lı Yıllar / Foto: S. Yapıcı Arşivi

KÜÇÜK CAMİ

Eski Palu Çarşıbaşı Mahallesi merkezinde yar alan yapı, 4 kare planlı tek mekanlı bir yapı olup, örtü sistemi tamamen çökmüş, kuzey duvarları kısmen tahrip olmuş, minaresi ise şerefeden itibaren yıkılmış durumdadır.

Kare planlı harim kısmına giriş, tahrip olan kuzey duvardan yapılmış olmalıdır ki, yapının doğu ve batı duvarlarında üst seviyede yer alan büyük ölçekli mazgal pencerelere karşın, güney eksende yer alan yarım daire mihrabın üstünde, daha küçük ölçekli bir mazgal pencere izi yer alır. Yapının güneydoğu köşesinde yer alan minareye geçiş ise, içte güneydoğu köşeden yapılır. Örtü sistemi çökmüş olsa da, mevcut izler harim bütününe sekizgen kasnak üzerine oturan ve tromplarla geçilen bir kubbe ile örtülü olduğunu göstermektedir. Kare bir kaideden sonra daire planlı olarak yükselen ve şerife de biten minare, oldukça basık olup, dönemi içinde olasılıkla

Küçük Cami 1950'li Yıllar / Foto: S. Yapıcı Arşivi

deprem sonucunda oluşan gövde şişkinliği ve statik sorunlar nedeniyle, taşlardan birbirine atılan kanca- larla tutturulmaya çalışılmıştır. Şerefeden sonra daralan ve sırlı tuğla ile yapılan minare gövdesinin devamı, yıkılmış durumdadır.

Beden duvarlarında kaba yonu ve moloz taş, minare şerife altına kadar olan bölümde ve kasnakta düzgün kesme taş, minare şerife üstünde sırlı tuğla kullanılmışsa da, örtü sistemi ve kubbe- ye geçişlerdeki tuğla malzemenin de sırlı tuğla olduğu varsayılmaktadır.⁵ Kitabesi bulunmayan yapı, genel özellikleri ve plan tipi itibarıyla, XVI-XVII. yüzyıllarda yapılmış olmalıdır.

Küçük Cami 2002 / Foto: S. Yapıcı Arşivi

Küçük Cami 2005 / Foto: E. Danık Arşivi

Küçük Cami 2006 / Foto: E. Danık Arşivi

Ertuğrul DANIK / Süleyman YAPICI

Ulu Cami 1950'li Yıllar / Foto: S. Yapıcı Arşivi

Ulu Cami 1940'lı Yıllar / Foto: S. Yapıcı Arşivi

ULU CAMİ

Eski Palu Çarşıbaşı Mahallesi merkezinde yer alan yapı,⁶ doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlı olup, dikdörtgen harimin batısında avlu kısmı ve çeşmesi yer almaktadır. Genel olarak büyük oranda sağlam görülen beden duvarlarına karşın, örtü sistemi tamamen çökmüş durumdadır.

Doğu-batı doğrultusundaki eksende yaklaşık eş aralıklarla yapılan payelerden, kuzey –güney doğrultusunda birbirlerine ve beden duvarlarına atılan kemerlerle desteklenen, mihraba dik altı sahımdan oluşan harimin güney duvarında; batıdan itibaren ilk iki sahında üst seviyede pencere açıklığı, üçüncü sahında mihrap nişi ve üstünde pencere, dördüncü ve beşinci sahnelerde yine pencere açıklığı yer alırken, altıncı ve son sahında, olasılıkla mahfil amaçlı bir giriş kapısı yer alır. Batı duvarın ekseninin güneyinde harim ana girişi, kuzeyinde üst seviyede pencere açıklığı bulunurken, güneydoğu köşesinde minare gövdesi yer alır. Kuzey duvar tamamen sağı şekilde işlenmiş ve sadece kemerlerin oturduğu yerde payandalar yer alırken, büyük ölçüde sağır olan batı duvarın yaklaşık ekseninde bir başka pencere açıklığı görülür. Kare planlı bir kaideden sonra daire gövde olarak yükselen ve şerefe altından sonrakı bölümü yıkık olan minareye giriş, batı yönde açılan bir kapıdan sağlanır.

Ulu Cami 2005 / Foto: Ertuğrul Danık Arşivi

Ulu Cami 2003 / Foto: S. Yapıcı Arşivi

Ulu Cami 1960'lı Yıllar / Foto: S. Yapıcı Arşivi

Paye ve kemerleri ile minaresinde düzgün kesme taş kullanılan yapının beden duvarları kaba yonu taş ve moloz taş ile yapılmış olup, var olmayan örtü sisteminde kemerlerin üstüne atılmış hatıllarla desteklenen toprak örtülü düz dam sisteminin kullanıldığı bilinmektedir.⁷

Mihrap üstünde yer alan kitabesine göre 1274 H./1852 M. tarihinde yapılmış olduğu varsayılır .Yapı içinde payelerden atılan kemerlerden en batıdaki kemer başlangıcında yer Arapça kitabenin, blok taş dizilişindeki hata, bu kitabenin devşirme olarak kullanıldığını düşündürürken, hangi yapıya ait olduğu henüz bilinmemektedir. Minare giriş kapısı üzerindeki kitabesi ise, minare inşası ile ilgilidir.

Ulu Cami 1977 Depreminden Sonra / Foto: S. Yapıcı Arşivi

Dükkanönü Camii 1960'lı Yıllar / Foto: S. Yapıcı Arşivi

DÜKKANÖNÜ CAMİ

Eski Palu yerleşiminin Zeve Mahallesi'nde yer alan yapı,⁸ doğu batı doğrultusunda dikdörtgen planlı harim bölümü ve ona güneydoğu köşede birleşik bir minareden oluşur. Yapıya girişin sağlandığı doğu yönde, son cemaat yerine ilişkin veriye rastlanılmamaktaysa da, kimi arşiv fotoğraflarında⁹ yapının kuzey yönünde son cemaat yeri olduğu görülmektedir.

Harim bölümü dörderden iki sıra halinde dizilen payelerden, kuzey güney doğrultusunda birbirlerine ve duvarlara atılan kemerlerle desteklenen düz dam ile örtülü¹⁰ olarak görülmekte olup, güney yönde ekseninde yer alan mihrap nişinin iki yanında yer alan niş dışında, payelerden atılan kemerlerin oturduğu duvar payeleri arasında kalan her bölmede birer olmak üzere dört pencere açıklığı görülür. Güney cephenin bu hareketliliğine karşın, kuzey ve batı duvarlarda herhangi bir açıklık bulunmaz. Yapıya girişi sağlayan doğu cephenin ekseninde yer alan açıklık ile güneyinde yer alan açıklık pencere düzenlemesi iken, kuzeyde yer alan açıklık, harime girişi sağlayan kapı açıklığıdır.

Dükkanönü Camii 1970'li Yıllar / Foto: S. Yapıcı Arşivi

Günümüzde büyük oranda tahrip olmuş olan minare girişi ise, minarenin doğu yönünde yer almaktadır.

Dış cephenin doğu ve batısı ile minarede görülen düzgün kesme taş malzemeye karşılık, batı duvar dış cephesinde ağırlıklı olarak kaba yonu taş kullanılmıştır. Kuzey duvarlar toprak dolgu altında görülmese de, batı cephe ile aynı kurguda yapılmış olmalıdır. İç duvarlar, sıva düşüncesi nedeniyle moloz taş ile örülmüş görülmektedir.

Girişin üstünde bir dönem var olan ancak, günümüzde görülmeyen kitabe de yer alan 1291 H / 1874 M tarihi,¹¹ caminin yapım tarihi olarak değerlendirilir.

KAYNAKÇA

Abu'l-Farac 1999, Gregory Abu'l-Farac, Gregory (Bar Habreus), Abu'l Farac Tarihi, C.II, Çev.Ö.R.Doğrul, Ankara

Koroğlu 1996, Kemalettin Koroğlu, Urartu Krallığı Döneminde Elaziğ (Alzi) ve Çevresi, İstanbul

Memişoğlu 1977, Ferhan Memişoğlu, Elaziğ Kılavuzu, Elaziğ

Sinclair 1989, Thomas Alain Sinclair, Eastern Turkey: An Architectural Archaeological Survey, London

Yapıcı 2004, Süleyman Yapıcı, Palu (Tarih-Kültür-İdari ve Sosyal Yapı), Ankara

DİPNOTLAR

1. Kale içinde yer alan kaya kitabesi metni ve bölgenin Urartu Dönemi tarihçesi için bkz. Koroğlu 1996: 48, 49, 67-90.

2. Abu'l-Farac 1999: 351.

3. Söz konusu fotoğraflar için bkz. Yapıcı 2004: 197.

4. Yapı aynı zamanda "Cami-i Sağır" olarak da anılmaktadır (Yapıcı 2004: 202).

5. Memişoğlu yeşil sırlı tuğla olarak tanımlar (1977: 41).

6. Yapı aynı zamanda "Cami-i Kebir" olarak da anılmakta olup, bir rivayete göre Küçük Camii'yi yapan ustanın kalfası tarafından yapılmıştır (Yapıcı 2004: 203).

7. Bkz. Memişoğlu 1977: 44.

8. Halk arasında aynı zamanda "Merkez Camii" olarak da anılmaktadır (Yapıcı 2004: 205).

9. Söz konusu fotoğraf için bkz. Yapıcı 2004: 208.

10. Memişoğlu tarafından "Merkez Camii" olarak anılan yapının örtü sistemi bu şekilde görülmüştür (1977: 39).

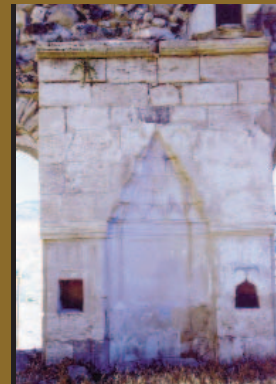
11. Kitabe ve metni için bkz. Yapıcı 2004: 205. Merkez Camii adını kullanan Sinclair'de, aynı tarihi verir (1989: 124).

Dükkanönü Camii 2006 / Foto: S. Yapıcı Arşivi

Dükkanönü Camii Mihrabı / Foto: Ertuğrul Danik Arşivi

Murat Nehri Havzası

(Sınırları, Akım Özellikleri ve Su Potansiyeli)

Su hayat için güneş ve hava gibi temel kaynaklardan biridir. Tarih boyunca medeniyetlerin kurulması ve gelişmesi üzerinde etkili olan su kaynakları günümüzde nüfusun artışı ve sözü edilen küresel ısınma ile önemi iyice artmıştır. Ayrıca, havza sularının güneyde bulunan daha kurak bölgelere açılması da bu bölgenin su potansiyelinin önemini artırmaktadır.

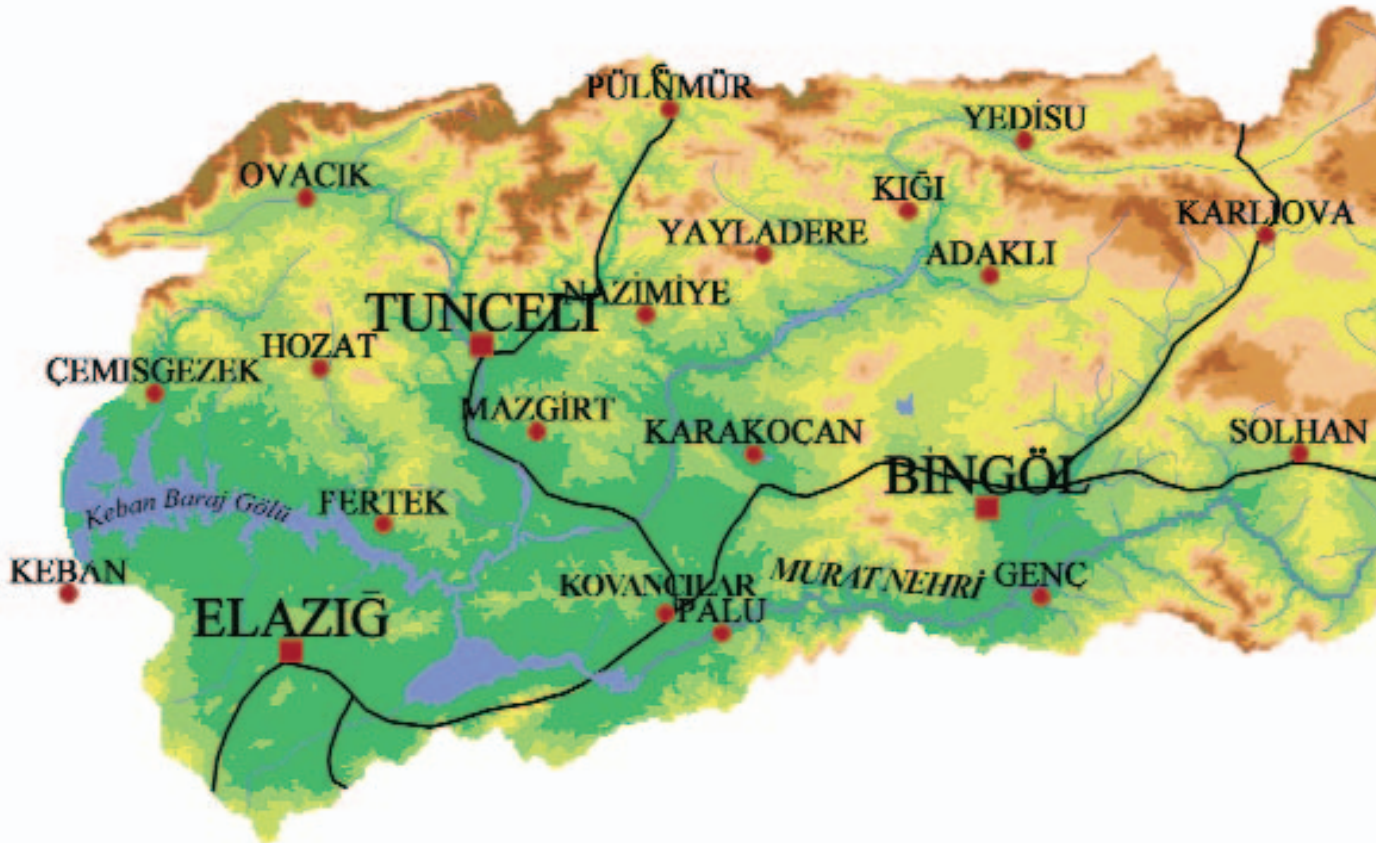
Türkiye'nin su potansiyeli 186 milyar m³ tür. Türkiye'deki su toplama alanı 127000 km² olan, Fırat nehrinin toplam akımı 31,5 milyar m³ tür. Murat Nehri 40756 km² alanı ile Fırat Nehrinin %30,09 nu oluşturmaktadır. Havza 13,3 milyar m³

lük akımla Fırat Nehrinin akımının % 42,2 sini sağlamaktadır.

Murat Nehri, Fırat Nehrinin yukarı kollarının dan güneyde bulunanını oluşturmaktadır. Doğu Anadolu Bölgesinin Yukarı Fırat Bölümü içinde Tunceli, Muş yöreleri ile Yukarı Murat yöresini kapsamaktadır (Erol,1993). Bu sınırlar içinde Ağrı (8396,4 km²), Van (86 km²), Bitlis (870 km²), Muş (7454,4 km²), Erzurum (3627,1 km²), Bingöl (7303,4 km²), Tunceli (7151,4 km²) ve Elazığ (5227,4 km²) illerini kapsamaktadır.

Murat Nehri Havzasının sınırları batıdan doğuya doğru Munzur Dağları (Çal Dağı 2374 m.,

MURAT NEHRİ HAVZASI'NIN SINIRLARI VE FİZİKSEL HARİTASI

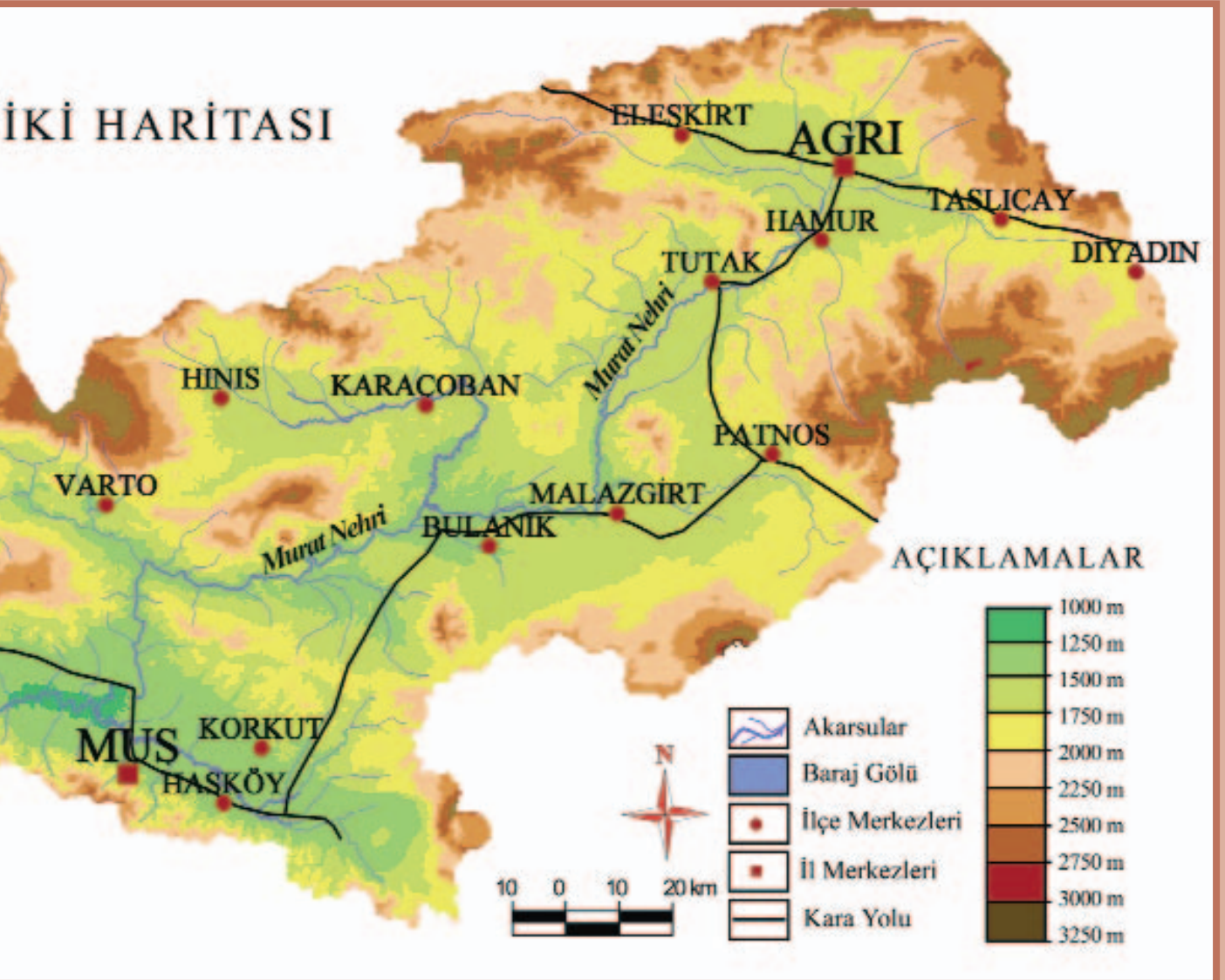

Akbaba Tepe 3462 m.), Karagöl Dağları (Bağırpaşa Dağı 3292 m., Koşan Dağı 3078 m., Serçelik Dağı 3015 m. Şakşak Dağı 3057 m.) ile Fırat Nehri'nin Kuzey kolu olan Karasu Havzasından ayrılmaktadır. Bingöl Dağı (3193 m.), Aras Dağları (Akdağ (2953 m.), Çakmak Dağı 3063 m., Büyükköse Dağı 3443 m., Kızılcaziyaret Dağı 2856 m.) ile Aras Nehri'nden ayrılmaktadır. Doğu sınırını ise Diyadin Eşiği oluşturmaktadır. Güney sınırı, doğudan batıya doğru Aladağlar (3510 m.), Süphan Dağı (4058 m.), ve Nemrut Dağı (2801 m.) ile Van kapalı havzasından ayrılmaktadır. Muşgüneyi Dağları (2940m.), Akdağ (2088 m.), Kulp Dağı, Mastar Dağı, Çelem-

lik Dağları ve Kamışlı Dağları ile Dicle Nehri Havzası'ndan ayrılmaktadır. Batı sınırı, Bulutlu Dağı ve Hasan Dağı ile Karakaya Baraj Gölü Havzasından ayrılmaktadır.

Havzadaki doruklar 3000–4000 m.leri bulurken, havzanın aşağı bölümlerinde yer alan vadi tabanları 850–1000 m.ler arasında uzanmaktadır. Bu nispi yükseklik farkı fazla olması akarsuların hızlı bir şekilde gömülmesini sağlamıştır.

Neotektonik dönemle birlikte sıkışan Doğu Anadolu'da yükselme başlamıştır. Tektonik hatlar boyunca volkanik olaylar gelişmiştir. Bu hareketler araştırma alanının bugün ki yüksek ve engebeli

görünümünü kazanmasını sağlamıştır. Çöken sahalardan tabanlarını, yükselen sahalardan ise dağlık alanları karşılamaktadır. Ayrıca, volkanik olaylar sonucunda geniş platolar ve bu platolar üzerinde yükselen volkanik koniler oluşmuştur.

Murat nehri kaynağını Eleşkirt-Ağrı ovasının çevresindeki yüksek sahalardan ve Diyarın Eşiği oluşmaktadır. Bu dağlık alanlar kalker, kumtaşı, andezit ve bazaltlardan oluşan farklı litolojik özelliklere sahiptirler. Ova tabanındaki alüvyonlara yerleşen akarsu doğuya doğru uzanmakta ve özellikle kuzeyden gelen yan kolları toplamaktadır. Diyarın eşiği sularını toplayan akarsu ile birleşerek güneye doğru akmaktadır. Hamurunda içinde bulunduğu çukurluk alanında geçen akarsu güneybatıya doğru yönelerek Tutak ovasını kat etmektedir. Tutak Ovasının sonra tekrar güneye yönelen Murat nehri Malazgirt Ovasına girdiğinde Patnos ovası ve çevresindeki akarsuları toplayan akarsuda alarak yoluna batıya doğru devam etmektedir. Karaçoban çayının birleştiği noktada güneye yönelen Murat Nehri, Bulanık çayının kavuştuğu noktadan sonra tekrar batıya doğru yoluna devam etmektedir. Dağlık alan içine giren akarsu güneybatıya doğru kısa bir kavis çizdikten sonra tekrar batıya doğru yoluna devam etmekte ve keskin bir dönüşle güneye yönelen akarsu Muş Ovasına açılmaktadır. Muş Ovasını kabaca güney yönünde kat eden akarsu doğudan gelen Karasu Çayını alarak ovanın güney kenarı boyunca batıya doğru akar. Muş ovasının çıkışında kavis yaparak bir boğaza giren akarsu önce güneye, sonra geniş bir kavis yaparak kuzeybatıya doğru akan Murat Nehri, keskin bir dirsekle güneybatıya yönelerek bu dar ve uzun boğazdan Bingöl Ovasına açılır. Güneybatıya doğru akan Murat Nehri kuzeyden gelen Göynük Çayını da alarak bir boğaza girmektedir. Dar boğaz boyunca batıya doğru devam eden Murat Nehri Keban Baraj Gölüne dökülmektedir.

Keban Baraj Gölünün yapımında önce Murat Nehrine dökülen, ancak bugün Baraj Gölüne dökülen akarsular bulunmaktadır. Karagöl ve Şeytan Dağlarından doğan Peri Suyu güneybatıya doğru kavisler çizer, Kırk Dağı kuzeyinde güneye yönelerek baraj gölüne boşatmaktadır. Munzur Dağlarının güney eteklerindeki suları toplayan Munzur çayı, Tunceli'de kuzeyden gelen Pülümür çayı ile birleşerek güneye doğru yönelerek baraj gölüne dökülmektedir. Uluova ve çevresinin sularını toplayan Haringet Çayı kuzeydoğuya doğru akarak

Uluovada baraj gölüne dökülmektedir.

Sahanın iklim özelliklerine kısaca bakacak olursak, batıdan doğuya doğru sıcaklık ve yağış değerlerinde düşüş görülmektedir. Sıcaklık batıdaki istasyonlarda 12 oC den yüksek veya bu değere yakın seyretmekte iken, doğuda 6 oC kadar düşmektedir. Değerlerin bu şekilde belirmesi üzerinde, deniz etkisinin azalması ve yüksekliğin artmasından ileri gelmektedir. Karasal rejimin etkisinde olan bölgede yazlar sıcak, kışlar ise özellikle doğuda çok soğuk geçmektedir.

Havzanın yağış değerlerinin dağılışında sıcaklıktaki batıdan doğuya doğru düzenli azalma yer yer bozulmaktadır. İstasyonlar arasındaki yağış farkı iki kata ulaşmaktadır. Bu farklılık üzerinde hava kütlelerinin geliş yönleri ve yolları üzerinde bulunan topografik engellerin uzanışı ile yükseklikleri rol oynamaktadır. Yağışların miktarı değiştiği gibi yağışın yıl içindeki dağılışlarda farklıdır.

Murat havzasının büyük çoğunluğu genç topraklardan oluşmaktadır. Havza toprakların genç olması; tektonizma, volkanizma, tahrip edilen bitki örtüsü ve iklim sonucudur. Sahanın tektonizma ile yükselti kazanması ve akarsularla parçalanıp eğimin artması toprak gelişiminde olumsuz etkilemiştir. Uzun dönemdir yerleşmeye açılmış olan havzada sürekli tahribat, yanlış arazi kullanımı ve aşırı otlama sonucunda orman büyük ölçüde kayıp olmuş ve yerini antropojen step almıştır.

Havzanın hidrografik özelliklerinden kısaca söz edecek olursak; Türkiye'nin 185 milyar m³ olan su potansiyelinin 31 milyar m³ ü Fırat Nehri'ne aittir. Doğu Anadolu Bölgesi'nin yüksek kesimlerinde doğan Fırat Nehri, güneyde bulunan Basra Körfezine dökülmektedir. Fırat Nehri Türkiye sınırları içinde 127000 Km² ve Dicle ile birleştiği noktadaki alanı ise 440000 Km² dir. Bu geniş sahanın fiziki özellikleri oldukça farklılıklar sunmaktadır. Bunun için nehir havzasının yukarı çıkışında toplanan sular, su açığının fazla olduğu, tarıma elverişli arazi ve uygun sıcaklık şartlarına sahip orta ve aşağı bölümler için çok önemlidir.

Murat Nehrinin geniş bir alana sahip olmasına rağmen küçük akarsuların akım karakterlerine benzerlik göstermektedir. Palu Akım İstasyonunda akımın en düşük olduğu dönem Eylül ayına karşılık gelmektedir. Havzanın yukarı kesimlerinde yer alan bazı Akifelerde sızmanın yavaş olması, yeraltı suyu-

nun akarsuya geç ulaşmasını sağlamaktadır. Ekim ayında yağışta belirgin bir artış olmasına rağmen akımda yükselme çok azdır. Ekim ayında başlamış olan artış kasım ve aralık ayında da küçük yükselme ile devam etmektedir. Ancak yağış Ocak, Şubat ve Mart ayında belli bir seviyede devam etmesine rağmen akımlarda küçük bir düşüş görülmektedir. Akımların kış aylarında azalması, sıcaklıkların azalması ile birlikte yağışların katı olarak düşmeleri ve yerde uzun dönem kalması ile ilgilidir.

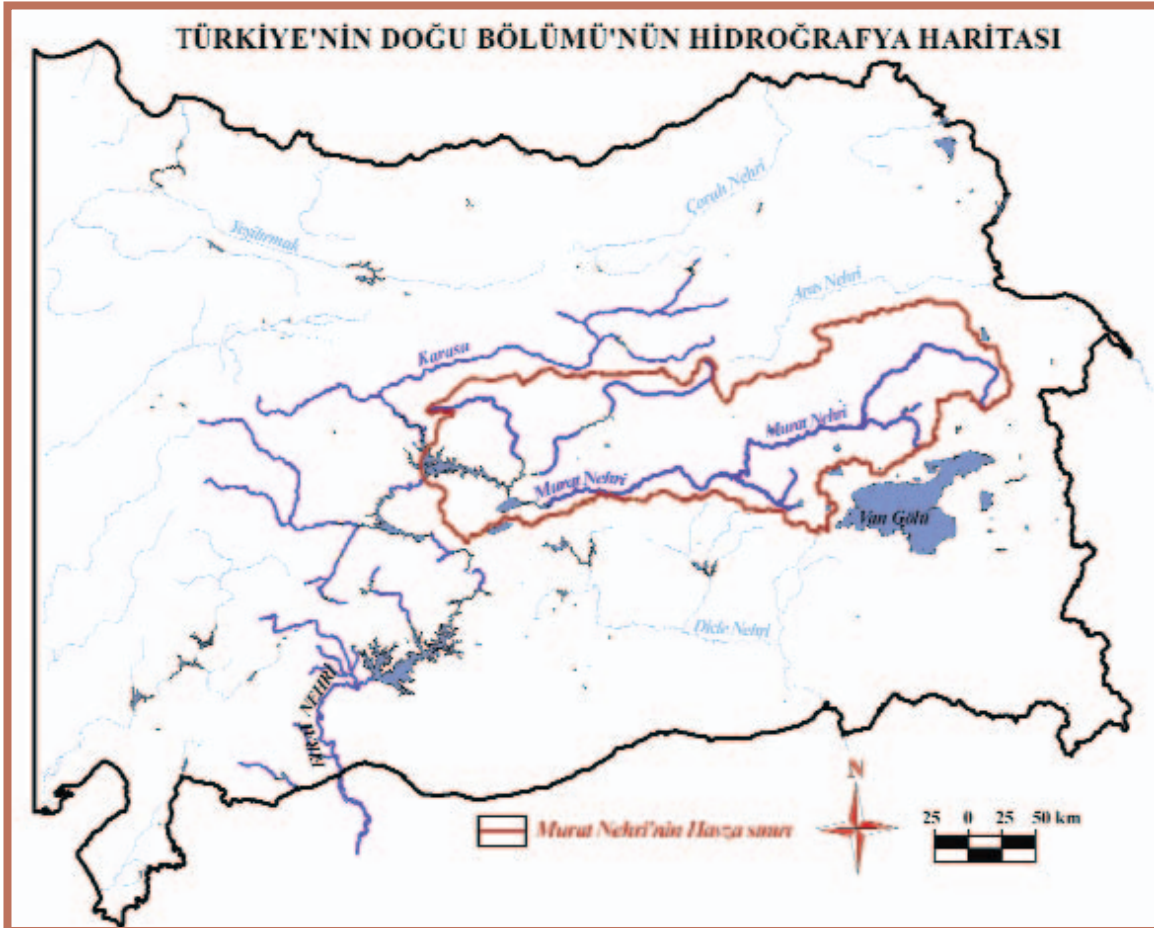
Mart ayında sıcaklıkların artması ile birlikte batıdan doğuya doğru, ova ve vadilerden doruklara doğru karlar erimeye başlar. Akımın pik yaptığı Nisan ayı akarsu rejimi üzerinde sıcaklık ve yağışın birlikte etkili olduğu dönemdir. Mayıs ayındaki akımda yağıştan fazladır. Bu ayda yüksek seviyelerdeki zemin halen donmuş olması, artan sıcaklıkla eriyen karların yüzeysel akışa geçmesini sağlamaktadır. Haziran ve Temmuz aylarındaki akımın yağıştan fazla olması havzadaki yeraltı suyunun akarsuyu

beslemesi ile ilgilidir.

Havzanın büyük bölümünün sularını drene eden Palu Akım İstasyonu, yağış akım ilişkisi uzun yıllar itibarıyla; yağışlarla akım arasında paralel bir gidiş olduğu görülmektedir. Yağış miktarının fazla olduğu yıllarda akım artışı bir sonraki yılda daha belirgin olarak görülmektedir. Yağış miktarının az olduğu dönemlerde ise akımlar aynı şekilde bir sonraki yıla büyük ölçüde yansımaktadır.

Havzanın büyük bölümü bol miktarda çatlaklara sahip bazalt ve andezitlerden oluşmaktadır. Ayrıca yüksek alanlarında bulunan bu geçirimli litolojiler yeraltı depolarının oluşumu veya akarsuyun hareketin yavaşlatarak akarsuyun gecikmeli beslenmesini sağlarlar.

Havzada yağışların (ilkbahar % 35-40, kış % 30-35) yaklaşık olarak % 70'i kış ve ilkbahar aylarında düşmektedir. Kış yağışların büyük bölümü katı olarak düşer ve uzun süre yerde kalmaktadır.

Sıcaklıkların artması ve ilkbaharda yağmur olarak düşen yağışlar, karların erimesini hızlandırmaktadır. Yağmur suları ile birlikte yüksek yüzeysel akışlar oluşmaktadır. Ancak kar tabakasının donmuş olması malzeme taşınmasını önlemektedir. Özellikle yağışın olmadığı günlerde yavaş eriyen kar suların büyük kısmı toprağa sızmaktadır. Sızan sular yeraltı suyu olarak akımı gecikmeli beslemektedirler.

Havzada bulunan ovalarda azda olsa sulama yapılmaktadır. Bu ovaların tabanlarını oluşturan malzeme ve toprakların geçirgen olması sulama suları kısa sürede akarsulara ulaşmaktadır. Bilinçsiz kullanılacak ilaç ve gübreler akarsuları, özellikle baraj göllerinin kirletecektir. Ayrıca taban suyunun belli dönemlerde yükseldiği, hatta yer yer bataklık- ların oluştuğu Muş Ovası gibi alanlarda torak kirlenmesi ön plana çıkacaktır.

Türkiye, orta kuşağın daha sıcak olan güney yarısında, yeryuvarı üzerinde birçok kurak ve yarı kurak ülkelerin sıralandığı subtropikal bölgededir. Fakat Doğu Akdeniz havzaları arasındaki konumu ve yüksek engebeleri sayesinde, kurak subtropikal alanlarından çok daha bol yağış alarak ayrılır (Erinç,1993). Daha fazla yağış alan bölgemiz, su kaynakları yönünden büyük öneme sahiptir. Bu kaynağın planlı kullanılması ve kirlenmemesi gerekmektedir.

Murat Nehri Havzası'nın yüksek kesimlerini oluşturan litolojiler geçirimli oldukları için düşen yağışların bir kısmı sızmaktadır. Sızan suların yavaş hareketlerinden dolayı akarsuyun beslenmesinde gecikmeler meydana gelmektedir. Yağış miktarındaki değişimler akıma bir yıl gecikme ile yansımaktadır. Bu durum sahadaki yeraltı su depolarının buldukları yer ve yeraltı su tablasının akarsu

yatağına olan konumu ile ilgilidir. Kalkerleri yapıların bulunduğu alanlarda su, kısa sürede kontak hatlardan boşalarak akarsuyu beslemektedir. Munzur Dağlarını oluşturan mermerlerin kalınlıklarının fazlalığı, bu bölgede zengin yeraltı su depolarını oluşturmuştur. Bu özellikleri ile yükseklerde bulunan diğer geçirimli alanlardan ayrılırlar. Ova tabanları çevresindeki birikim alanlarındaki depolar derin olmalarına rağmen yeraltı suyunun hareketi, bu alanlarda hızlıdır. Bu alanlarda sızan sular tabandaki yeraltı suyunu veya akarsuyu beslerler.

Havzada doğal bitki örtüsünün tahrip edilmiş olması ve yanlış kullanımdan dolayı, bitki örtüsünün yüzeysel akışı yavaşlatması, toprağın geçirgenlik özelliğini ve su tutma kapasitesini artırması gibi özelliklerini kayıp etmiştir. Bu olaylar akımın hızlı ve fazla olmasını sağlamaktadırlar. Ayrıca, bu özellikler bol miktarda ayrılmış malzemenin taşınmasına da yardımcı olmaktadır. Taşınan bu malzemenin büyük bir kısmı ana akarsu ile taşınarak Keban Baraj Gölünde birirmektedir.

Murat Nehri Havzası'nda yağışlar, genellikle vejetasyon dönemi dışında görülmesine rağmen, akarsuyu beslemesi, vejetasyon dönemi içinde gerçekleşmektedir. Bu olayın görüldüğü Doğu Anadolu'nun yüksek kesimlerinde yağışların ilkbahar sonlarına kayması ve yazların kurak olmamasından dolayı önemli değildir. Fakat Fırat'ın orta havzasında yağışların kışın düşmesi ve şiddetli yaz kuraklarının olması, ilkbahar yağışları ve eriyen kar suları ile beslenen yukarı havzanın önemini artırmaktadır. Ayrıca, akarsu akımların yağışlara göre bir yıl gecikmeli olarak gerçekleşmesi ve bu kolun bol miktarda su taşınması Orta Fırat üzerinde yapılacak tesisler ve yatırımlar açısından bir avantajdır.

* Yrd. Doç. Dr. Halil GÜNEK

F.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü

KAYNAKÇA

ARDOS, M., 1984, Türkiye Ovalarının Jeomorfolojisi Cilt I, İ.Ü.Edebiyat Fakültesi Yayını, 3199, İstanbul

ARDOS, M., 1984, Türkiye Ovalarının Jeomorfolojisi Cilt II, İ.Ü.Edebiyat Fakültesi Yayını, 3215, İstanbul.

ATALAY, İ., 1983, Muş Ovası ve Çevresinin Jeomorfolojisi ve Toprak Coğrafyası, E.Ü. Sosyal Bilimler Fakültesi Yayınları No.24, İzmir

ATALAY, İ., 1982, Türkiye Jeomorfolojisine Giriş E.Ü. Sosyal Bilimler Fakültesi Yayınları No.9, İzmir

ATALAY, İ., 1986, Uygulamalı Hidrografiya-1, E.Ü.Edebiyat Fakültesi Yayınları No.38, İzmir

ERİNÇ, S., 1953, Doğu Anadolu Coğrafyası, İ.Ü. Coğr. Enst. Yay. No: 15, İstanbul.

ERİNÇ, S., 1993, Türkiye Fiziki Coğrafyasının Ana Çizgileri, İ.Ü. Deniz Bilimleri ve Coğr. Enst. Bülten, 10, s 1-10, İstanbul

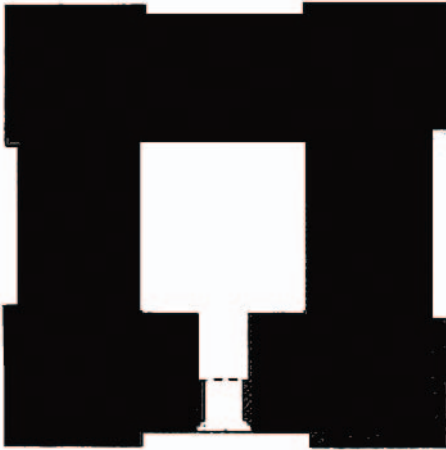
EROL, O., 1993, Türkiye'nin Doğal Yöre ve Çevreleri, Ege Coğr. Derg., 7, s.13-42, İzmir.

YÜCEL, T., 1955, Fırat Nehrinin Rejimi Üzerine Bir Deneme, A.Ü. DTCF Derg., XIII/4, s.95-111, Ankara

Şebeteria Doruğunda Gök tanrı

Dağ, çok tanrılı Eski Anadolu'da gök tanrısı da olan baba tanrının otağıdır. Dağ dorukları onun evi bilinir. Eski Yunan'ın gök tanrısı Zeus'un sarayı da Anadolu geleneğinde bir dağdadır, Olympos Dağı'nda. Çünkü dağ bulut toplar ve gök yağmura dolar; gök de, yağmur da baba tanrının kendisidir. Urartu'da Haldi 'dir adı bu baştanrının. İÖ. 9. yüzyıl ortalarından İÖ. 600 yılları dolaylarına dek Anadolu'nun damında dağ doruklarında kurulan bir büyük ve güçlü krallıkta, O'nu dağlarda ve dağın özü olan kayada taht kurarak Urartulu'nun inancına oralarda egemen olduğunu düşünmek hiç şaşırtmaz; özellikle beklenir. Su dizginlenmeden önce Murat'a bakan Eski Pertek Kalesi'nin, barındırdığı kaya mihraplarıyla, kaya çanaklarıyla, basamaklı kaya sunakları ve kaya kapısıyla "Haldi"ye özel oluşu bu nedenledir.

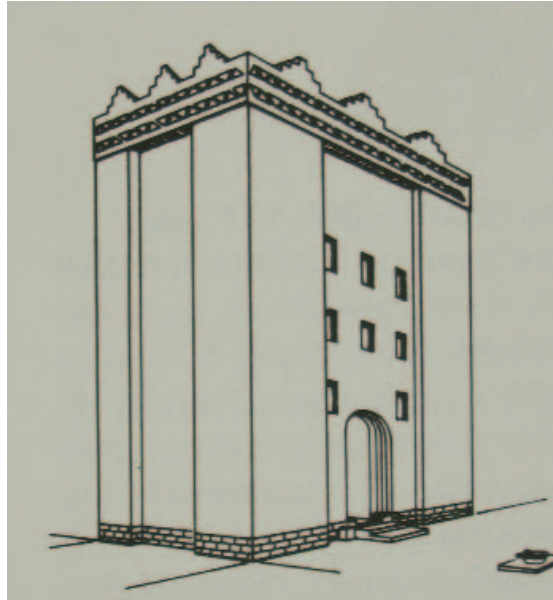
Urartuların İÖ. 8. yüzyıl başlarında başkent Tuşpa/Van'dan uzak kalan sınır bölgelerinde oluşturduğu üç eyalet merkezinden batıyı denetleyen Şebeteria da, çevre dağların üzerinde bulutlara tırmanan o kayadağ doruğuyla Gök tanrı için özel olmalıydı. Ve her yönde doğaya egemen benzersiz konumuyla en tepede O'na adanmış bir kule tapınak mutlaka bulunmalıydı. 1988 yılı erken yazında ikinci kez oradayken de, o doruğun insanı kendinden alan tanımsız tinsel büyüyle gene Tanrı'ya çok yakın duygular içindeydim. Abdullah oğlu Verd de o duygular içinde olmuş ki Geç Osmanlı zamanında, dayanamamış ve içindekini Minua'nın Haldi'ye adadığı bir kaya mihrabı içindeki çivi yazılı yazıtın satır arasına Arapça bir yazıyla dışavurmuş: "Dünya bir saatlik zamandır; onu ibadetle geçir".

Resim : 1

Ve İşpuini oğlu Minua'nın, Patnos, Körzüt ve Anzaf'ta "Tanrı Haldi için, efendi için" tapınaklar yaptırdığı kazılarla saptanırken; Urartu'nun batıya genişlemesinin temellerini atan bir büyük kralın, batının "başkenti" olma onuruyla da özel olan Şebeteria doruğunda aynı duyguları taşımaması ve buraya bir tapınak yaptırmamış olması düşünülemezdi. Gerçekten de İÖ. 800 yılı dolaylarının o mihrap yazıtında, Haldi'nin izniyle ve gücüyle başardığı seferlerini anlatırken, O'na "Şebeteria'da tapınak yaptırdığını" da bildirir Minua. Dorukta bilimsel kazılarla günyüzüne çıkacağını umduğum tapınak, işte o tapınak olmalıdır. Ve o, tüm ülkede ortak mimari biçimiyle biri diğerine eşçesine benzeyen kare planlı ve köşelerde dışa taşan kalın duvarlı, kutsal odası küçük ve kule gibi yüksek bir tapınak olmalıdır (Res. 1. 2).

"Die offenen Felsheiligtümer Urartus und ihre Beziehungen zu den der Hethiter und Phryger" başlıklı 1995 yılında Roma'da basılan ve Urartu açıklıhava kaya tapınaklarını konu alan kitabımda Şebeteria anıtlarını tanıtırken de benzer görüşlere yer vermiş; "bu yazıtlı Minua mihrabının kendisi de bir açıklıhava kaya tapınağıdır" demişim ve eklemişim: "çünkü kuzey doruğun az altındaki kaya kütesine açılan mihrabın ön alanı, resimsel dağ tepeleri üzerinden ve vadinin içinden Murat'ın bir zamanlar Fırat olduğu kıyılara dek uzanan bir derinliğe çeker insanı, sonsuzluğa çeker ki; tam da Urartulu'nun tanrısız bulduğu yerdir" (Res. 3). Oranın gerçek işlevi

Resim : 2

Resim : 3 / Foto: F. Işık Arşivi

kazılarla anlaşılabilir olsa da, kalede açık hava tapınaklarına yönelik arayışlarım, başka kalelerde saptıklarımın izinde bu olasılığa yönlendirmişti beni (Res. 4). Çünkü alandaki girintide hemen göze çarpan kapı biçimli kaya açıklığı, Minua yazıtlı kaya mihrabıyla, iç kenarı derinleştirilmiş bir başka mihrap benzeri döşem arasındadır; ve bu açıklığın sıradan bir “kapı” işlevinde sivil bir amaç için kullanıldığını düşünmek, ara yerdeki konumuyla ve yüksekte oluşuyla hem amaçsız ve hem de zordur. Ayrıca, açık hava kaya tapınaklarının ayrılmaz bir bölümü olarak dinsel işlevlerini belgelediğimi sandığım Urartu’nun Harput ve Eski Pertek kalelerindeki kaya kapılarıyla olan mimari benzerliği de yadsınmaz.

Ve bu görüş, ortak alana açılan Minua mihrabı yazıtının, Habibuşağı ve Horasan Yazılıtaş yazıtının aksine, salt tarihsel olmayan içeriğiyle de

Resim : 5 / Foto: F. Işık Arşivi

desteklenir. Çünkü burada “kaya mihrabının Haldi’ye adandığı” yazılıdır ve bu, hemen ardından gelen benzer içerikte bir başka etkinlikle, kente bir “Haldi Tapınağı yaptırıldığı” etkinliğiyle, bağlantılıdır. Kaya mihrabının biçimde ve ön alanın tapınmaya uygun yapısında Zivistan Hazinepiri Kapısı’na benzerliği de önemlidir; çünkü Minua’nın babası İşpuini’nin yaptığı işleri anlattığı bu tanınmış anıt da, üzerindeki kaya düzlüğünde tanrıya sıvı sunular sunma amaçlı bir kaya çanağını bulduğum zamana dek, Şebeteria’daki gibi salt “tarihsel mihrap” olarak nitelendirilmekteydi. Dinsel kaya döşemleri burada da mihrap ve kapıya ortak olan öndeki düzlüğün kaya tabanında bulunabilir. Bulunmayabilir de, çünkü en

kolayından bir kaya çanağı, başkent Tuşpa’nın görkemiyle etkileyen mihraplı kaya tapınaklarında da yoktur. Taşınabilir olabilecekleri, hem de tanrının soyut resmi olan dikmetaşlarla bir arada, Erzincan Altın-tepe Açık hava Ölü Tapınağı’nda kanıtlanmıştır.

Minua “kutsal” alanından dikçe inen kaya duvarının az aşağısındaki kaya mezarının özel oluşu da ilginçtir. N. Çevik’in danışmanlığında yaptığı “Urartu Kaya Mezarları” konulu doktora çalışmasında “Palu III” olarak tanımlanan bu ve diğer iki mezardan farkı, girişinin hemen doğusunda bir kaya mihrabının bulunmasıdır (Res. 5). Ve yukarıda gördük ki, kaya derinliğinde varsaydıkları tanrı evine “açılan kapı” olarak düşünülür onlar; “tapınak” kutsallığında algılanır. Şebeteria mezar mihrabı da, 2.00 x 1.00 x 0.30 m ölçülen boyutları, hafif bir kemerle sonlanan biçimi ve nitelikli işçiliğiyle, bağlı olduğu mezara ancak tanrısal bir içerik kazandırmış olabilir. Urartu

Resim : 5 / Foto: F. Işık Arşivi

ülkesinde dört örnekle bildiğim mihrap-mezar birlik-teliği, “Das Felsgrab von Köseoğlu und Totentempel Urartus” başlığıyla yayınlanan ve soylulara özel Urartu kaya mezarlarını “ölü tapınağı” olarak nitelendiren makalemin de temel nedenlerindedir. Krallık başkenti Tuşpa Kalesi’nin kuzey kayalığına açılan Analıkız Açık hava Kaya Tapınağı mihrapları, adandığı Tanrı Haldi için ne anlamdaysa; eyalet başkenti Şebeteria’nın benzer biçimli ve içi yazıtsız ve resimsiz mihrabı da kaya mezarına gömülü olan kişi için o anlamda olmalıdır; yani bir yerel kral ya da prensin ölünce “tanrılaştığı” anlamında.

Sonradan açıldığı belli düzensiz pencerelerle Hristiyanlık’ta kiliseye dönüştürüldüğü anlaşılan Erzurum Umudum ve Mazgirt Köseoğlu kaya mezarları içindeki mihrapları da farklı yorumlayabilmek zordur. İlkinin mihrabı dibinde bir kaya çanağı vardır, diğerinin mihrabı içinde de bir kaya sunağı bulunur; her ikisi de Urartulu’nun tapınma gereçleridir. Tanrının soyut heykeli biçiminde algılanan dikmetaşların da Tercan Şirinlikale’de olduğu gibi mezar odası içinde varlığı, ölen yöneticinin bir tanrı gibi saygı gördüğünü vurgular. Hititler’de kralın ölümü, “kral tanrı oldu” sözleriyle duyurulur. Urartular’ın çağdaşı diğer güçlü Anadolu halklarında, güneyde Yeni Hititler’de ve batıda Frigler’de, krallar öldüğünde Hitit geleneğinde tanrılaşıyorsa eğer, Urartuları onlardan ayrı tutmak zordur. Frigya bağlamında özellikle zordur, çünkü onlar kayayla ilgili her tür döşemi, Kaya tünellerini, kaya mezarlarını ve kaya tapınaklarını ve de bunlarla ilgili tüm kutsal biçimleri Urartu’ya borçludurlar. Bunlar arasında basamaklı tünel girişinde çok sayıda küçük boyutlu kaya çanakları ile mezarla bağlantılı olarak ya da bağımsızca oyulan harf biçimli görkemli kaya oluklarını da borçludurlar; bunların ikisi de Şebeteria’da vardır.

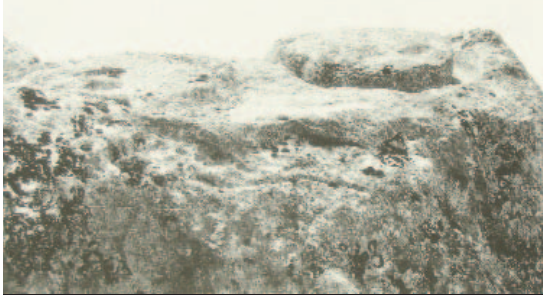
Resim : 6 / Foto: S.Yapıcı Arşivi

Resim : 7 / Foto: S.Yapıcı Arşivi

Küçük boyutlu ve yayvan çanakcıklar, özellikle kuşatma zamanlarında Murat suyuna erişme amacıyla açılan üç kaya tüneline en iyi korunmuş olanında vardır (Res. 6) ve basamaklara inişi sağlayan doğu-batı yönünde iki yana açık tünel benzeri bu geçit in kaya tabanı üzerine oyulmuşlardır; beşerli iki sıradan oluşurlar ve ancak su için tanrısal yakarıya yönelik dinsel bir işlev için açılmış olabilirler (Res. 7). Çünkü kaya çanakları diye nitelendirdiğimiz büyük boyutta olanları tanrıya sıvı sunular sunma amaçlıdır; küçüğü özde farklı olmamalıdır, belki amaç “su” istemiyle sınırlı olmalıdır. Bu çanakcıklar, Friglerin kutsal kenti Midaion’un güney bitimindeki basamaklı üç su tüneline olduğu alanda giriş düzlüğü üzerine dağılan küçük ve yayvan onlarca oyuntuyla benzeşirler. Boyutları Şebeteria’da olanlardan büyükçe ve değişken, dağılımları geniş bir alanda dağınık da olsa, ilişkileri özellikle işlevde aynı olan bir kaya döşemiyle, yani suya inme amaçlı kaya tünelleriyle, birlikteliklerinde yadsınamaz. Urartu ülkesinde bir de ölümle bağlantılı olarak Şirinlikale kaya mezarlarından birinin içinde, tıpkı Şebeteria kaya tüneline girişindeki gibi, eşçesine benzer biçimde ve alt alta yedili iki sıra oluşturarak, düzenli bir yerleşimle çıkar karşımıza. Sanki suyun diri için burada ve ölü için öte dünyada yaşamsal önemi, vazgeçilmezliği anlatılır.

Harf biçimli kaya oluklarının tek başına “suyla bağlantılı” olarak yorumu da inandırıcı değildir, çünkü savlandığı gibi bunlar için salt “kurak ya da sulak” yerler seçilmemişlerdir. Urartu’da dağılımları, kaya kütlelerinin düzlüğü üzerinde bir kaya sunağı işleviyle sıvı sunu için gereksinilen her alanda bulunabildiklerini gösterir. Uzun süre salt mezarlarla bağlantılı görülmesi de bu nedenle geçerliğini yitirmişti; ancak önceliğini korumaktadır. Batı Anadolu’nun Frigya dağlığında da, belli ki Urartu

Resim : 8 / Foto: F. Işık Arşivi

etkisinde, hem tanrısal kayalıklara ve hem de tanrılaştırmış ölüyle ilgili olarak mezar çevresindeki kayalıklara oyulmuşlardır. Şebeteria’da aynı yerde iki kaya kütleli üzerinde büyük boyuttadırlar (Res. 8. 9); ve bunlar kuzey kayalığın doğu ucunda, kalenin en yükseğe eriştiği yerde aşağı dik inen kaya duvarının topuğunda konumlanırlar. Sıvı sunuların döküldüğü oluğun biçimleri, özellikle Tutak Atabindi’de ve Tercan Pekerç’te olduğu gibi ucu açık çember gibi, orak gibi ve L- gibidir. Sunu işlevlerini, kayalığın batısında ve kalenin öte ucunda konumlanan kaya mezarlarıyla bağlantılı görmek olanaksızdır.

Şebeteria doruğuna bir üçüncü kez tırmansam ve yaklaşık yirmi yıl fazlanın yüklediği bilgi birikimiyle ve olgunlaştırdığı gözlerle dolaşsam, Göktanrı Haldi’den daha başka izleri başka kayalarda görebileceğimi umuyorum. Geleceğini görkemli geçmişinde aramada ve onu bulmada kararlı bir çağdaş Palu’yu okuyunca “Murat Havzası”nda, o izlerin artık hiç silinmeyeceğini gördüm, “kurtuluşu” gördüm; ve yirmi yıldan bu yana gitmeden gördüklerimi, göreceklerimden çok daha fazla önemsedim. Çünkü Eski Palu ya da Kalebaşı artık “orada bir harabe” değildi; çağlar boyu barındırdığı tüm tarihsel ve kültürel değerleriyle Palulu’nun öz “kimliği”ydi”. Ve her Palulu artık “kimliğine” aldırışsız değildi; ona “sahiplenme” ve onu koruyarak ve onarak “geleceğe yaşatma” bilinciyle donanımlı çağdaş ve örnek bir ÇEKÜL neferiydi...

Değişik soy, dil ve inancın harman olup tarihin en zengin alışımıyla bütünleştiği bir toprakta farklılıkların bağnaz ayrımcılığından sıyrılarak geçmiş düşünceyle bugününe taşıyabilen bir toplumun, geçmişi geleceğe koruyarak yaşatmadan öte çaresi yoktur. Bu nedenle Urartu kaya mihraplarında yaşanan “dün”; ve sanki inanç aynı inançmış gibi “Haldi’nin evi”ne açılan o kutsal “kapı”lara Vanlılar da “kapı” der; Meherkapı, Taşkapı, Hazinepiri Kapısı der. Ve de onlar binlerce yılın sürekliliğinde kutsal işlevleriyle taşınır İslam’a. Ya da örneğin, Pasinler Avnik

Resim : 9 / Foto: F. Işık Arşivi

Kalesi’nin köye yukarlardan bakan güney kaya duvarında küçük bir mihrap ve bir kaya çanağından oluşan Urartu Açık hava Tapınağı, bugün de kutsaldır; çünkü kaya çanağının Urartu zamanında tanrıya sıvı sunular sunma amaçlı olduğunu bilmeden Avnikli, her Cuma kaya yarığından sızan suyun o çanağı doldurduğu mucizesine inanır. Ve örneğin, Urartu zamanında bir ölü tapınağı olduğundan habersizce, Mazgirt’in Köseoğlu kaya mezarına bir “yatır” kutsallığında saygı duyulur bugün; çünkü onun saralı hastaları iyileştirdiğine inanılır. Bu, farkında bile olmadan sahiplendiği, yaşadığı Anadolu geçmişinin kendi öz geçmişi olduğuna inançtır. Anadolu insanının belleğinde hiç silinmeyen bir geleneğe bağlılığın resmidir bu; geçmişi geleceğe gerçeğiyle taşımının resmi ki, Palu’da yaşanan da budur...

* Prof. Dr. Fahri Işık, Akdeniz Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü Öğretim Görevlisi.

Seyyahların Gözüyle Palu (III)

Bu bölgeye ilk gelen Barbaro (1471), Lucas (1700), Brant (1835), ve Moltke (1838) ile Ritter (1843) gibi seyyahlar ise, Dersim bölgesini, Palu ve Erzincan şehirlerini, uzaktan seyretmişler ve çok etkilenmişlerdir.

1847 yılında İngiliz seyyah Henry Fanshawe Tozer'in Palu ile ilgili izlenim ve notlarını geçen sayımızda aktarmıştık.

1882-1883 yıllarında ise Jeolog Wunsch, bölgeyi ziyaret etmiştir.

1893-1894 ve 1889-1890 yıllarında 19. yüzyıl sonunun en önemli seyyahlarından Henry F. B. Lynch, Fırat kavisine girmekle beraber Tozer gibi Palu kalesini, Urartu kaya mezarlarını ve Minua dönemi yazıtını kaya odalar ve çivi yazılı şekilde tanımlamıştır.

1899 yılında ilk ciddi araştırmaları Lehmann-Haupt başlatmıştır. İlk olarak Palu, Mazgirt ve Pertek kalelerini inceleyen araştırmacı, gezisini Harput-İzoli güzergahını izleyerek Malatya'ya doğru sürdürmüştür.

Lehmann-Haupt kadar yararlı tesbitlerde bulunan diğer araştırmacı ise Huntigton'dur.

1900-1901 yıllarında Belck'in Fırat kavisi içerisinde yaptığı incelemeler ise Palu, İzoli ve Mazgirt gibi bilinen Urartu kaleleri ile sınırlıdır.

Yaklaşık yarım yüzyıllık aradan sonra, bölgede ilk inceleme gezisi 1945 yılında başladı.

1956-1957 yıllarında Doğu Anadolu'ya gelen Burney-Lawson Urartu öncesi dönemde yalnızca Urartu kaleleri ile ilgili çalışmalarda bulunmuştur.

1969 Kleiss-Hauptman Urartu Kaleleri ile ilgili araştırmalarının yanısıra bazı gözlemleri de içermektedir.

Bu yıllardan sonra Palu ve Palu kalesini inceleyen (Prof. Dr. Fahri Işık, Prof. Dr. Metin Sözen, Prof. Dr. Veli Sevin, Prof. Dr. Nevzat Çevik, Prof. Dr. Abdusselam Uluçam, Prof. Dr. Kemalettin Köroğlu, Prof. Dr. Ali Dinçol v.d.) yerli ve yabancı bir çok bilim adamları ziyaret etmiş, çeşitli çalışmalarda bulunmuşlardır. Bunların bazıları dergimizde bu çalışmalarının bir kısmını da aktarmışlardır.

“Seyyahların Gözüyle Palu” yazı dizimizi

günümüz seyyahlarından Seyyah Amca lakaplı Hasan Mahir'in yazısıyla bitirmek istiyoruz.

PALU, VADİDEKİ HÜZÜNLÜ ZAMBAK

Baş kaldırmış, bakır rengi sıradağların arasında sıkışmış, kapıları aralanmamış bir tarih, kültür ve efsaneler cenneti Palu. Gidilmeden anlatması zor, görülmeden hazzının alınması imkansız bir yer.

Keban barajının maviliklerini Elazığ'dan kıyı boyu izleyerek Palu yoluna düştük. Bir yanımda da yüksek sıra dağlar, bir yanımda da Keban Maviliği. Dağların yüzeyinde yeşil ormanlar olmasa da içi zengin maden yatakları ile dolu. Elazığ Bingöl yolundan ilerlerken Kovancılar ilçesine geldiğimizde, sağa ayrılan yolun levhasında Palu 8 kilometre yazıyordu.

Palu'yu uzaktan görmeyi denesek de görme şansımız yoktu. Ama kalesi dağların tepesindeki heybeti ile uzaktan fark ediliyordu.

Kıvrılan yolları aşım bir tepeden aşağıdaki vadiye doğru yöneldik. Pandoranın kapağı yavaş yavaş açılıyordu. Sağ yanımda yüksek dağların arasına sıkışmış küçük bir vadi ve o küçük vadiye sığınmış küçük bir şehir Palu, tüm güzelliği ile karşımızda idi. Vadinin etrafındaki dağlar bir o kadar heybetli olmasına rağmen, bir o kadarda mütevazı. Dağların mütevazılığı yüksekliğine rağmen, eteklerinde akan hırçın Murat nehrine yol vermesinden ileri geliyor. Murat Nehri bu sıra dağların içinde kıvrıla kıvrıla kıvrıla yüz yıllardır Fırat'a kavuşmak için akıyor. Palu'dan hemen sonra Keban barajında Fırat'ın suları ile buluşuyor. Murat Nehri Palu'yu tam ortadan ikiye bölüyor. Şehir bir köprü ile birbirine bağlanıyor.

Vadinin kenarından dağların böğründen tüneller açılarak yapılan demir yolu rayları Murat nehrine eşlik ediyor.

Palu; şehir olarak üç bölümde oluşuyor. Aşağı Palu, Orta Palu, Yukarı Palu. Aşağı ve Yukarı Palu'da yerleşim alanları varken orta Palu'da yerleşim alanlarını göremiyoruz. Asıl Palu Orta Palu olarak geçen bölüm. Burası depremler, heyelanlar, yangınlar sebebi ile boşaltılmış. Yerleşim alanı dağlardan düzlüğe taşınmış. Geriye yüzyılların izlerini taşıyan heybetli bir kale ve onun eteklerine sığınmış tarihi eserler kalmış.

Vadiye inmemize rağmen şehir merkezine girmek yerine karşımızda ihtişamı ile duran kaleye

döndürdük yolumuzu. Aşağıya doğru inen yolumuz bu kez yukarıya doğru çıkmaya başladı. Yol dik, tozlu ve bir o kadarda virajlı. Tepenin ortasında şehri yukardan seyredebileceğiniz bir çay bahçesi var. İlerledikçe Kaleye geldik. Kaleye vardığımızda yükseklikten, ayaklarınız altında kalan manzaradan ve en önemlisi Kalenin eteklerine tutunmuş tarihi eserlerden başımız döndü.

Kale başını göğe kaldırmış Mevlevi semâzenlerini andırıyor. Semâzenin eteklerine tutunmuş, camiler, kiliseler, türbeler, hamamlar, medreseler, köprüler, yüzyıllardır ayaklarının altındaki, Murat nehrinin üzerinde, sema yapıyorlar gibi.

Kale kayalar oyularak mağaralar halinde yapılmış. M.Ö.9 yy Urartular tarafından yapıldığı tahmin edilmektedir. Urartu Kralı MENAUS'a ait taş kitabe de bulunmaktadır. Kalenin içinde aşağıdaki vadiye inen merdivenler vardır.

Kaleden kuş bakışı bakıldığında Palu'nun güzelliği, Murat nehrinin kıvrımları, güneşin veda buseleri bir başka anlam katıyor Palu seyrine.

Kalenin eteklerine tutunmuş, var olmakla yok olmak arasında çırpınan tarihi eserleri yakından görmek için kaleden ayrılıyorz istemeyerek. Kalenin eteklerinde bulunan eserlere ulaşmak için bir yol güzergahı yapılmış. Tarihi eserler tespah taneleri gibi peş peşe dizilmişler. Kaleden batı yönünden indiğimizde karşımıza hala kullanılan bir camii etrafında tarihe yön vermiş insanların türbeleri çıkıyor. Kalenin böğründe geçip doğu tarafına doğru ilerliyoruz. Eteğindeki orta Palu denilen yerde Hamamlar, Ulu camii, kilise mevcut. Bu eserler bakımsızlıktan harabe haldeler.

Şimdilerde Palu kalesinde ışıklandırılma

Kale'den Palu / Foto: S.Yapıcı Arşivi

çalışmaları yapılıyor. Eskiden eserlerin korumak için tel örgüler çekilmiş etrafına. Başka bir ülke var mıdır eserlerini tel örgülerle korumaya çalışan. Eserler yaşamın içine, insanların her şeyini paylaştığı mekanlar olursa ayakta kalır. Bunun hep unutulmaz aslında.

Tarihi görmenin ona dokunmanın mutluluğunu yaşarken, eserlerin bu kadar sahipsiz olması bizi derinden burkuyor. Hamamın kubbesinde yankılanan sesler, yıkılan minarede ki ezanlar, kilisede çalan çanlar çığlık çığlığa tarihin derinliğinden gelip yüreğimizi burkuyor.

İçimizdeki buruklukla eserleri bırakıp hala kullanılabilir durumda olan tarihi Palu Köprüsüne geliyoruz. Köprü Selçuklular tarafından yaptırılmış. Boyu 200 genişliği 4 metre. Köprü çok kez tamir görmüş

Bu tamirlerden biri de IV: Murat zamanında olmuş. Hatta birde efsanesi var. IV: Murat İran seferine giderken bu köprüden geçmesi gerekmiş. Ordu İstanbul'dan çıkınca köprü'nün tamirine başlanmış. Ordu gelene kadar köprü'nün onarımı tamamlanmış. Ordu geldiğinde köprüden ordunun tümünün geçişi on gün sürmüş. Bu sebeple köprüye IV Murat Köprüsü de denilmekte.

Nice ordular, nice krallar, nice padişahlar, nice beyler geçmiş bu şehirden. Her geçen bir eser bırakmış, her giden kubbede hoş bir sedâ. Hurriler, Hititler, Urartular, Bizanslılar, Araplar, Selçuklular, Osmanlılar bu vadiye yüreklerinden bir parça bırakıp gitmişler.

Yakın tarihimizde Şeyh Said ayaklanmasının gölgesinde kalmış bu tarihi vadi. Unutulmuş, dışlanmış, yalnız bırakılmış. Yetmiş bin gibi nüfusu olan eski Palu da şimdilerde on iki bin insan yaşıyor. Palular Türkiye'nin olduğu gibi dünyanın da çok yerine dağılmışlar.

Palu keşfedilmeyi bekleyen bir tarih, görülmeye değer bir doğa harikası ve kırgın bir coğrafya. Güneş Kalenin yüzüne son ışıklarını kondururken, vadi karanlığı misafir etmeye hazırlanıyor. Şehrin ana caddesinde küçük bir tur attıktan sora veda ediyoruz Tarihe, Kültüre ve bizi uğurlayan Murat nehrine.*

* Doğa, Çevre ve Kültür Dergisi Ekoloji

Mağazin, 6. Sayı (Nisan-Haziran 2005) /

<http://www.hasanmahir.com>

Büyük İnsan Kimdir?

Günümüzde, küresel sermaye ile batılı güçlerin amacı ülkemizdeki bilinçli, şahsiyetli ve yurtsever vatandaşlarımızı bir benmerkezci müşteriye dönüştürmektir. İç ve dış düşmanlarca sorumsuzca hareket edenlere birileri tarafından “dur” denilmelidir.

Hiçbirimiz, 75 milyon Türk insanının birlik ve beraberliğinden, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünden daha değerli değiliz. Önemli olan Türk devletin ve Türk milletinin bekasıdır. Türkiye’ye karşı örtülü-örtüsüz birçok oyunlar oynanmaktadır. Bu tür oyunları görmezlikten gelmek hepimizin kör ve sağır olduğunun işareti. Ülkemize karşı iç ve dış düşmanların oyunlarını bozmak için büyük insanların harekete geçmesi gerekir.

Büyük insan Allah’a, Peygamber’e ve Kur’an’a inanan insandır. Bu inanışın özü “Allah’tan başka ilah yoktur” ilahi sözünde saklıdır. Bu hükmün zıddı zulmün ta kendisidir. Aksi halde sahte otoriteler insanlığın başına bela olur. Sonra kınanmış ve kendi başına bırakılmış oluruz. Oysa yaratıcı kendisinden başkasına kulluk etmemeyi emir etmiştir. Allah’a kul olmak demek hiçbir şeye kul olmamak demektir.

Türk’e düşmanlık İslamiyet’e düşmanlıkla eş değerdir. Anadolu Türkü güçsüz olursa bütün İslam alemi ve Türk dünyası esaret altında olur. Bu iki dünyanın kurtuluşu Türkiye’nin maddi ve manevi güçlenmesine bağlıdır. Ülkemizin maddi ve manevi yönden güçlenmesi de büyük insanların harekete geçmesiyle mümkündür. Büyük insanlar, bir yandan Türk insanını bilgi, sabır, öz güven duygusu ve kararlılık gibi özelliklerle donatarak şahsiyetli kişiler olarak yetiştirirken, diğer yandan bunlar arasında kabiliyetli olanları büyük insan olmaları için ne gerekiyorsa onu yapmaldırlar.

İnsan yaratılmışların en şerefli olanı olarak yaratılmıştır. Bu yüce kimlik insana doğuştan verilmiştir. İnsan bu kimliğe iman, fikir, şükür ve zikir ekseninde tefekkür ederek kendi nefsinin tanyarak erişir. Ahlakî olgunlaşmanın sonunda fikri ve ilmi olgunlaşma gelir. Büyük insan olmanın temeli ahlaklı olmadan geçer. Bu temelden yoksun olan bir insanın büyük insan olma şansı hemen hiç yoktur. Büyük insan olmanın bir çok şartı vardır. Bunlardan en önemlisi insanın bunu düşünmesi ve onu talep etmesidir. İkincisi ise kendi nefsinin tanıması ve kâinatın sırrına vakıf olmasıdır.

Büyük insan önce Allah’a karşı sonra ailesine, topluma ve milletine karşı kendisini sorumlu hisseden insandır. Yaptığı her şeyde Allah rızasını ve insanlığa hizmeti düşünen insandır. Üzerine aldığı görevi sorumluluk bilinci içerisinde bihakkın yerine getiren insandır. Büyük insan kendisini aşmış, cemiyetin üstüne çıkmış ve kendisi mum gibi erise bile etrafına ışık saçan insandır. Başkalarının acılarını yüreğinde duyan, onları mutlu etmek için elinden geleni yapan ve yaşantısı ile örnek insandır.

Büyük insan “inandığımız gibi yaşamazsanız, yaşadığımız gibi inanırsınız” sözüne uyan ve inanan insandır. Büyük insan güler yüzlü, tatlı dilli ve alçak gönüllüdür. Kendisine başvurana herkesi dinler ve imkân

buldukça yardım eder. Vakarlı, ağır başlı ve haysiyetlidir. Ailesini ve vatanını canından çok sever. Büyük insan doğru sözlü, ahlaklı, cömert ve cesur insandır. Hiç kimsenin canına, malına ve ırzına dokunmaz. Başkasının zararına sevinmez. Hiç kimseye karşı şahsi kin beslemez. Onun kını şahsi değil milli ve manevi kökenlidir. Yumuşak huyludur, fakat korkak ve pasif değildir.

Büyük insan “korkaklıkta zillet ve utanç, ileri atılmakta izzet ve şeref vardır. İnsan korkaklık etse bile kaderinden kaçamaz.” sözüne ruhen inanan civanmert insandır. Lüzumsuz şeylerle uğraşmaz, faydalı şeylerle meşgul olur. Büyük insan ser verip sır vermeyen, aşk ve vecd sahibi insandır. İnce ruhlu, duygulu ve sahib-i dil olan insandır. Kısacası büyük insan “insana faydalı ol ki insanların en hayırlısı olasın” sözünü yüreğinde duyan ve uygulayan insandır.

Büyük insan cahilliğe karşı imanı, ruhu yeniden diriltecek insandır. İnsanları etrafında toplayan, deha ve takvayı şahsında bütünleştiren. Büyük insan; insanlara karşı hatip, edip, züht ve kanaat sahibi bir kişiliğe, kuvvetli ve yılmaz gayret, temiz ve ilahi ahlaka sahip insandır. Dünyayı insana itaat ettiren insandır. İtaat edilmesi gereken bir güce sahip olarak hakkın kapısında duran, dünyalıkları ise ayakta tazim ettiren insandır. Dünyayı yönlendiren tertip ve düzene sokan insandır.

Büyük insan; korkmadan toplumun bütün kesimlerinde iyiliği öneren, kötülüklerin yasaklanmasını söyleyen insandır. Devlet idarecilerine karşı dalkavuk olan âlimlere korkusuzca karşı çıkmıştır. Büyük insan; kalbini ihlâsla Allah’a bağlayan, ondan gayri hiç kimseden korkmayan ve hiçbir şey beklemeyen, zarar ve faydanın Allah’tan gelebileceğine inanan insandır. Büyük insan; hakta fani ve hak ile baki olup ona vasil olmandır.

Büyük insan; yaptığı her şeyi sadece Hak rızası için yapan, makam ve hal sahibi olma düşüncesini hatır ve hayalinden dahi geçirmeyen insandır. Köle olmayan, Hakk’ı şanına yakışmayan vasıflardan tenzih eden, onu fert(tek, eşsiz) olarak gören insandır. Zahiren Allah’ın rızasını isteyen, batınen tamamen ona teslim olan insan demektir. Allah’a karşı korku ve ümidini önce kabz ve bast’a, sonra heybet ve üns’e, daha sonra Celal ve Cemal’e dönüştüren insan demektir. Himmetini yüce tutan, himmeti ve gayreti kadar değeri olduğunu bilen insandır.

Büyük insan sahip olduğu iman ve ilahi aşkla yüksek seviyeye ermiş insandır. İçi sonsuz bir şefkat ve sevgi ile dolu, insanlara hizmeti kendine şiar edinmiş, üstün bir sorumluluk anlayışı olan insandır. Büyük insan yüce iradeye karşı şuurlu, istekli ve bilinçli bir sadakata sahip olan insandır. Tek kelime ile Kur’an’ın tarif ettiği insan demektir.

Ne mutlu büyük insan olanlara

Ne mutlu büyük insan olma yoluna girenlere

*Fırat Ün. Veteriner Fak. Hastalıklar ve Klinik Bilimleri Bölümü, Farmakoloji ve Toksikoloji A.B.D

Na'tlerin Diliyle Hz. Peygamber (S.A.V.)

İlk sayımız "Kutlu Doğum Haftası"na denk düşmüştü. Bilindiği gibi, bu sayımızda "hafta" münasebetiyle büyük şair Fuzûlî'nin Hz. Peygamber vasfında kaleme almış olduğu Su Kasidesi'ni şerhiyle birlikte sunmuştuk. Mutlu bir tevafuk olarak üçüncü sayımızın hazırlanması da

aynı kutlu haftaya denk düştü. Bu münasebetle Türk şiirinin üstad şairlerinden Şeyh Galib'in Hz. Peygamber vasfında söylemiş olduğu na't-ı şerifi açıklamasıyla birlikte vermenin bahtiyarlığını yaşıyoruz.

Der na't-i şerîf-i nebevî ve evsâf-ı latîf-i Mustafavî Sallâllahü teâla aleyh (Hz. Peygamber'in Vasıflarına Dair Na't-ı Şerif)

1. Ervâh ki tuhfe-i Hudâdır
Hâk-i reh-i Şâh-ı Enbiyâdır	1. Allah'ın hediyesi olan ruhlar, Peygamberler
Şahı'nın yolunda topraktır.
2. Ol şâh ki tahtı lâmekândır
Cârûpkeşi Kerûbiyândır	2. O Şah'ın tahtının mekânı yoktur, melekler
onun süpürgecisidir.
3. Ol şâh ki mâh çün sitâre
Pâbûsuna oldu pâre pâre	3. Ay, o Şah'ın ayağını öpmek için parça parça
oldu.
4. Cibril nevâline haberci
Mikâil anın vekil-i harcı	4. Cebrail ona verilen ihsanın habercisi, Mikâil
onun kâhyasıdır.
5. Levlâk ile zât-i pâki mevsûf
Kur'an'a sıfatı zarf u mazruf	5. Onun temiz varlığı «Levlâk» ile tavsif
edilmiştir. Kur'an'a göre vasfi ise zarfla
mazruftur.
6. Dervâze-i tâkı "Kaabe kavseyn"
Ferş-i kademi ulûm-ı kevneyn	6. Onun tak'ının kapısı Kabe Kavseyn'dir;
ayağının bastığı yer iki âlemin ilmidir.
7. Şâh-ı melekût-ı arş-pâye
Mâh-ı ceberût-ı ferş-sâye	7. Payesi, gökler ülkesinin hükümdarlığı, gölgesi
yeryüzünün ayıdır.
8. Birdir dedi âşinâ-yı vahdet
Mevc-i Ahadiyyet Ahmediyet	8. Vahdeti bilen, vahdet ile peygamberlik
dalgasının aynı şey olduğunu söyledi.
9. Çün "evvel-i mâ halak" tır ol nûr
Sânî-i Hudâ desem de mâzûr	9. Mademki o nur yaratılmışların ilkidir, ona
"Huda'yı takib eden" desem mazurum.
10. Âdem ki cenâb-ı Bül-beşerdir
Bâğ-ı nebevîde bir şecerdir	10. Beşerin babası olan Hazret-i Âdem
peygamberlik bahçesinde bir ağaçtır.
11. Giryân olup oldu Nûh-ı Nevvâh
Deryâ-yı melâhatinde mellâh	11. Nuh gözyaşları dökerek onun güzelliklerinin
denizinde gemici oldu.
12. Cûş-âver olunca Nîl-i kabzı
Mûsâ'ya Hızır yetiştî feyzi	12. Nil coşunca onun feyzi Mûsâ'ya Hızır gibi
yetiştî.
13. Şer'iyle edince tîğzenlik
İbrâhime düştü büt-şikenlik	13. Şeriatıyla silâhlanınca, putları kırmak
İbrahim'e düştü.

14. Mîrâc-ı kemâl-i zâtın İdrîs
Sükkân-ı semâya kıldı tedris	14. İdris, onun büyük miracını gökyüzü
varlıklarına öğretti.
15. Bir rütbe ki hüsn-i bîbahâsı
Yûsuf dahi abd-i müşterâsı	15. O'nun kıymet biçilmez güzelliği öyle bir
derecededir ki Yusuf ona satılık bir köle olur.
16. Tebşir için kudûmun İsâ
Tâ minber-i çarha çıktı gûyâ	16. O'nun geldiğini müjdelemek için İsa sanki tâ
feleğin minberine çıkmıştır.
17. İcâdı vücûd-ı kevne bâis
Ümmetleri sırr-ı ilme vâris	17. O'nun yaratılması, kâinatın varlığına sebeptir;
onun ümmetleri ilmin sırrına mirasçısıdır.
18. Âyîne-i vahdet-i ilâhî
Mir'ât-ı vücûdudur kemâhî	18. İlâhî vahdetin aynasıdır; varlığının aynası da
aynen kendisidir.
19. İmân-ı hakîkiye ol agâh
Besdir sana bir nebî bir Allah	19. Gerçek imânın ne olduğunu bil; sana bir
Peygamber, bir de Allah kâfidir.
20. İrvâ-yı itâşî râyegândır
Îcâzı müşârü bil-benândır	20. Susayanlara su vermesi pek boldur. Mucizesi
parmakla gösterilir.
21. Müşkîn-i sevâd-ı şâm-ı Esra
Menşûr-ı nübüvvetinde tuğra	21. Miraç gecesinin siyah miski onun
peygamberlik berâtının tuğrasındır.
22. Söz olsa da menba-ı keramet
Kur'an'a nazire olmaz elbet	22. Söz, keramet kaynağı bile olsa elbette
Kur'an'a benzeyemez.
23. Kur'ân o Resûlü kıldı tavsîf
Ahlâk-ı azîmin etti tâ'rîf	23. Kur'an Resulün vasıflarım ve büyük ahlâkımı
tarif etmiştir.
24. Ey hâme zebanın eyle kûtâh
Levh üzre kalemle yazmış Allah	24. Ey kalem! Sözlerini kâfi gör. Allah, levh-i
mahfuza kalemle yazmıştır

ŞEYH GALİB

ŞEYH GALİB

Türk şiirinin üstad şairi Şeyh Galip 1757 yılında İstanbul'da doğdu. Babası Mustafa Reşit Efendi Mevlevî tarikatına bağlı olduğu için Şeyh Galip de bu çevrede büyümüştür. Asıl adı Mehmet olan Şeyh Galip, önceleri ESAT daha sonra da GALİP mahlaslarını (takma ad) kullanmıştır.

Şeyh Galip aldığı eğitimin de vermiş olduğu olgunlukla küçük yaşlarda şiir yazmaya başlamış, daha yirmi üç yaşındayken bir divan oluşturmuş ve yirmi beş yaşında da ünlü Hüsn-ü Aşk mesnevisini yazmıştır.

Bu büyük şair, Mevlevî tarikatına girmiş, üç yıllık süreyle ilkin Konya'da, daha sonra İstanbul'daki Yenikapı mevlevihanesinde çile doldurmuştur. Bir süre tarikatın çeşitli kademelerinde görev aldıktan sonra da Galatasaray mevlevihanesine şeyh olmuştur. Kendisi de bir şair olan III. Selim'in yakınında bulunan Şeyh Galip, 1799 yılında İstanbul'da vefat etmiştir.

Şeyh Galip'in en ünlü eseri HÜSN-Ü AŞK'tır. Bu önemli eserinden başka Bir de DİVAN'ı vardır.

Hacı Necip Paşa'nın Gazelleri

GAZEL

*Bîmâr-ı gamum, âh ki hatır güderim yok
Ahvâl-i dil-î zarıma bir âh ederim yok*

*Bilmem ki n'edem devr-i feleksâzın elinden
Kurtulmağa serpençe-i gamdan kaderim yok*

*Göndermiş idim mürğ-ü dili, kuyuna yârin
Hayli dem olur gelmedi, andan haberim yok*

*Korka'm ki dolaştı yine bir dâm-ı belâya
İmdadına dâd etmeye hiç tâb-ü ferim yok*

*Yandırmak ise maksadı ger şem'a,
Necibi Pervane - sıfat yanmadan asla hazerim yok*

GAZEL

*Nevha-i âh iyle gîryân olduğum demdir bu dem
Seyl-i eşke, gark-ı tufan olduğum demdir bu dem*

*Ayb kılma'n atlas-ı çarhı yakar ahım bugün
Bezm-i firkatte çerâğân olduğum demdir bu dem*

*Zâr u efgânım yine tutsun gerek âlemleri
Yârdan mehcûr u hicran olduğum demdir bu dem*

*Nâleler çıksa, acep görmez mi, dâğ-ı sineden
Zahmile âzürde peykân olduğum demdir bu dem*

*Her müje'n bir yâre açmıştır Necîb-i zâre kim
Hayret-efzâ-yı perişan olduğum demdir bu dem*

GAZEL

*Ben ol mecrûh-u aşkım sinede hûnum revan kaldı
Yetiş gel ey habîbim, nabz-ı dil pek nâtûvan kaldı*

*O tir ü nâvek - müjgândandır zalım-ı nâsûdum
Sağalmaz haşredek dil böyle mecrûh-ı sinan kaldı*

*Felâtûn olsa tedbir-i ilâcımdan kalır âciz
O yanlış sandığın dilyâreler hep bî-eman kaldı*

*Açılmaz ukde-i zülf-i siyah amma o mehrûnu
Necibâ! Perde-i hikmet-verâsından güman kaldı.*

HACI NECİP PAŞA

Hacı Necip Paşa, Palu Beyi Kara Cemşid sülalesinden Sekrat beylerinden Hacı Ali Bey'in oğludur. Palu'dan evlidir. İbrahim (Demirtaş) ve Rüştü (Bulduk) adında iki erkek çocuğu vardır.

Sultan Abdulhamit döneminde II. Meşrutiyet (1908) meclisine Palu'yu temsilen Ergani milletvekili olarak seçilir. İstanbul'a yerleşir ve saraydan bir hanımla ikinci evliliğini yapar. Bu evliliklerinden Fazlı (Karahana) isminde bir oğlu dünya gelir. Bu oğlu genç yaşta vefat etmiştir.

Hacı Necip Paşa memleketine dönmeyerek İstanbul'da kalır ve orada vefat eder. Kabri Eyüp Sultan mezarlığındadır.

Palu Sekrat köyünde kalan oğlu İbrahim Bey'in, Abdullah ve Ali Demirtaş; Rüştü Bey'in ise Yensur ve Necip (Paşabey) Bulduk adında çocuklarıyla nesli devam etmektedir.

Hacı Necip Paşa'nın oğlu Rüştü Bulduk, TBMM'de 1. dönem Ergani milletvekili olarak görev yapmıştır. (Bilgi: İbrahim Demirtaş)

Osman Bedreddin Erzurumi (İmam Efendi) ve Şeyh Saadeddin Efendi'nin Şiirleri

Osman Bedreddin Erzurumi (İmam Efendi) ve Şeyh Saadeddin Efendi; tasavvuf, ilim ve edebiyat dalında ün yapmıştır. Fesahat ve Belagat yönünde ikna kabiliyeti olan, sevilen ve sayılan şahsiyetlerdir. Her ikisi de aynı zamanda edebiyatçı olup, Saadeddin Efendinin Sadi ve Saadeddini Emini ismiyle çok güzel tasvufi şiirleri vardır.

İmam Efendi aslen Erzurumlu'dur. Asıl adı Osman Bedrettin'dir. 1858 (H.1274)'de Erzurum'da doğdu.1922 (H.1340) senesinde Harput'ta vefat etti. Kars'ta üçüncü tabur imâmlığı yapması sebebiyle İmâm Efendi lakabıyla tanındı.

1882'de vazifeli olduğu tabur Palu'ya taşındı. Burada Mahmud Samini Hazretlerini tanıyarak O'na intisab etti.

O, şeyhine zor bağlanmıştı ama, bağlandıktan sonra da ona hiç mi hiç kusur etmemiştir. Elinden geldiğince ziyaretine gitmiş, Samini Hazretleri'nden aldığı feyzle Samini'nin sır dolu dünyasını bir seferde değil, her gidişinde yeniden keşfetmiştir. Murat suyu kadar gür akan ilim pınarından bostanına yeterince su bağlayarak yeni yeni meyveler sunmuştur. Samini onun içini kavuran bir köz, önünü aydınlatan bir ışık olmuştur. Sonra da ona içinden gelen şu şiiri yazmıştır:

"Sâminiyiz, aşk iledir dâima ahvâlimiz
Vecd-i Ahmed'le kurulmuş bezmimiz, meydânımız:
Sâminî'yiz, kârımız şeb'de değil gün şebpere,
Biz gulâm-î âfitab'ız ruz'dadır cevânımız.
Sâminryiz, dâima ünsû huzur'dur kârımız,
Vahdeti kesrette bulmaktır bizim etvâr"ımız.
Sâminî'yiz, seyri'imiz enfüstedir, âfâka biz,
Etmeyiz atf-î nazar, can teredir cananımız.
Sâminî'yiz, hemdem olmuş aşk İle kalb-î hazin,
Zevkeder dâim Huzûr-u Hakk'ladır esrarımız.
Sâminî'yiz, kalmadı gayr, hem zuhur ettî
Cemâl,
Enfûsü âfâk'da birdir hem bizim seyrânımız.
Sâminî'yiz, dide'den, dilden bıraktır gayri'yî,
Veririz zâte sıfât'î, böyledir bâzâr'ımız.
Sâminî'yiz, bilmişiz biz "Kuntu kenzen" sırrını,
"Men Aref'den ders alub bulduk bugün
"Dildâr"ımız.
Sâminî'yiz, Badriyâ, biz gayriye baş eğmeyiz.
Dû cihanda kâfî, vâfî südde-î Sultân'ımız.

Saadeddin Efendi Samini Hazretlerinin torunu, Mecid efendi'nin oğlu olup, R. 1299 yılında Palu'da doğmuştur. R. 1339 yılında bir kaç sene Palu'da kadılık görevinde bulunmuştur.

Talim ve terbiyesini Samini Hazretlerinin halifesi olan Osman Bedreddin (İmam Efendi) hazretlerinin yanında yetiştirerek almıştır. Dedesinin müridi ve halifesi kendi şeyhi olmuştur.

R.1341 / M. 1925 yılında 42 yaşında Gülüşkür köyü Murat nehri kenarında Şeyh Said isyanından dolayı Elazığ'a götürülürken süngülenerek şehid edilmiştir.

O da Dedesi Mahmud Samini ve şeyhi İmam Efendi için aşağıdaki şiirleri yazmıştır:

Dedesi Mahmud Samini Hazretleri için yazdığı şiiri:

*Kapına gelmişem yüzüm karayım
Elimde sermayem yok biçareyim
Esir-i nefis olup ben avareyim
Dahilek bab-ı lutfek ya Samini*

*Senin kapını bekleyenler ey can
Murada ermeyeler değil imkan
Bu kemter hafıdan da eyle ihsan
Dahilek bab-ı lutfek ya Samini*

Şeyhi Osman Bedreddin Erzurumi (İmam Efendi) için yazdığı şiiri:

*Niceki canım tendedir, efendim gönlüm sendedir.
Dil vasfına efkendedir, billahi gönlüm sendedir.
Fikr-i hayalden albeni aşkınla hala sal beni
Vasılınla ihya kıl beni sultanım gönlüm
sendedir.
Şöhret-i şanım münkatı bir tendeyim zeryenketi
Emret hemen emren muti yezdanım gönlüm
sendedir
Şevku halavet sendedir, cümle cihan
emrindedir.
Sen şahsın cümle bendedir efendim gönlüm
sendedir.
Sadi senin kapındadır vuslatına çare nedir
Can bedel nezrindedir, vallahi gönlüm sendedir.*

Kent Arşivleri Olgusu

Kent arşivi kurulmadan önce arşiv politikası oluşturulmalıdır. Belge toplama kriterleri, koruma politikaları, sağlama koşulları ve arşivden kimlerin nasıl yararlanacağı bu politikaya bağlı kalınarak gerçekleştirildiğinde standart kurallara bağlı disiplinli bir çalışma gerçekleştirilmiş olur.

Amaç

Kent arşivlerinin varolma nedeni, binlerce yıllık geçmişleri ve üzerinde süregelen yaşamların ev sahibi olan kentlere ait tarihsel ve kültürel mirası yaşatmaktır. Kentin hafızası olan kent arşivleri, bu mirası bilimsel bir yaklaşımla toplamalı ve yerel-uluslararası ölçekte paylaşımına sunmalıdır. Kent arşivlerinin amaçları;

- Kentin ve kentte yaşayan insanların geçmişini, bugünü ve geleceğini ifade edecek malzemeleri objektif yaklaşarak toplamak,
- Toplanan belgelere erişimi en uygun şartlarda sağlamak,
- Tarihi öğrenmek ve anlamak isteyen araştırmacıya veya öğrenciye bunu somut ve zevkli olarak sunmak,
- Etkin ve hızlı servis için bilgi teknolojisini

takip etmektir.

Faaliyet Alanları

A. Sağlama: Kent arşivinin hangi kurumlardan, hangi şahıslardan ne türde evrak alacağını belirleyen en önemli alandır. Arşivin amacı doğrultusunda erişmek istediği konu ve kişiler bu alan ile belirlenir ve amaçlanan kent arşivinin, varolma nedeni gerçekleştirilir. Kenti kent yapan, onun bünyesindeki üretimdir. Bu üretim sonucu oluşan belgeler dizini, topluma, yerel tarihe mikro düzeyde bakma perspektifini kazandırır. Kent arşivi ne tür malzemeleri toplamalıdır ?

- Kent hayatında rol oynayan kişilerin ailelerin arşivleri.
- Diğer ülkelerin arşivlerinden veya kültürel kurumlarından bağış, değiş-tokuş, satın alma yoluyla elde edilen arşivler ve reproduksiyonlarını.
- Özel kurumların, vakıf, dernek, oda gibi kamu hayatında etkin rol oynayan örgütlerin arşivlerini.
- Kent hayatını konu edinen kitap, broşür, efemeralar.
- Kente ait görsel-işitsel ve sesli belgeler.

19. yy. başlarında Harput şehri

Safvet-i Milliye Gazetesi / M. Balaban Arşivi

• Kenti konu alan şerhiye sicilleri, seyahatnameler, salnameler, yerel gazeteler, halkevi dergileri ve haritalar.

Belgelerin bağış yoluyla elde edilmesi durumunda bağış sözleşmesi hazırlanmalıdır.

B. Niteleme ve Düzenleme: Arşivcinin sorumluluğunda olan tüm evraklar düzenlenmeli ve arşivsel prensiplere uygun bir şekilde araştırma-

cının kullanımına sunulmalıdır. Malzemelerin düzenleme işlemleri, arşiv uygulamalarında profesyonel olarak benimsenen Provenans Sistemi'ne yani farklı kaynaklardan gelen aynı türdeki belgeler bir araya getirilmek yerine onu üreten birim, aile ya da kuruma verilen fon adı altında düzenlenir.

Belgelerin tasnif planları arşive devredilen belgelerin içerikleri doğrultusunda şekillenmelidir.

Kütüphane için derlenen kitaplar ise uluslar arası sınıflama sistemi olan DEWEY ile tanımlanmalıdır.

Oluşturulan tasnif planı doğrultusunda

1901 Palu Aşağı Mahalle / Foto: S. Yapıcı Arşivi

Mustafa BALABAN

FileMaker bilgisayar programı destekli veritabanı oluşturulmalıdır.

C. Erişim: Bilgi edinme özgürlüğü çerçevesinde arşivdeki tüm materyaller, ayrımcı olmayan şekilde araştırmacıya açıktır. Ancak kişilerin ve kurumların özel yaşantı ve haklarına tecavüz olabileceği kaygısıyla bazı belgelere sınırlı erişim söz konusudur. Fiziki yapısının müsait olmaması, düzenlenmemiş veya içeriği belli olmayan belgeler de sınırlı erişime tabidir.

D. Koruma: Arşivciler yükledikleri misyon

Şedele Ailesi / Foto: Feridun Şedele Arşivi

gereği, tarihsel önem taşıyan belgeleri sağlıklı bir şekilde saklamalıdır. Bu korumanın olması için konunun uzmanlarıyla çalışmak gerekmektedir. Konservatör ve arşivci sürekli iletişim halinde olmalıdırlar.

Kent arşivinin önemli bir çalışanı olan konservatörler belgelerin hangi şartlarda ve nasıl saklanması gerektiğini belirlemeli ve dünya standartlarına ulaşmalıdırlar.

Arşivciler tüm koruma işini üstlenen birimin tüm çalışanlarına koruma eğitimini sağlamalıdır. Belgelerin bakımı, kullanımı, güvenliği, koruma yöntemi ve bu konuları içeren kitapçığın hazırlanması gerekmektedir.

Araştırma servisi ile koruma biriminde çalışanların birbirlerini sürekli olarak bilgilendirmeleri ve materyallerin kullanımını içeren Araştırma Servisi El Kitabı'nın hazırlanması ve belgesel değeri öncelik taşıyan materyallerin çoğaltılma ya da mikrofilmle alınması ile belgelerin güvenli ortamlarda saklanması gerekmektedir.

Felaket anında yapılması gereken tüm çalışmalar el kitabında detaylı olarak yazılı olmalıdır.

Malzeme türlerine göre farklı mekan ve saklama araçları oluşturulmalıdır.

Arşivlerin sayısallaştırılması konusu, geniş bir tabana belgeyi internet yolu ile ulaştırma anlamında faydalıdır. Sayısallaştırma işlemi için hem dia hem de kağıt tarayabilen profesyonel olarak kullanılan tarayıcı (scanner) almak uygundur. Profesyonel tarayıcının taradığı fotoğraf ya da evrak ileride kentle ilgili broşür çıkarılacağı zaman kullanılabilir nitelikte olacaktır.

E. Eğitim: Tarih öğretmenleri ile işbirliği yapılarak broşürler hazırlamak. Broşürlerin içeriği, tarih nasıl anlatılmalı, kent tarihi anlatılırken arşivlerden yararlanmanın getireceği somut faydalar olmalıdır.

Kesrik'te Bulunan Roma Anıtı / Foto: M. Balaban Arşivi

Gizli Bir Hazine Palu Evleri

Palu tarih boyunca çok önemli bir yerleşim yeridir. Urartuların batıya açılan en önemli merkezidir. Palu'nun önemini tarihçiler, bilim adamları bilseler de, Palu'nun değerini maalesef Elazığlılar gibi Palu'nun yerlileri de bilmediler.

Yakın zamana kadar Palu hakkında yazılı kaynak bulmak bile zordu. Tüm bu vurdumduymazlığı Palu asla hak etmemiştir. Çünkü Palu kültürü çok köklüdür. Elazığ'da kültürel olarak en köklü, en önemli iki yerleşim yeri saymaya kalksak hiç şüphesiz bunlar Harput ve Palu dur.

Aynı bölgede, aynı medeniyetlerin etkisi altında kalan bu yerleşim merkezlerinin geleneksel yapı özellikleri aynı gibidir. Palu evleri coğrafyadan kaynaklanan değişiklikler nedeniyle küçük ayrıntılarla değişiklikler gösterse de genel olarak mimari tarz aynıdır.

Palu'nun eski yerleşim alanı tarihi Palu Kalesi'nin etrafında yer almıştır. Arazi eğimlidir ve ilçe bu eğimle Murat Nehri eteklerine kadar uzamıştır. İlçe yerleşim alanı sınırlı idi ve bu durum şehrin gelişmesine engel olmuştur. Eski Palu 6

semten oluşmaktaydı. Bu semtler de mahallelerden oluşmaktaydı. Bu Mahalleler Çarşıbaşı, Zeve, Aşağı Mahalle, Karşı Bahçeler, Çay yukarı Bahçeler, Ense Bahçelerdir. İlk şehir Çarşıbaşı Mahallesinde kurulmuştur. 1928 ve 1941 yıllarında çıkan bir yangınlarla ilçe merkezi Zeve denilen yere kaymıştır.

İpek yolu üzerinde olan Palu tarihinde hep ticaret merkezi konumundadır. Tarih boyunca deprem, yerleşim alanının sınırlı olması, heyelan, yangın gibi sebepler ilçenin aralıklı yer değiştirmesine neden olmuştur. Her yer değişimi Palu evlerinin de zaman içerisinde yeni duruma göre şekillenmesine neden olmuştur.

Eski Palu'nun yerleşim yeri Kale altında idi. Bu alan korunaklı ve hava akımlarından izole bir yapıyı ihtiva ediyordu. Yani iklim şartları daha uygundu. Ayrıca Murat Nehri'nin varlığı da Palu evlerinin şekillenmesinde en önemli etkidir. Palu evlerinde yerleşim şekli olarak tek değişmeyen unsur evler arka cephelerini Palu Kalesine vererek, yüzünü yani ön cephelerini manzaraya yani Murat Nehri'ne ve manzaraya dönmesidir.

1960'lı Yılların Sonu Zeve (Eski Palu) / Foto: S. Yapıcı Arşivi

Çarşıbaşı Mahallesi / Foto: S. Yapıcı Arşivi

Palu gibi Harput' da şehir olarak yer değiştirmek zorunda kalmıştır. Palu ilçesinin kurulduğu alanda Harput şehrinin kurulduğu alan gibi sınırlı ve yetersiz bir alandı. Palu evlerinin oturma alanı sınırlı alan olduğundan binaların oturma alanı oldukça sınırlıdır. Bu nedenle de evler bitişik nizam halindeydiler.

Arazinin yüzde 35'lere varan eğim de olması binaların kat, kat ve manzaraya hâkim bir şekilde kurulmasına imkân tanımıştır. Arazinin düzleştiği kısımlarda Palu evleri tek katlı özellik gösterir.

Palu evlerinde bahçeler sınırlıdır ama yerleşim alanı dışında bağ ve bahçelerin bulunduğu alanlarda Palu çok büyük ve yeşil bahçelere sahiptir. Her mahallenin kendine ait bahçe ve yazlıkları mevcuttu. Palulular Murat nehri kenarındaki bahçe içerisinde küçük bağ evlerinde yazın bir birinden güzel eğlenceler düzenlemişlerdir. Palu bahçelerinde söylenen gazellerin yankıları dağlara çarpa, çarpa Palu da evlerin içlerine kadar dolardı. Bilindiğinin aksine Palu Elazığ kültürünün yaşadığı nadide ilçelerimizdendir

Palu'nun Tarih boyunca deprem ve heyelan riski taşıyan bölgede olmasından dolayı evlerin temellerinde taşıyıcı öge olarak kireç taşı veya büyük kütleli kayalar kullanılmıştır. Palu evlerinde

zemin katlar oluşturulan kemeler üzerine oturtulmuştur. Kemerler kireç ve yer, yer bazalt malzeme ile oluşturulmuştur. Kemer araları döşeme kotuna kadar dere taşlarıyla örülmüştür. Ev duvarlarının tüm merkezleri taş ustaları tarafından düzgün taşlarla merkez oluşturma ve depreme karşı mukavemet kazandırmak amacıyla örülmüştür. Merkez dışındaki duvarlar ise dere taşları ile örgüldür. Palu evlerinde kerpîç uygulamaları oldukça fazladır.

Eski Palu'nun zamana direnmemesinin en önemli nedenlerinden biride İnşa malzemesi olarak kerpîcin kullanılmasıdır. Kerpîç kışın sıcak yazın serin tutması nedeniyle ve yapımının ucuz olması nedeniyle Anadolu'nun birçok yerleşim yerinde tercih edilmesine neden olmuştur. Kerpîç duvarlarda kullanılan hatıl aralıkları binaya sağlamlık kazandırma ve depremlerde binanın yatay yüklere karşı direnmesini sağlaması amacıyla sık aralıklarla kullanılmıştır. Ayrıca bu hatıllar mukavemet dışında binaların duvarlarda kapı, yük-lük, dolap ve ocak gibi evlerin olmasa olmazı olan boşlukların oluşturulmasında da kullanılmıştır.

Palu evlerinde döşemeler Palu bahçelerinde yetiştirilen kavak, dut, ceviz gibi ağaçlardan elde edilen ve düzgün olan kısımlarından kesilen parçalardan oluşmuştur. Döşemelerde ısı yalıtımı yapılması için genellikle saman toprak karışımı çamur yanında talaş malzemesi ve ağaç dal ve yaprakları kullanılmıştır. Evlerin üst katlarında ise ahşap kemerler kullanarak ağırlıktan ve malzemenin tasarruf sağlandığı gibi estetik görünüm sağlanmıştır.

İklimin daha uygun olmasından dolayı Palu evlerinin selamlık odalarında Harput evlerine göre daha geniş ve sayıca daha fazla pencereye sahiptir. Palu evlerinde kışlık odalar çevre ile irtibatı oldukça az ve binanın orta kısımlarında yer almıştır. Pencereler ve kapı genişlikleri küçüktür. Palu evlerinde ayrıca pencere ve kapı çevrelerinde kireç taşı uygulamaları yerine ahşap uygulamaları da oldukça fazladır.

Palu Konakları Harput Konakları gibi geniş heybetli ve Dervaza denen kapılara sahiptir. Palu

Çarşıbaşı Mahallesi / Foto: S. Yapıcı Arşivi

konakları haremlik, selamlık avlulara sahip geniş bir oturma alanına sahipti. Palu evlerinde, Harput evlerinde olduğu gibi genellikle ahır, kiler, samanlık ev altlarında yer almıştır. Konaklar zemin üstü iki katlı olup binalar kot kazanmak amacıyla taş örgülü temeller üzerine oturtulmuştur.

Palu evlerinde kireç taşı ve dere taşları ağırlıklı bir yapı söz konusudur. Ev avluları kireç taşı ve yer, yer dere taşları ile kaplıdır. Murat Nehrinin ilçeye yakınlığı mimari şekillenmede en belirgin unsur olmuştur. Resmi binalar da taş işçiliği duvar örgüleri sade ama oldukça çekicidir. Evlerde Murat Nehrinden alınan dere taşları kullanılmış birçok evin girişlerinde, bahçe duvar temellerinde, bahçe tabanları bu taşlarla kaplanmıştır.

Palu evlerinde damlar kendine has yapı arz eder. Damlar çevreden izoledir. Çevre evler görmeyecek şekilde tedbirler alınmıştır. Mehtaplı gecelerde Murat Nehri serinliğinde uyunurken damlardan yükselen nice gazeller nice hoyratlar Nehrin iki yakasında Kale kayalarında yankılanırdı. Palu

damları ayrıca kurutmalıkların, salçaların, reçellerin yani kışa hazırlıkların yapıldığı alanlardır

Palu kıymeti bilinmeyen bir inci misali nice konaklarını, nice hanlarını, hamamlarını Murat'ın vadisine gömmüştür. Palulular artık Palu'yu tanımalıdır. Çünkü Elazığ'ın bir Harput'u, birde Palu'su var.

* Mahmut KAHRAMAN

İnşaat Mühendisi

İstanbul Elazığ Kültür ve Yardımlaşma Derneği

Eski Başk.

Çarşıbaşı Mahallesi / Foto: S. Yapıcı Arşivi

SEVEBİLME...

Palu şehrimizi sevmek sadece Palu'da ikamet edenlerin işi değildir. Palu'nun elinden tutup ayağa kaldırmak her Palulunun vazifesidir. Akılselim olan her Palulu bu kutsal vazifesini asla ihmal etmemelidir.

Sen eğer Palulu isen dünyanın neresinde olursan ol doğduğun yere yani deden baban yurduna bir eser bırakırsan kendini ve neslini unutturmazsın. Aradan yıllar geçse de dahi arkasından *“falan yeri, falan kişi yaptırmıştı, Allah kendisinden razı olsun”* denilecektir. Dolayısıyla ölenler anılacak uzaktakiler yakın olacaktır.

Palu'nun aleyhine olan işlerinde tam karşısında durmayı bilmeliyiz ki bu da her Palulunun vazifesidir.

Türkiye de ve yurt dışında bulunan şahsiyetli, itibarlı ve ekonomik açıdan durumu iyi olan Palulu hemşerilerimiz var. Bu hemşerilerimiz ne yapıyorlar? Kendi öz yurtlarını neden hatırlamıyorlar? Eğer, bunu Palu da oturanlar düşünsün diyorlar ise kendilerine çok yazık ediyorlar. Ancak ben böyle düşünen bir Palulunun olmadığını ümit ediyorum.

Biz Paluluyuz! Dirimizde Palulu, ölümünde Palulu. Vefat eden bazı hemşerilerimizin cenaze namazı kılınırken *“Palulu falan kişi vefat etmiştir”* deniliyor.

Gayemiz, düşüncemiz ve arzumuz odur ki görevli bulunduğumuz makam ve mevkiler elimizden gitmeden biraz Palumuza hizmet edelim. Elbette hizmet edenler oldu.

Bu hizmet edenleri birer örnekle hatırlayacak olursak kendisini rahmetle andığımız Sayın Ali Rıza Septioğlu Palu'ya Ferrokrom fabrikasının kurulmasına sebep olmuştur. Sayın Septioğlu sayesinde birçok aileye ekmek kapısı açılmıştır.

Sayın Ahmet Cemil Tunç bakanlık imkânını değerlendirerek, harabe halinde olan Cimşidiye camiini restore ettirerek ibadete açmıştır.

Sayın Ali Öztürk'ün katkılarıyla Kovancılar-Palu, Palu-Beyhan yolları ve köprülerinin yapılması için ilk adımı atmış, milletvekilimiz sayın

Zülfü Demirbağ'ın katkılarıyla da Kovancılar-Palu yolu duble yol haline getirilmiştir. Palu'muzun hayrına bir çivi çakın ki sizleri devamlı hayırla yâd edelim.

Palulu hemşerilerimiz bizim ne demek istediğimizi gayet iyi anlamışlardır. Bizim gayemiz Palu'yu, Palu yapmaktır. Onun için kaçmak, saklanmak yok. İş başkasının üzerine atıp, yan gelip yatmak hiç yok. Palu'muza hizmet edecek hemşerilerimizi sıra dağlar gibi görmek istiyoruz. Biz sizleri böyle görürsek, sırtımızın sağlam olduğuna inanırsak bizler gecemizi gündüzümüze katarak çalışmak isteriz.

Nemelazım deyip bir kenara çekilenlerden olmayalım. Bir elin sesi yok ama iki el olunca ses çıkıyor. Gelin el ele gönül gönüle verelim birbirimizi sevelim, Palu'muzu sevelim neticede ata yurdumuza kendisine yakışır hale getirelim.

PALU

Yedi kuşak dört mevsimde vardır sevdası
Her köşede, binbir türlü olur eda-sefası
Genci, ihtiyarı gurbet elde çeker cefası
Dildedir dünyada namı Palu'nun

Yiğit olur o toprağın adamı
İnletir sedası dağ ile taş
Çok görmüş, geçirmiş kavgayla savaşı
Sınırlarda akar kanı Palu'nun

Hele hoştur bahçeleri, suyu, havası
Dört yanından gelir bülbül sedası
Orada vardır erenlerin duası
Güle benzer her dikenini Palu'nun

Şad olmuş Kalekentte'ki evler
Dört bir yanı gece gündüz gözlerler
Hele bir de neşe dolsun gönüller
Arşa çıkar hoş sedası Palu'nun

Yusuf BAKICI

Yeni Hizmet Binamızda Nice Hayırlı Hizmetlere...

Derneğimizin Hürriyet Caddesi Elazığ Ticaret Merkezi'ndeki yeni hizmet binasının açılışı 08.11.2006 Cuma günü yapıldı.

Açılışa AK-PARTİ Genel Başkan Yardımcısı ve Elazığ Milletvekili Sayın Necati Çetinkaya, Milletvekilimiz Zülfü Demirbağ, Palu Kaymakamı Ayhan Yazgan, Elazığ Belediye Başkan Vekili Gazi Sakın, Belediye Başkanları, Siyasi parti başkanları, Sivil toplum

kuruluşları başkanları, iş adamları ve çok sayıda vatandaşların katılımıyla yapıldı.

Derneğimizin açılışını Milletvekillerimiz Necati Çetinkaya, Zülfü Demirbağ ve Palu Kaymakamı Ayhan Yazgan birlikte yaptılar.

Dernek Başkanı Mustafa Demirkıran; "Palu kültür ve dayanışma derneğimiz kurulalı yaklaşık 2 yıl oldu ve geçtiğimiz iki yıllık zaman zarfında pek çok hayırlı çalışmalara vesile oldu" diyerek şu ana kadar derneğimiz tarafından yapılan faaliyetleri belirterek sözlerini şöyle tamamladı:

"Değerli konuklar faaliyetlerimiz bundan sonrada artarak devam edecek bizler bundan önce olduğu gibi bundan sonra da gerçekleştireceğimiz faaliyetlerde sizlerin de yer almasını istiyoruz ve ben burada konuyla alakalı olarak bütün hemşerilerimize bir mesaj vermek itiyorum.

Bizler hemşerilerimize şehirlerde kazandıkları para için değil bölgesine yaptığı bağış ve etki ölçüsünde itibar gösteriyoruz."

Daha sonra söz alan Necati Çetinkaya Palu'daki Ulu Cami'nin restore edileceğini ve bunun yanında diğer tarihi eserlerin de restore edileceğinin müjdesini verdi.

Milletvekilimiz Zülfü Demirbağ ise, Palu ile ilgili yapılan Palu Kovancılar arası yol'un peyzaj ve kaldırım çalışmalarının yapılacağını, Murat Nehri kenarının ise düzenlenerek gezi ve dinlenme alanlarının yapılacağını belirtti.

Kutlu Doğum Etkinlikleri

Âlemlere rahmet olarak gönderilen Peygamber Efendimizin dünyaya teşriflerinin kutlandığı kutlu doğum etkinliklerine derneğimiz Palu Kültür ve Dayanışma Derneği de katıldı.

İlimizde geleneksel hale getirilen, büyük bir ilgi ve beğeni toplayan kutlu doğum etkinliklerinde 8 Nisan 2007 tarihinde 12.00–14.00 saatleri arası Palu Kültür ve Dayanışma Derneği'nin açmış olduğu stant da dernek başkanı Mustafa Demirkıran ve Yönetim Kurulu üyeleri tarafından halkımıza Peygamberimizin örnek ahlakını, kişiliğini, şefkat ve merhametini anlatan 1000 adet kitapçık,

Kuruluşundan bu yana hayırlı hizmetler ve

faaliyetlerde bulunan derneğimizin faaliyetlerini anlatan 1000 broşür dağıtıldı.

Bu hediyelerimizin yanında Peygamberimizi temsil eden gül lokumu ikram edildi.

Dernek başkanı Mustafa Demirkıran yapmış olduğu açıklamada şunları söyledi;

“İlimizde kutlu Doğum Haftası etkinliklerini kutlayarak geleneksel hale getiren ve bu yıl bu etkinliklerde derneğimize stant veren Balakgazi Vakfına, bu etkinliklere büyük bir ilgi ve teveccüh gösteren halkımıza ve yönetim kurulu üyelerimize öncelikle teşekkür ederim.

Dernek olarak dağıttığımız hediyelerden maksat, Peygamberimizin hayatını, kişiliğini ve güzel ahlakını insanlarımıza özellikle de gençlerimize anlatmak, sevdirmektir. Böylece O'nun sünnetine uymanın önemine dikkat çekmektir. Çünkü Peygamberimizi sevmek ve O'na tabi olmak imanın ta kendisidir.

Güller peygamberi olan peygamberimizi hatırlamaları ve unutmamaları içinde bu hediyelerimizin yanında ziyaretçilere gül lokumu ikram edildi.

Bu duygu ve düşüncelerle Kutlu Doğum Haftasının bütün İslam âlemine ve ülkemize ve halkımıza hayırlara vesile olmasını ve bizim de peygamberimizin yolundan giden bir ümmet olarak şefaatine mazhar olmasını temenni ediyorum” dedi.

Palu Lisesi Öğrencilerine Üniversite Hazırlık Kitapları Bağışı...

Palu Kültür ve Dayanışma Derneği tarafından Palu Lisesi'nde öğrenimlerine devam eden fakir öğrenciler için üniversiteye ve ÖSS'ye hazırlık kitapları, dergileri, soru bankası, konu anlatımlı kitapları, yaprak test kitapçıkları ve CD bağışı yapıldı.

Dernek başkanı Mustafa DEMİRKIRAN:

“Geçen yıl derneğimiz tarafından başlatılan bu kampanya bu yılda devam etmiş olup, ilimizde faaliyet gösteren Efem, Uğur, Birey, Tümay, Yöntem, Asfen, ve Düzey dersaneleri katkıda bulundu” dedi.

Derneğimiz tarafından yapılan bu çalışmalarında; sayısal ve eşit ağırlıklı olmak üzere, toplam olarak 375 kitap ve CD ler Palu Lisesi'nde

okuyan fakir öğrencilere verilmek üzere, Lise Müdürü Muzaffer Sağlam'a teslim edildiğini belirten Mustafa DEMİRKIRAN;

“Büyük bir medeniyetin mensubu olan bizler tarihin bize yüklediği misyonu hakkıyla yerine getirmemizi sağlayacak büyük bir gençlik potansiyeline sahibiz. En büyük zenginliğimiz olan gençliğimizin iyi yetişmesi ve geleceğin teminatı olması inancımızın ve tarihin bize yüklediği bir sorumluluktur. Geleceğimizi ellerine teslim edeceğimiz gençlerimizi iyi yetiştirmeliyiz düşünceyle emeği geçen ve katkıda bulunan dersanelerimize teşekkür ederiz. ÖSYM ve ÖSS Sınavlarına hazırlanacak olan öğrencilerimize de başarılar dileriz.”

Baltaşı ve Kanatlı Barajlarının İnşaasına Ne Zaman Başlanacak?

Palu İlçemizin 5 km güneyinde yer alan Caro Çayı üzerinde kurulmasına 1992 yılında karar verilen, DSİ 9. Bölge Müdürlüğüne de kesin proje çalışmaları tamamlanmış ve 4367 hektar bir alanı kendi cazibesıyla ila sulayacak olan Baltaşı Barajı ile ilgili olarak bu güne kadar herhangi bir çalışma yapılmamıştır.

Yine Kovancılar ilçemizin sınırları içerisinde yer alan Demirci ve Kuşçu Ovalarını toplam 4.911 hektar alanı sulayacak olan, Gevle Çayı üzerindeki Kanatlı Barajı ile ilgili olarak DSİ 9. Bölge Müdürlüğüne kesin projesi çalışmaları

tamamlanmış ve onaylanmış ve hatta gerekli ödeneklerin yapılmasına rağmen bu baraj ile ilgili hiçbir işlem yapılmamıştır.

Gerek Baltaşı ve gerekse Kanatlı barajlarının 1992 yılından beri projelendirilmesi, projelerinin onaylanması ve hatta ödeneklerinin gönderilmesine rağmen; bu ödeneklerin nereye aktarıldığı, bu barajların bu güne kadar ne sebeple yapılmadığı bölgemiz insanları tarafından merak edilmektedir.

Geçte olsa bu projelerin hayata geçirilmesini Palu Kültür ve Dayanışma Derneği olarak olarak ilgililerden talep etmekteyiz.

Sizin İçin Sizinle Varız...

Palu Kültür ve Dayanışma Derneği, sizin için ve sizin desteğinizle var...

Derneğimiz temmuz 2011 ve 2006 Ramazan ayının tertibatlarında ve Fatih Ülker başkanlığı ile tamamı kaymakam aracılığı ile yemekte bir araya gelmiş.

Dernek yönetimi kurucu üyelerimiz ile iliminde beklenen ve adanmışlığında zekat ve yardımların derneğimize eliyle birleşip katkılarına azizlerinde yanında atılmışlardır. Bu yemekte tümünü iyileştirmek için tartışılmış ve kararlar alınmıştır.

2005 Ramazan ayında Palu'da yaklaşık 140 mülteci, ayrıca 10.000 YTL, 2006 Ramazan ayında ise Palu ve köylerinde yaklaşık 400 mülteci, ayrıca 20.000 YTL maddeleri yardımları yapıldı.

- * Malazgirt sivilere yardım yapıldı...
- * AÇİ ve Pakistan depreminde yardım yapıldı ve kırıntı yapıldı...
- * Yine 2004 ve 2005 Ramazan ayında tıbbi malzeme toplandı.
- * 2005 yılına ait, sivil yapıları Palu'dan dışarı ve yurt dışına göndermek için yardım yapıldı.

"Güçlü - açık çok sadaka verir ki, rizkınız bollaymış, yardıma mazhar olamızız ve duanız kabül edilsin."

Hadis-i Şerif

Derneğimiz Arayışta Akademi Kaliteli Eğitimler İçin Çalışıyor...

Palu Kültür ve Dayanışma Derneği ile Çukurluk Vakfı Elazığ Tanıtım Birliği'nin ortaklığı ile Palu'da eğitim için çalışmalar başlatıldı. Palu Kaymakamı ile Palu İlçe Başkanı'nun desteğiyle derneğimiz tarafından hazırlanan eğitim programı kapsamında yapılan ilk toplantı başarıyla sonuçlandı.

Derneğimiz tarafından hazırlanan eğitimci davet edilen "Fırat Havzası Eğitimci Toplantısı" yapıldı. Eğitimci toplantılar kapsamında Palu'da eğitimci toplantıları 10'u toplam 47'ne gerçekleştirildi. Her toplantıda 50-60 eğitimci ile bir araya gelindi. Eğitimci toplantılarında eğitimci adayları ile görüşüldü ve eğitimci adayları ile görüşüldü. Eğitimci adayları ile görüşüldü ve eğitimci adayları ile görüşüldü.

Palu İlçe Başkanı tarafından hazırlanan eğitimci davet edilen "Fırat Havzası Eğitimci Toplantısı" yapıldı. Eğitimci toplantılar kapsamında Palu'da eğitimci toplantıları 10'u toplam 47'ne gerçekleştirildi. Her toplantıda 50-60 eğitimci ile bir araya gelindi. Eğitimci toplantılarında eğitimci adayları ile görüşüldü ve eğitimci adayları ile görüşüldü.

Derneğimizin kuruluşundan itibaren yapmış olduğu faaliyetleri anlatan bir broşür hazırlandı.

İlçelerimiz, ilimiz ve Türkiye'nin diğer illerindeki şehirlere dağıtılacak olan bu broşürden 5000 adet bastırıldı.

İveliden atılacak olanlar için "Murat Havzası"

Murat Havzası Palu Kültür ve Dayanışma Derneği'nin birliğinde yayın hayatına başlayan derneğimiz Palu İlçesindeki bir "Murat Havzası" çalışması ile ilgili olarak Murat Havzası'nın oluşturulduğu bir amaç, aktif ve dinamik bir ekip ve birliktir. "Murat Havzası" isimli bir ekip...

Palu Kitaphanesine Kitap Yardımı Palu Kaymakamı tarafından oluşturulan ilçe kitaphanesine derneğimiz tarafından 2000 YTL ile toplamda 277 adet kitap bağışlanmıştır. Kitaplar derneğimiz tarafından Murat Havzası ve yemekte bir araya gelerek derneğimiz ve derneğimiz Murat Havzası'nın birliğinde yapılmıştır.

Derneğimiz tarafından DSİ Bölge Müdürlüğü'ne Kitap Bağışlanması Derneğimiz tarafından DSİ Bölge Müdürlüğü'ne Kitap Bağışlanması Palu İlçesinde 2 hektarlık alan 8 bin m² palu'nun ötekiler "hata olmanı" olmuştur.

Hatıra Olmayan Çalışmalarına Desteği Derneğimiz tarafından oluşturulan ilçe kitaphanesine derneğimiz tarafından 2000 YTL ile toplamda 277 adet kitap bağışlanmıştır. Kitaplar derneğimiz tarafından Murat Havzası ve yemekte bir araya gelerek derneğimiz ve derneğimiz Murat Havzası'nın birliğinde yapılmıştır.

Derneğimiz ve Gazeteciler Cemiyeti tarafından gerçekleştirilen "Saklı Kaza'nın Yıllık Kurultu"nda Derneğimiz tarafından oluşturulan ilçe kitaphanesine derneğimiz tarafından 2000 YTL ile toplamda 277 adet kitap bağışlanmıştır. Kitaplar derneğimiz tarafından Murat Havzası ve yemekte bir araya gelerek derneğimiz ve derneğimiz Murat Havzası'nın birliğinde yapılmıştır.

Geleceğimizin teminatı olan gençlerimizi aramızda...

Palu Kültür ve Dayanışma Derneği tarafından yapılan eğitimci davet edilen "Fırat Havzası Eğitimci Toplantısı" yapıldı. Eğitimci toplantılar kapsamında Palu'da eğitimci toplantıları 10'u toplam 47'ne gerçekleştirildi. Her toplantıda 50-60 eğitimci ile bir araya gelindi. Eğitimci toplantılarında eğitimci adayları ile görüşüldü ve eğitimci adayları ile görüşüldü.

Derneğimiz tarafından DSİ Bölge Müdürlüğü'ne Kitap Bağışlanması Derneğimiz tarafından DSİ Bölge Müdürlüğü'ne Kitap Bağışlanması Palu İlçesinde 2 hektarlık alan 8 bin m² palu'nun ötekiler "hata olmanı" olmuştur.

Hatıra Olmayan Çalışmalarına Desteği Derneğimiz tarafından oluşturulan ilçe kitaphanesine derneğimiz tarafından 2000 YTL ile toplamda 277 adet kitap bağışlanmıştır. Kitaplar derneğimiz tarafından Murat Havzası ve yemekte bir araya gelerek derneğimiz ve derneğimiz Murat Havzası'nın birliğinde yapılmıştır.

İveliden atılacak olanlar için "Murat Havzası"

Murat Havzası Palu Kültür ve Dayanışma Derneği'nin birliğinde yayın hayatına başlayan derneğimiz Palu İlçesindeki bir "Murat Havzası" çalışması ile ilgili olarak Murat Havzası'nın oluşturulduğu bir amaç, aktif ve dinamik bir ekip ve birliktir. "Murat Havzası" isimli bir ekip...

Palu Kitaphanesine Kitap Yardımı Palu Kaymakamı tarafından oluşturulan ilçe kitaphanesine derneğimiz tarafından 2000 YTL ile toplamda 277 adet kitap bağışlanmıştır. Kitaplar derneğimiz tarafından Murat Havzası ve yemekte bir araya gelerek derneğimiz ve derneğimiz Murat Havzası'nın birliğinde yapılmıştır.

Derneğimiz tarafından DSİ Bölge Müdürlüğü'ne Kitap Bağışlanması Derneğimiz tarafından DSİ Bölge Müdürlüğü'ne Kitap Bağışlanması Palu İlçesinde 2 hektarlık alan 8 bin m² palu'nun ötekiler "hata olmanı" olmuştur.

Hatıra Olmayan Çalışmalarına Desteği Derneğimiz tarafından oluşturulan ilçe kitaphanesine derneğimiz tarafından 2000 YTL ile toplamda 277 adet kitap bağışlanmıştır. Kitaplar derneğimiz tarafından Murat Havzası ve yemekte bir araya gelerek derneğimiz ve derneğimiz Murat Havzası'nın birliğinde yapılmıştır.

ELAZIĞ SÜMER TEKSTİL LDT.ŞTİ

Sümerbank Satış Mağazası

Sizin ve Ailenizin Mağazası

Gazi Caddesi Yenice Sokak No: 6/A

ELAZIĞ

Müd. Tel : (0424) 233 87 74

Müh. Tel : (0424) 218 15 07

Fax : (0424) 212 29 15

**Burcuk Turizm Ltd. Şti.
Kuruluşudur**

Meshur

ÖZ ÜRFA

Lahmacun, Pide, Çiğköfte

Kebap ve Künefe Salonu

Sizler Bizim İçin Önemlisiniz

Vali Fahribey Cad. No: 61

Kışla Cad. Belediye Otopark Altı

Eski Belediye Sok. No. 14 (Sultan Otel Yanı)

Tel : 0424.212 36 17

Tel : 0422.323 29 40

Tel : 0346.223 23 54

ELAZIĞ

MALATYA

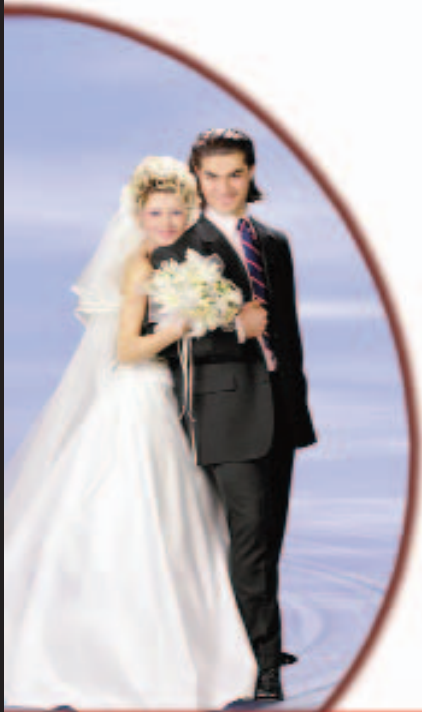
SİVAS

VAROL®

COLOR

DİJİTAL PRINT ∞ STUDIO

Canon

SONY

Kodak

SAMSUNG

Yetkili Bayii

Merkez: GaziCad.No:44/C

Tel: 0424.2330356

Şube : GaziCad.No:72/A

Tel: 0424.2365501

Şube : BalakgaziCad.No:10/E

Tel: 0424.2362483

Şube : Akgün Center No:Z-04

Tel: 0424.2472261

ORAKÇIOĞLU

ORAKÇIOĞLU®

Ailenizin Mağazası

www.orakcioglu.com.tr

Tel: (0 424) 233 41 00 Fax (0 424) 233 49 00 / Şehit Binbaşı Sabri Sok, No 13 (Büyük Çarşı Arkası), 23100 ELAZIĞ